

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Bydgoszcz, dnia 14 października 2025 r.

Poz. 4645

Podpisany przez:

Mariusz Kaźmierczak

Data: 14.10.2025 13:35:25

UCHWAŁA NR XV/99/2025 RADY MIEJSKIEJ W LUBIENIU KUJAWSKIM

z dnia 29 września 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 oraz art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Lubienia Kujawskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej

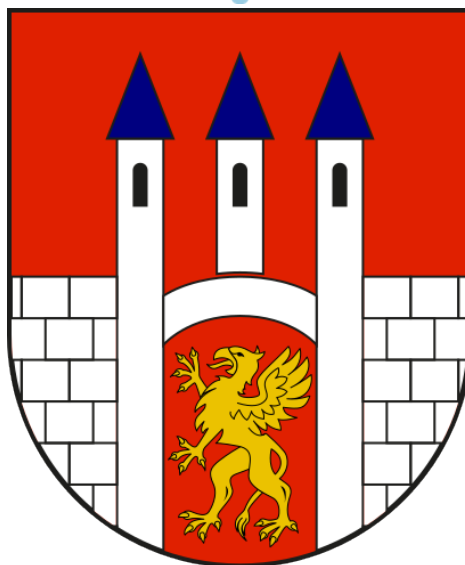
Jolanta Grauman

Załącznik do uchwały Nr XV/99/2025
Rady Miejskiej w Lubieniu Kujawskim
z dnia 29 września 2025 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY LUBIEŃ KUJAWSKI NA LATA 2025 - 2028

Wykonawca:
GEZPRO Daniel Wiśniewski
ul. Traktorowa 50/25
87-100 Toruń

Zamawiający:
Urząd Miejski w Lubieniu Kujawskim
ul. Wojska Polskiego 29
87-840 Lubień Kujawski

Lubień Kujawski, 2024/2025 r.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,
CK – Centrum Kultury,
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
EFS – Europejski Fundusz Społeczny,
GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,
GPONZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,
GUS – Główny Urząd Statystyczny,
Dz. U. – Dziennik Ustaw,
KEZAL – Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego Lądowego,
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,
KOWR – Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa,
KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,
MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,
NMP – Najświętsza Maria Panna,
NSPJ – Najświętsze Serce Pana Jezusa,
MPZP – Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,
PGR – Państwowe Gospodarstwa Rolne,
SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),
UM – Urząd Miejski,
WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków,
WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP

- 1.1. Podstawowe zagadnienia
- 1.2. Metodologia opracowania

2. PODSTAWA PRAWNA OPRAWOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
- 5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.2.1. Położenie gminy
 - 5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza
 - 5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza
 - 5.2.4. Zarys historii gminy
 - 5.2.5. Krajobraz kulturowy
 - 5.2.6. Zabytki nieruchome
 - 5.2.7. Zabytki ruchome
 - 5.2.8. Zabytki archeologiczne
 - 5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
 - 5.2.10. Dziedzictwo niematerialne
- 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
- 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
- 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

- 7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami
- 7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami
- 7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

12. BIBLIOGRAFIA

13. SPISY

- 13.1. Spis tabel
- 13.2. Spis rycin
- 13.3. Spis wykresów
- 13.4. Spis fotografii

14. ANEKSY

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028 (dalej GPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to trzecia edycja gminnego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy program pn. „Gminny Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2015 – 2018”, został przyjęty uchwałą Nr VI/45/2015 z dnia 17 czerwca 2015 r. roku przez Radę Miejską w Lubieniu Kujawskim. Drugi program pn. „Gminny Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2020 – 2023”, został przyjęty uchwałą Nr XIV/117/2020 z dnia 21 lutego 2020 r. roku przez Radę Miejską w Lubieniu Kujawskim. W związku z powyższym czas programowania minął i należało opracować kolejną wersję GPOnZ aktualizując podejście do zrównoważonej polityki rozwoju oraz polityki przestrzennej, uwzględniając obecne uwarunkowania dziedzictwa kulturowego. Koncepcja polityki i strategii nawiązująca do dziedzictwa kulturowego, w tym w sposób szczególny do zabytków z terenu gminy, zastąpiła podejście z lat wcześniejszych i powstała w odpowiedzi na nowe zjawiska i potrzeby. Nie bez znaczenia było także dostosowanie dokumentu do aktualnie obowiązujących przepisów nawiązujących do zabytków oraz pozostałych przepisów prawa, które w ostatnich latach ulegały zmianom. Modyfikacja przyjętego wcześniej dokumentu wynika także z nowych wyzwań, jakie stawia przed sobą samorząd lokalny, dlatego też wypracowane zostały nowe cele i kierunki działań korespondujące z wcześniej wypracowanymi rozwiązaniami.

Program jest podstawowym dokumentem w sferze zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Lubień Kujawski, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu gminy. Odnosi się do zasobów własnych gminy, jak i tych, które stanowią własność innych podmiotów, które znajdują się na terytorium gminy. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego skuteczne wdrażanie przyczyni się do polepszenia stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków, rozwoju społeczno-gospodarczego gminy oraz poprawy jakości życia mieszkańców. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcują na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. GPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano na główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu gminy oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa i powiatu) oraz wewnętrzne (poziom gminy), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe

gminy z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne. Opisano historię gminy oraz ważniejszych miejscowości, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do historycznego osadnictwa, układów przestrzennych, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na swoją przynależność do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, która jest stanem wyjściowym do rozpoznania dziedzictwa kulturowego gminy, a zarazem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. W sposób szczególnie pogłębionej diagnozie poddano obiekty zabytkowe znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Ocenie poddano z osobna każdą z charakterystycznych grup obiektów. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego gminy. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego gminy oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnej ewidencji zabytków, otoczeniu kulturowym oraz własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji gminnego programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Przedstawiono również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomości zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomości zabytków archeologicznych.

Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy, mapy oraz zdjęcia ukazujące stan zabytków na 2024 rok.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój gminy przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę gminy przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy gminy.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorząd.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZAL – kart ewidencji zabytku archeologicznego i lądowego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania

AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrza budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane

remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomym zabytkiem archeologicznym.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zielen i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028 opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków, która jest punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków w gminie. Karty GEZ opracowane zostały w 2023 r. i zawierają niezbędne informacje na temat zidentyfikowanych zabytków.

Do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami przystąpiono po przyjęciu Zarządzenia Nr 86/2024 Burmistrza Lubienia Kujawskiego z dnia 04.10.2024 r.

Celem uzyskania odpowiednich materiałów do sporządzenia GPOnZ zaznajomiono się z materiałami dotyczącymi Gminy Lubień Kujawski będącymi w zasobach NID. Ponadto przeprowadzono research terenowy za pomocą ogólnodostępnych baz danych, map oraz platform mapowych i terenowych. Pozyskano dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu. Przeanalizowano informacje związane z dziedzictwem kulturowym gminy oraz ogólnodostępne materiały znajdujące się w sieci. W celu zapoznania się z materiałami historycznymi dotyczącymi gminy przeanalizowano także publikacje i książki odnoszące się do Gminy Lubień Kujawski.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z pracownikami Urzędu Miejskiego w Lubieniu Kujawskim.

Projekt Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028 został przekazany do WUOZ, Delegatura we Włocławku celem pozytywnego zaopiniowania. Po uchwaleniu przez Radę Miejską w Lubieniu Kujawskim zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego. W dalszym etapie zostanie rozpowszechniony wśród mieszkańców gminy, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028 uwzględnia wymogi zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami” oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub **burmistrz** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub **gminny** program opieki nad zabytkami.” W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w gminnym programie opieki nad zabytkami, tj.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. narzuca na organ gminy realizację zadań własnych. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 roku Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
- 2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 roku poz. 1292 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 roku poz. 1465 ze zm.).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1130 ze zm.).
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 roku, poz. 418).
- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 roku, poz. 647).
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1478 ze zm.).
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1145 ze zm.).
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 roku, poz. 87).
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1491 ze zm.).
- 8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024 roku, poz. 278).
- 9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2024 roku, poz. 576 ze zm.).
- 10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).
- 11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1637).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385).
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

- 1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1462).
- 5) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku, nr 212, poz. 2153).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata **2025-2028**.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Dokonano w nim diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach:

1. Organizacja i zadania organów ochrony zabytków w Polsce.
2. Stan zachowania zabytków w Polsce – rola i znaczenie form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach.
3. Komunikacja, porozumienie i współpraca w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Jako cel główny wyznaczono „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cele składają się na kierunki działań, a te zostały podzielone na zadania. Przyjęte do realizacji zadań kierunki działań to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Prezentowano karty zadań wraz z opisami szczegółowymi, opisem wskaźników celu projektu oraz harmonogramem projektu. W rozdziale siódmym podano plan finansowy, zaś w kolejnym system

wdrażania, monitoringu i ewaluacji Programu. Krótko scharakteryzowano zarządzanie ryzykiem oraz dołączono załączniki takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane na Listę Dziedzictwa UNESCO;
- zabytki nieruchome uznane za pomnik historii;
- zestawienie zabytków nieruchomych;
- zestawienie zabytków archeologicznych;
- zestawienie zabytków ruchomych;
- spis WKZ i delegatur;
- spis porozumień.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030

Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. przyjęto Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030. Strategia jest jednym z elementów kompleksowej modernizacji systemu zarządzania rozwojem kraju. Dokument składa się z części diagnostycznej, w której omówiono 3 obszary:

1. Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie.
2. Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie.
3. Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze nr 2 wskazano na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych. Tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze nie wykazuje objawów zniszczenia, które uzasadniałyby konieczność przeprowadzenia ingerencji remontowych. Ponad 70% zarejestrowanych obiektów oceniono jako wykazujące objawy zniszczenia. W dokumencie podano także liczbę zabytków rejestrowych z podziałem na województwa, a także podkreślono potrzebę tworzenia szlaków kulturowych, które prowadzić będą do rozwoju turystyki kulturowej. W dalszej części dokumentu wyznaczone zostały cele, kierunki i narzędzia realizacji. Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Będzie on realizowany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Dla każdego celu szczegółowego wyznaczono priorytety oraz kierunki interwencji. W ramach celu szczegółowego nr 2 wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1 Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2 Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3 Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4 Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5 Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Szczególnie istotny jest priorytet 2.2. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP. W dokumencie wskazano także wykaz projektów strategicznych oraz system realizacji, wskaźniki, ramy finansowe i wymiar terytorialny. W projektach strategicznych znalazły się takie zadania jak:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej (obejmujący zasób muzeów, czy zabytki);
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę;

- Zintegrowany system promocji kultury polskiej za granicą;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami;
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

W ostatniej części Strategii podano, że wyzwaniem w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego jest ciągle niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych oraz zabytków i Pomników Historii.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu włocławskiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego Gminy Lubień Kujawski. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski jest zbieżny ze strategicznymi celami województwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu włocławskiego przestał obowiązywać wraz z końcem 2023 r., zaś strategia rozwoju powiatu w 2015 r.

Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021 - 2024

Uchwałą nr XXXI/451/21 z dnia 26 kwietnia 2021 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021 - 2024. Dokument składa się z 11. następujących rozdziałów: wprowadzenie, podsumowanie trzeciego wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, charakterystyka uwarunkowań prawnych ochrony

i opieki nad zabytkami w Polsce, zadania Samorządu Województwa wynikające z regulacji prawnych, ochrona dziedzictwa niematerialnego, uwarunkowania wynikające z dokumentów międzynarodowych i strategicznych, założenia programowe - cele, kierunki i działania, monitoring realizacji programu, zasady współpracy i finansowania, wyzwania rozwojowe dla Samorządu Województwa, podsumowanie. W analizowanym dokumencie stwierdzono, że województwo kujawsko-pomorskie jest posiadaczem wielkiego historycznego bogactwa, jakimi są liczne materialne i niematerialne świadectwa naszych dziejów. Obok unikatowych zespołów zabytkowych jak toruńska i chełmińska starówka, czy bydgoska secesja, w województwie znajduje się szereg pomników architektury i historii: ślady osadnictwa, rozwoju państwowości, kultu religijnego. W rozdziale 7. wskazane zostały założenia programowe. Wyznaczono następujące cele główne, cele operacyjne oraz kierunki działań:

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe

Kierunki działań:

- Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony;
- Edukacja;
- Promocja;
- Dokumentacja i popularyzacja.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa

Kierunki działań:

- Ochrona;
- Prace konserwatorskie i restauratorskie;
- Dokumentacja i badania.

Do każdego kierunku działania podano przykładowe zadania. W analizowanym dokumencie nie odwołano się w sposób bezpośredni do Gminy Lubień Kujawski.

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+

Uchwałą nr XXVIII/399/20 z dnia 21 grudnia 2020 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął Strategię rozwoju województwa. Strategia odnosi się do wszystkich istotnych aspektów rozwoju województwa, nie tylko do zadań przypisanych kompetencyjnie do Samorządu Województwa. Składa się z części diagnostycznej (przedstawiającej syntezę uwarunkowań rozwoju, scharakteryzowanych w odrębnym opracowaniu, niebędącym częścią strategii), części kierunkowej (zawierającej ustalenia dotyczące kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz określającej cele i kierunki rozwoju województwa) oraz części wdrożeniowej (odnoszącej się do sposobu realizacji oraz monitorowania ustaleń strategii). W syntezie diagnozy uwarunkowań rozwoju województwa odniesiono się do obiektów zabytkowych marginalnie: „na znaczeniu zyskują atrakcyjne walory przyrodnicze, dobrze zachowane oraz zaadaptowane obiekty zabytkowe, organizowane imprezy kulturalne czy rozrywkowe nie tylko te o zasięgu regionalnym, ale także krajowym”. W dalszej części strategii zabytkom poświęcono więcej uwagi. W rozdziale dotyczącym koncepcji rozwoju funkcjonalno – przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego wymieniono kluczowe elementy budujące potencjał ponadregionalny i przewagi konkurencyjne województwa. Wśród nich wymieniono i opisano m.in.: Toruń – obiekt Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, czy Chełmno – Pomnik Historii oraz ośrodek dziedzictwa historyczno-kulturowego. Opracowano cel nadrzędny: *„Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich”*. Ponadto wyznaczono 4. obszary tematyczne rozwoju:

1. Obszar społeczeństwo.
2. Obszar Gospodarka.
3. Obszar Przestrzeń.
4. Obszar Spójność.

Obszary te realizowane będą przez cele główne. Te z kolei podzielono na cele operacyjne i dalej na kierunki zadań. Kierunki zadań związane z szeroko rozumianą tematyką zabytków wyznaczone w analizowanym dokumencie to:

- 1107. Rozwój edukacji regionalnej i lokalnej – zamierza się wyposażyć mieszkańców regionu w wiedzę i nowoczesne materiały w zakresie edukacji regionalnej i lokalnej oraz rozwijania zainteresowań młodzieży literaturą, historią, geografą, zabytkami, przyrodą, tradycją i kulturą regionu;
- 4301. Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województwa - Kierunek ma charakter ogólny i dotyczy wszystkich działań mających na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Do tego kierunku zaliczają się także działania ratownicze wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowanie tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrona, zachowanie, konserwacja i szeroko rozumiana poprawa dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcie powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Kierunek obejmuje także obiekty sakralne (w tym elementy ich wyposażenia). Kierunek dotyczy także działań towarzyszących ochronie dziedzictwa kultury w ramach miejsc/obiektów objętych rozporządzeniem Prezydenta RP – Pomniki Historii oraz wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO.

- Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych - Kierunek dotyczy wykorzystania obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów np. prowadzenia instytucji kultury, edukacji, działalności noclegowych, gastronomicznych, handlu, innego rodzaju usług publicznych lub komercyjnych. Obejmuje działania mające na celu ich adaptację do nowych funkcji przy zachowaniu obostrzeń konserwatorskich. Głównym celem działań jest ochrona obiektów istotnych dla dziedzictwa kultury poprzez nadanie im możliwości pełnienia funkcji publicznych lub komercyjnych, wskutek czego niezbędne będzie utrzymywanie ich we właściwym stanie technicznym, pod nadzorem służb konserwatorskich.
- 4801. Rozwój uzdrowisk - zachowanie, ochrona i wzmacniania potencjału parków zdrojowych, obiektów zabytkowych oraz infrastruktury uzdrowiskowej (również przez tworzenie parków kulturowych i innych form organizacyjnych opieki nad obszarami istotnymi dla rozwoju i zachowania funkcji uzdrowiskowych).

Wśród wykazu projektów kluczowych znalazły się takie inwestycje jak:

1. „Młyn Energii” w Grudziądzu.
2. „Muzeum Ziemiaństwa, Tradycji Patriotycznych i Kultury Rolnej” w Nawrze.
3. Artefakty przeszłości symbolem tożsamości regionalnej.
4. Wsparcie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego.
5. Ochrona, konserwacja i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego UNESCO w Toruniu.
6. Rozbudowa Muzeum Archeologicznego w Biskupinie.
7. Rozbudowa Filharmonii Pomorskiej.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

Uchwałą Nr XXIX/418/21 z dnia 8 lutego 2021 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego. Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego nie został przyjęty uchwałą do momentu przyjęcia uchwałą GPOnZ. Obecnie obowiązującym dokumentem planistycznym dla województwa jest Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 2003 r., którego zdecydowana większość ustaleń nie jest już aktualna.

Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027

Komisja Europejska decyzją wykonawczą CCI 2021PL16FFPR002 przyjęła 7 grudnia 2022 r. program Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027. W dokumencie sformułowano następujące priorytety:

1. Fundusze Europejskie na rzecz wzrostu innowacyjności i konkurencyjności regionu.
2. Fundusze Europejskie dla czystej energii i ochrony zasobów środowiska regionu.
3. Fundusze Europejskie na zrównoważony transport miejski.
4. Fundusze Europejskie na rzecz spójności i dostępności komunikacyjnej regionu.
5. Fundusze Europejskie na wzmacnianie potencjałów endogenicznych regionu.
6. Fundusze Europejskie na rzecz zwiększenia dostępności regionalnej infrastruktury dla mieszkańców.
7. Fundusze Europejskie na rozwój regionalny.
8. Fundusze Europejskie na wsparcie w obszarze rynku pracy, edukacji i włączenia społecznego.
9. Pomoc techniczna (EFRR).
10. Pomoc techniczna (EFS+).

W programie przedstawiono cele polityki spójności, w tym nawiązujące do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego:

- CP 4 Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych, w tym cel szczegółowy 4(vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych, w ramach którego. Podkreślono, że obiekty zabytkowe stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego regionu, podnoszą jego atrakcyjność, a przede wszystkim są elementem budowy tożsamości regionalnej.
- CP 5 Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów oraz inicjatyw lokalnych, w tym cel szczegółowy 5(i) Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich. Podkreślono, że istotne znaczenie dla rozwoju WK-P mają działania wspierające turystykę opartą o dziedzictwo naturalne i kulturalne regionu, co ma związek z dochodowością (dla podmiotów i samorządów) tego sektora. Potencjałem, który należy rozwijać jest rozbudowa infrastr. turystycznej, tworzenie produktów turyst. oraz ich promocja, co przełoży się na wzrost atrakcyjności regionu oraz powstawanie nowych miejsc pracy. Odpowiedzią na problemy społ. jest rewitalizacja obszarów o dużej koncentracji negatywnych zjawisk.

Wskazano także, że istotna jest ochrona dziedzictwa kulturowego regionu zróżnicowanego etnograficznie poprzez pielęgnowanie unikatowości obiektów wyróżniających ich na tle regionu i kraju. Jednym z wyzwań województwa w zakresie kultury jest ochrona i zapewnienie lepszego dostępu do zasobów dziedzictwa kulturowego. Innym wyzwaniem pozostaje digitalizacja i udostępnianie najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionalnego wpływająca na zwiększenie dostępności do zasobów kultury. Wszystkie inwestycje powinny stosować rozwiązania poprawiające dostępność, promujące rozwiązania z zakresu zielonej i niebieskiej infrastruktury.

Audyt krajobrazowy dla województwa kujawsko-pomorskiego

Uchwałą nr LXI/851/23 z dnia 25 września 2023 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął audyt krajobrazowy dla województwa kujawsko-pomorskiego. Audyt dla obszaru województwa sporządza się nie rzadziej niż raz na 20 lat. Dokument składa się z 4 części:

1. Wprowadzenie
2. Część opisowa i tabelaryczna, która zawiera:
 - informacje ogólne o położeniu województwa kujawsko-pomorskiego;
 - zestawienie oraz klasyfikację 1244 zidentyfikowanych krajobrazów;
 - karty charakterystyki krajobrazu - składają się z pięciu modułów: I metryczka ogólna krajobrazu, II cechy analityczne, III cechy syntetyczne, IV wyniki porównania z innymi krajobrazami, V dokumentacja fotograficzna i kartograficzna;
 - karty oceny zidentyfikowanych krajobrazów - waloryzacja krajobrazów opiera się na wynikach obliczeń wielokrotności odchylenia standardowego zawartych w module IV Karty Charakterystyki Krajobrazu, zawiera 1244 Karty Oceny Krajobrazu;
 - wykaz 115 krajobrazów priorytetowych;
 - wykaz parków kulturowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się na listach światowego dziedzictwa UNESCO, obszarów sieci rezerwatów biosfery UNESCO (MAB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach znajdujących się na obszarze województwa;

- 685 kart zawierających zestawienie zagrożeń dla możliwości zachowania wartości krajobrazów priorytetowych oraz wartości krajobrazów w obrębie obszarów i obiektów;
 - 685 kart zawierających wykaz rekomendacji i wniosków dotyczących kształtowania i ochrony krajobrazów priorytetowych oraz krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów;
 - katalog 11 lokalnych form architektonicznych zabudowy dla krajobrazów priorytetowych.
3. Część graficzna, która zawiera:
- mapę zidentyfikowanych krajobrazów;
 - mapę obszarów chronionych: parki kulturowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obiekty UNESCO;
 - mapę lokalizacji krajobrazów priorytetowych;
 - mapę obszarów wymagających pogłębionej analizy, proponowane parki kulturowe;
 - 11 map obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalną formą architektoniczną w skali 1:2 000.
4. Dokumentacja, która zawiera:
- metodykę – opis opracowania poszczególnych etapów prac, słownik pojęć wykorzystanych w audycie krajobrazowym oraz 3 załączniki zawierające: obszary objęte formami ochrony przyrody, które ze względu na znaczący spadek wartości krajobrazu wymagają pogłębionej analizy zasadności ich dalszej ochrony, punkty widokowe, przedpola ekspozycji;
 - dane przestrzenne dla map - dane przestrzenne dla map w dwóch formatach GML oraz SHP: krajobrazy priorytetowe, obiekty unikatowe, obszary chronione, obszary wymagające pogłębionej analizy, obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, wskazania obszarów do ochrony-parki kulturowe, zidentyfikowane krajobrazy;
 - zestawienia tabelaryczne.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028. Obowiązkiwanie Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Lubień Kujawski na lata 2016-2022 przedłużone zostało do końca 2023 r. Uchwałą Nr XLIV/395/2023 przez Radę Miejską w Lubieniu Kujawskim w dn. 16 czerwca 2023 r. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem aktualizacji Strategii, szacuje się, że Strategia opracowana zostanie do 31.10.2025 r.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski

Uchwałą Nr XL/356/2022 z dnia 22 grudnia 2022 r. Rada Miejska w Lubieniu Kujawskim po raz ostatni przyjęła zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski.

Studium składa się z 7 załączników, w tym tekst ujednolicony, gdzie zaprezentowano dwa główne rozdziały, tj. uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy oraz kierunki rozwoju przestrzennego gminy. W części „uwarunkowania” przedstawiono rozdział pn. Uwarunkowania

wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W nim też wskazano zarys historyczny gminy oraz zasoby zabytkowe gminy z podziałem na:

- zabytki nieruchome i archeologiczne wpisane do rejestru zabytków;
- zasoby dziedzictwa kulturowego wskazane do ochrony w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków/wojewódzkiej ewidencji zabytków);
- zewidencjonowane stanowiska archeologiczne.

Ponadto opisane zostały obszary obiekty i zasady ochrony dóbr kultury współczesnej i krajobrazu kulturowego rozróżnieniu na:

- zasady ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- zasady ochrony stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków;
- obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych (na terenie gminy nie występują);
- progi i ograniczenia. Zagrożenia.

W części „kierunki” wskazano obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W strefie kulturowej polityki ponadlokalnej za główne kierunki kształtowania ponadlokalnej polityki przestrzennej w zakresie dziedzictwa kulturowego przyjęto ścisłą ochronę konserwatorską obiektów wpisanych do rejestru zabytków zamieszczonych w uwarunkowaniach – obiekty wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta i gminy Lubień Kujawski. Ponadto wymieniono ogólne kierunki ochrony w strefie kulturowej polityki wewnętrznej, a także obszary, obiekty i zasady ochrony dóbr kultury współczesnej. Przedstawiono również zasady ochrony stanowisk archeologicznych – strefa ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych.

Zarówno w załączniku mapowym „uwarunkowania” oraz „kierunki” zaznaczone zostały uwarunkowania środowiska kulturowego i kierunki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków dla obszaru Gminy, takie jak:

- zabytkowe zespoły dworsko-parkowe i zabytkowe parki;
- zabytkowe cmentarze;
- zabytkowe budownictwo;
- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
- obiekty zabytkowe;
- strefa ekspozycji zabytkowych zespołów „E”;
- historyczny układ ruralistyczny wsi Kłóbka;
- stanowiska archeologiczne;
- zabytkowe kapliczki.

Zarówno w załączniku mapowym „uwarunkowania” oraz „kierunki” zaznaczone zostały uwarunkowania środowiska kulturowego i kierunki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków dla obszaru Miasta, takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
- obiekty zabytkowe;
- zabytkowe budownictwo drewniane i murowane;
- zabytkowa kapliczka;
- historyczny układ urbanistyczny miasta Lubień Kujawski;
- stanowiska archeologiczne;
- cmentarz zabytkowy.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego z terenu Gminy Lubień Kujawski

MPZP są jedną z prawnych form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zapisy chroniące obiekty zabytkowe znajdują się zazwyczaj w części poświęconej dziedzictwu kulturowemu. Na terenie Gminy Lubień Kujawski funkcjonuje 9 Planów Zagospodarowania Przestrzennego i ich zmiany zgodnie z danymi <https://bip.lubienkujawski.pl/artykuly/703/obowiazujace-miejscowe-plany-zagospodarowania-przestrzennego/>. Stopień pokrycia gminy planami miejscowymi wynosi 3,4% powierzchni gminy. Poniżej w formie tabelarycznej przedstawiono szczegółowe dane dotyczące MPZP. Od 2020 r. uchwalono 1 nowy Plan. W żadnym z niżej wymienionych planów nie wskazano konkretnych obiektów zabytkowych architektury i budownictwa.

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Lubień Kujawski

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
1	w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lubień Kuj. i miasta Lubień Kuj. dotyczących: - wprowadzenia budownictwa mieszkalno-usługowego na terenach: w mieście Lubień Kuj. ulica 1 Maja, Świerczewskiego oraz w gminie lubień kuj Lubień Kuj. we wsiach: Bagno, Gagowy Nowe, Kaczawka, Stępka, Gogole, Kaliska; - wprowadzenia budownictwa rekreacyjnego na terenach rolnych w sąsiedztwie jeziora Lubińskiego w następujących wsiach: Stępka, Czaple, Nowe, Narty oraz na terenie gminy we wsi Kłóbką; - wprowadzenia budownictwa rekreacyjno-wypoczynkowego – ośrodka konferencyjnego na terenach rolnych we wsi: Chojny posiadłość Sosnowo 1; - wprowadzenie budownictwa produkcyjno-usługowego na terenach: w gminie Lubień Kuj. we wsi: Narty, Gagowy Nowe; - zmiany funkcji dla terenu dla przepompowni ścieków pod stację redukcyjną gazu: miasto Lubień Kuj. – 100NO na 100EG	XLII/178/98	18.06.1998	obowiązują
2	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w mieście Lubień Kujawski przy ul. Ogrodowej w zakresie art. 10 ust. 1;2; 5 i 6	IX/52/99	10.08.1999	obowiązują
3	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Lubień Kujawski dotyczące: - wprowadzenia funkcji administracji (posterunek policji) na części dz. o symbolu planu 32 MN i nr ewid. 376/12 w mieście Lubieniu Kuj. przy ulicy Świerczewskiego; - rozszerzenia funkcji mieszkalno-usługowej o symbolu planu 32 MN na dz. o Nr ewid. 396/10 w mieście Lubieniu Kuj. przy ulicy Świerczewskiego; - aktualizację istniejącej oczyszczalni ścieków o obecnym symbolu planu 33 NO	IX/53/99	10.08.1999	obowiązują

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
4	w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lubień Kujawski uchwalonego Uchwałą Nr XVI/46/80 Rady Narodowej Miasta i Gminy w Lubieniu Kujawskim z dnia 06.03.1980 r. opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Włocławskiego Nr 12 z dnia 30.12.1987 poz. 150, dotyczące wprowadzenia na terenach rolnych: - funkcji mieszkalno-usługowej o niskiej intensywności zabudowy w miejscowościach: Wiktorowo, Gagowy Nowe, Bagno, Modlibórz - funkcji rekreacyjnej i turystycznej w miejscowości Wiktorowo	XXIX/159/2002	21.02.2002	obowiązują
5	w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lubień Kujawski uchwalonego Uchwałą Nr XVI/46/80 Rady Narodowej Miasta i Gminy w Lubieniu Kujawskim z dnia 06.03.1980 r. opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Włocławskiego Nr 12 z dnia 30.12.1987 poz. 150, dotyczące wprowadzenia na terenach rolnych: - funkcji usługowo-handlowej (skład węgla i materiałów budowlanych) w miejscowości Modlibórz na działce o nr ewidencyjnym 78 - funkcji urządzeń technicznej obsługi komunikacji samochodowej (stacja paliw) w miejscowości Gagowy Nowe na części działki o nr ewidencyjnym 78	XXIX/160/02	21.02.2002	brak
6	w sprawie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Lubień Kujawski dotyczących ustalenie indywidualnej linii zabudowy i dostępności inwestycyjnej przy jeziorze Lubieńskim na odcinku w granicach administracyjnych Lubienia Kujawskiego dla obszaru zawartego pomiędzy drogą krajową Nr 1 Gdańsk (Włocławek) – Cieszyn (Łódź) a jeziorem i zmiany funkcji rekreacyjnej i turystycznej (letniskowej) na mieszkaniowo-usługową dla wybranego terenu położonego w mieście Lubień Kujawski przy ul. 19-tego Stycznia	X/57/2003	30.07.2003	obowiązują
7	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Lubień Kujawski uchwalonego Uchwałą Nr XVI/46/80 Rady Narodowej Miasta i Gminy Lubień Kujawski z dnia 06.03.1980 r. opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Włocławskiego Nr 12 z dnia 30.12.1987 poz. 150, dotyczące: - wprowadzenia funkcji rekreacyjnej i turystycznej wybranego obszaru obejmującego tereny rolne we wsi Błędowo; - wprowadzenia funkcji handlowo-usługowej dla wybranego obszaru obejmującego tereny rolne we wsi Narty;	XVII/43/2003	08.04.2003	obowiązują

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
	- zmiany z funkcji mieszkalno-usługowej na funkcję urządzeń technicznej obsługi komunikacji samochodowej (auto – handel i złomowanie) dla wybranych obszarów obejmujących tereny rolne we wsi Gagowy Nowe i we wsi Bagno			
8	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części terenu położonego w obrębie geodezyjnym Czaple Nowe, Czaple Wieś, Nowa Wieś, Wola Olszowa, Wola Olszowa Parcele w gminie Lubień Kujawski	XXXIV/310/2018	16.08.2018	brak
9	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębach ewidencyjnych Kaliska i miasto Lubień Kujawski (STREFA MIESZKALNO-PRZEMYSŁOWA)	XXVII/231/2021	22.07.2021	wskazano adnotację

Źródło: www.bip.lubienkujawski.pl

1. W obszarach projektowanych pod funkcję rekreacyjną znajdują się stanowiska archeologiczne, a mianowicie:

4UT – stanowisko Nr 76 i 92

7UT – Stanowisko Nr 84.

Dla stanowisk archeologicznych jako obowiązkowe wprowadza się:

- roboty ziemne takie jak: przedsięwzięcia melioracyjne, regulacje rzek i budowy zbiorników wodnych, budowy dróg, wodociągów, kanalizacji itp. Prowadzone w obrębie stanowisk podlegają uzgodnieniu z właściwymi służbami ochrony zabytków
- do ustalania realizacyjnych należy wnieść wymóg kosztów odnośnie ratownictwa prac archeologicznych odnośnie przedsięwzięć związanych z robotami ziemnymi podejmowanych na obszarach i w strefach ochronnych stanowisk archeologicznych.

2. W MPZP obowiązują następujące ustalenia w zakresie ochrony dóbr kultury. Dla stanowisk archeologicznych jako obowiązujące wprowadza się:

- roboty ziemne takie jak: przedsięwzięcia melioracyjne, regulacji rzek i budowy zbiorników wodnych, budowy dróg, wodociągów, kanalizacji itp. Prowadzone w obrębie stanowisk podlegają uzgodnieniu z właściwymi służbami ochrony zabytków;
- do ustaleń realizacyjnych należy wnieść wymóg kosztów odnośnie ratownictwa prac archeologicznych odnośnie przedsięwzięć związanych z robotami ziemnymi podejmowanych na obszarach i w strefach ochronnych stanowisk archeologicznych.

3. W MPZP obowiązują następujące ustalenia w zakresie ochrony dóbr kultury. Dla stanowisk archeologicznych jako obowiązujące wprowadza się:

- roboty ziemne takie jak: przedsięwzięcia melioracyjne, regulacji rzek i budowy zbiorników wodnych, budowy dróg, wodociągów, kanalizacji itp. Prowadzone w obrębie stanowisk podlegają uzgodnieniu z właściwymi służbami ochrony zabytków;
- do ustaleń realizacyjnych należy wnieść wymóg kosztów odnośnie ratownictwa prac archeologicznych odnośnie przedsięwzięć związanych z robotami ziemnymi podejmowanych na obszarach i w strefach ochronnych stanowisk archeologicznych.

4. W obszarach objętych niniejszym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego w przypadku odkrycia reliktywów kultury materialnej konieczne jest wstrzymanie prac i powiadomienie o tym fakcie właściwego Konserwatora Zabytków.

6. Na części terenu znajduje się obszar ze śladami osadnictwa od epoki neolitu, poprzez kulturę łużycką po kulturę polską z XIV wieku oraz z śladem dworu obronnego z XVI-wieku wpisane do rejestru zabytków pod Nr 217/A z dnia 30.12.1986 roku – podlegający bezwzględnej ochronie konserwatorskiej.

Przeważająca część obszaru.

W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia prac ziemnych reliktywów kultury materialnej teren powinien być udostępniony do badań archeologicznych zrealizowanych na koszt inwestora

Przedmiotowy obszar znajduje się w granicach strefy ochrony konserwatorskiej historycznej struktury przestrzennej miasta Lubienia Kujawskiego w związku z tym podlega ochronie prawnej na podstawie ustawy o ochronie dóbr kultury.

W związku z tym ochronie konserwatorskiej podlega:

- a) historyczny układ przestrzenno-architektoniczny
- b) historyczna linia zabudowa ulicy stanowiącej drogę krajową, która winna być zachowana

Przy wszystkich realizacjach inwestycyjnych na powyższą obszarze należy uwzględniać zachowane historyczne walory przestrzenno-architektoniczne oraz zasady harmonijnego kształtowania nowych form w nawiązaniu do zachowanych elementów o wartościach kulturowych.

W obszarze położonym w strefie konserwatorskiej wszelkie inwestycje winny być poprzedzone uzgodnieniem przez właściwego konserwatora zabytków obecnie we Włocławku projektu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, jak również uzgodnieniem planowanych inwestycji na etapie poprzedzających wydanie decyzji na budowę.

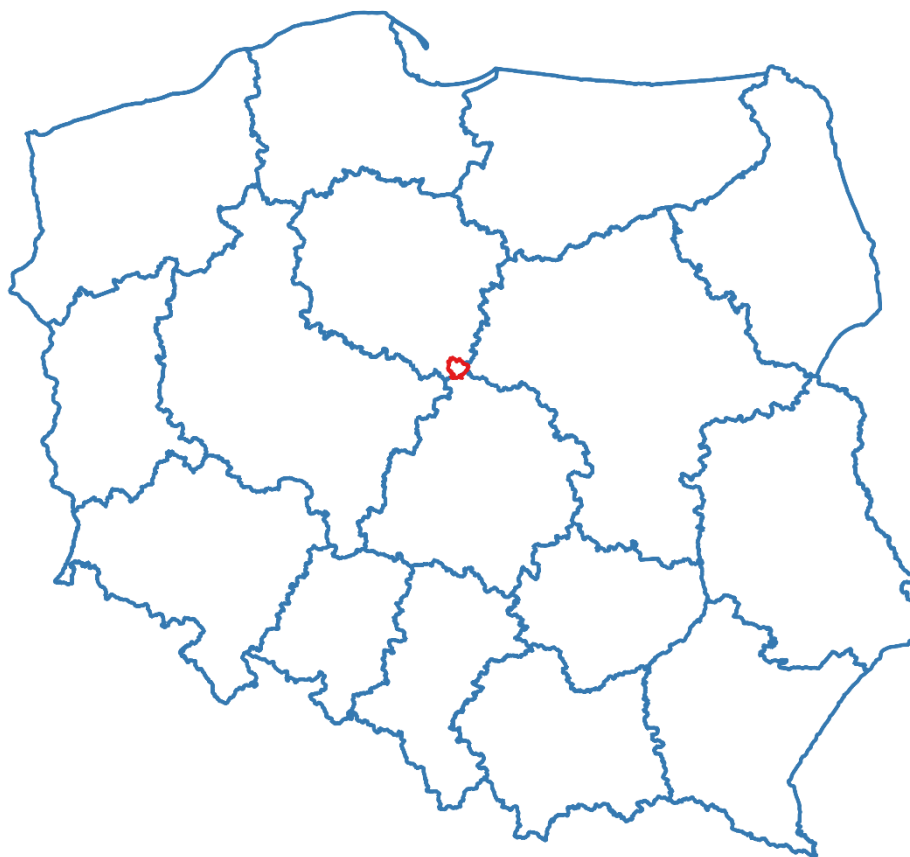
7. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia prac ziemnych reliktywów kultury materialnej teren winien być udostępniony do badań archeologicznych zrealizowanych na koszt inwestora.

9. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej – nie ustala się.

5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Położenie gminy

Gmina Lubień Kujawski położona jest w południowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, jak i powiatu włocławskiego. Zajmuje obszar 15 089 ha, co stanowi ok. 10,25% powierzchni powiatu (GUS, 2023).

Ryc. 1. Gmina Lubień Kujawski na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na północny – z Gminą Kowal (powiat włocławski);
- na północnym-wschodzie – z Gminą Baruchowo (powiat włocławski);
- na wschodzie – z Gminą Gostynin (powiat gostyniński);
- na południowym-wschodzie – z Gminą Łanięta (powiat kutnowski);
- na południu – z Gminą Nowe Ostrowy (powiat kutnowski);
- na południowym-zachodzie – z Gminą Dąbrowice (powiat kutnowski);
- na zachodzie – z Gminą Chodecz (powiat włocławski);
- na północnym-zachodzie – z Gminą Chocień (powiat włocławski).

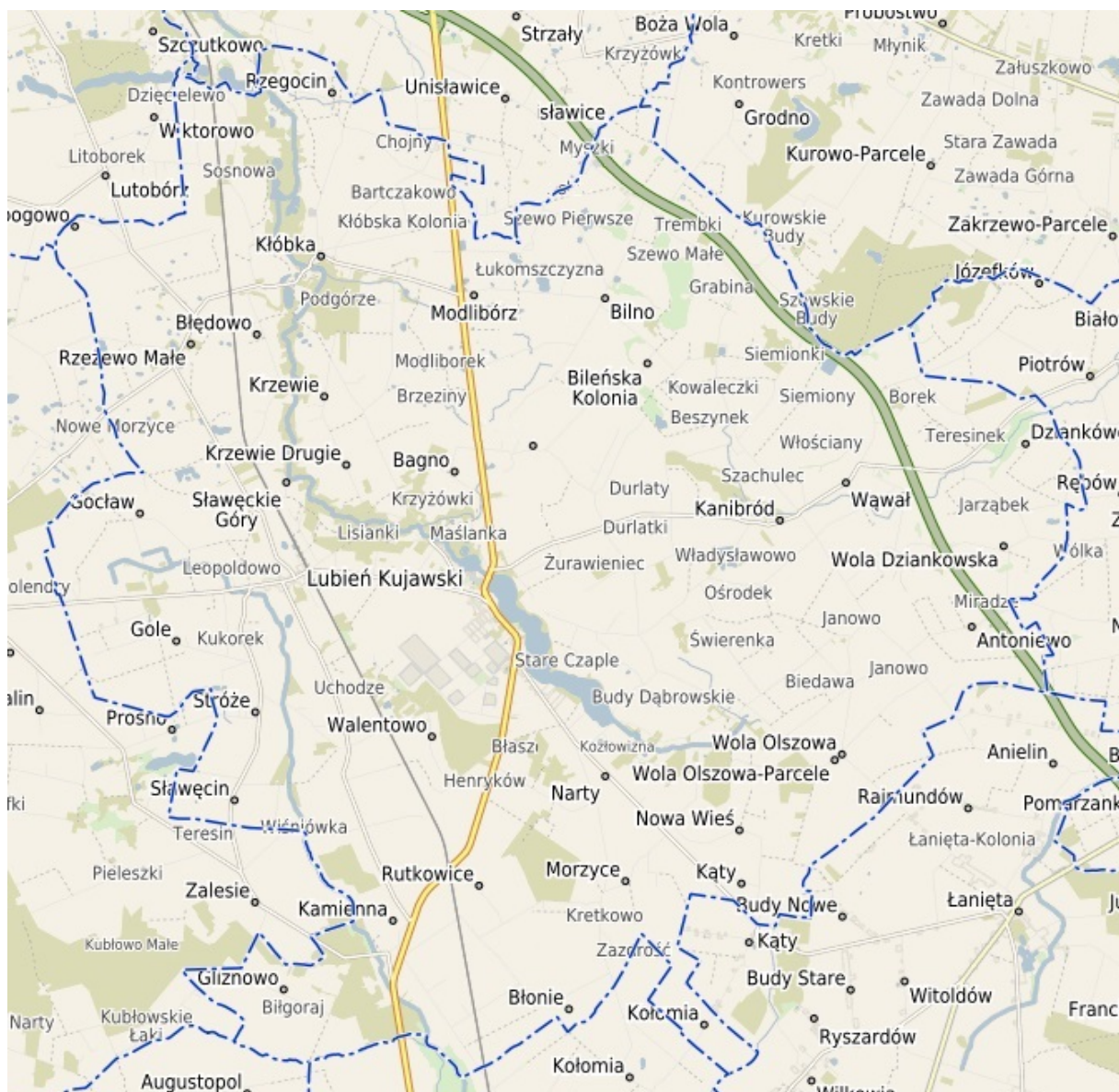
Ryc. 2. Gmina Lubień Kujawski na tle gmin powiatu włocławskiego

Źródło: opracowanie własne

Miasto Lubień Kujawski o współrzędnych geograficznych: 52.40736 (szerokość geograficzna), 19.16018 (długość geograficzna) stanowi centralne miejsce gminy, będąc jednocześnie największą miejscowością i zarazem siedzibą samorządu (www.wspolrzedne-gps.pl). Lubień Kujawski położony jest w odległości ok. 23 km na północny-zachód od Kutna, 29 km na południowy-wschód od Włocławka i ok. 39 km na południowy-zachód od Płocka licząc odległości między centralnymi częściami miejscowości (odległość w linii prostej). Gmina Lubień Kujawski jest gminą miejsko-wiejską, jednocześnie jedną z trzynastu gmin powiatu oraz jedną z pięciu gmin miejsko-wiejskich w powiecie włocławskim.

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Gmina Lubień Kujawski znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Pojezierza Południowobałtyckie. Zdecydowana większość gminy znajduje się w makroregionie Pojezierze Wielkopolskie, a w końcowej klasyfikacji w mezoregionie Pojezierze Kujawskie. Z kolei niewielka część południowo-wschodnia gminy mieści się w makroregionie Niziny Południowowielkopolskiej i mezoregionie Wysoczyzna Kłódawska.

Strukturę osadniczą Gminy Lubień Kujawski tworzy 27 sołectw: Antoniewo, Beszyn, Bilno, Bagno, Błędowo, Czaple, Chojny, Działkowo, Gliznowo, Gagowy, Gole, Kanibród, Kretkowo, Krzewie, Kobyla Łąka, Kłóbka, Kaliska, Morzyce, Modlibórz, Narty, Rutkowice, Rzezewo, Szewo, Świerna, Wola Działkowska, Wola Olszowa, Wiktorowo oraz miasto Lubień Kujawski.

Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Lubień Kujawski

Źródło: www.wloclawski.e-mapa.net

5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Gmina Lubień Kujawski zamieszkiwana jest przez 6 752 osoby, co stanowi ok. 8,2% mieszkańców powiatu włocławskiego (miejsce zamieszkania) wg danych GUS na 31.12.2023 r. Największą miejscowością na terenie gminy jest miasto Lubień Kujawski, który liczy 1 307 osób (GUS, 2023). Do pozostałych ważnych jednostek należy zaliczyć miejscowości: Kaliska, Kamienna, Bilno, Gole, Kłóbka, Rzezewo. Każda z ww. wsi liczy ponad 200 osób.

Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki nie jest wysoki i wynosi 44,7 osoby/km². Jest on mniejszy niż w powiecie włocławskim (55,8 osoby/km²), województwie kujawsko-pomorskim (111,1 osób/km²), jak i na terenie kraju – 119,9 osób/km².

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się systematyczny spadek liczby ludności gminy. W porównaniu do 2014 r. liczba mieszkańców Gminy Lubień Kujawski zmniejszyła się o 754 osoby (wg danych GUS). Oznacza to, że nastąpił spadek liczby mieszkańców o około 10,0%. Na taki stan rzeczy

największy wpływ miał ujemny przyrost naturalny, który w analizowanym okresie zawsze odnotowywał wartości ujemne. Z kolei saldo migracji w latach 2016-2017 było nieznacznie na plusie, zaś od 2018 r. zawsze na bilansie ujemnym, w tym w latach 2019-2023 wartości ujemne osiągały wartości dwucyfrowe. W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2014 r. – 7 506, zaś najmniej w 2023 r. – 6 752. Również w samym mieście Lubień Kujawski odnotowuje się systematyczny spadek liczby ludności z 1 413 osób w 2014 r. do 1 307 osób w 2023 r.

Strukturę demograficzną Gminy Lubień Kujawski tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (17,7%), produkcyjnym (58,4%) oraz poprodukcyjnym (23,8%), (GUS, 2023). Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym jest mniejsza od liczby osób w wieku poprodukcyjnym, co nie jest korzystnym zjawiskiem ekonomicznym. W ostatnich latach procentowy udział osób w wieku przedprodukcyjnym kształtował się na poziomie od 17,1% w 2019 r. do 18,1% w 2014 r. i nie obserwuje się wyraźnego trendu w tej grupie wiekowej (w latach 2020-2023 widoczny jest niewielki trend spadkowy) w przeciwieństwie do osób w wieku poprodukcyjnym, których z roku na rok przybywa w ogólnej strukturze ekonomicznej ludności gminy. W 2014 r. wskaźnik dotyczący udziału osób w wieku poprodukcyjnym w gminie wyniósł 19,1%, zaś w 2023 r. było to już 23,8%. Trend spadkowy odnotowuje się w przypadku osób w wieku produkcyjnym – od 62,9% w 2015 r. do 58,4% w 2023 r. Analizując przedstawione dane należy stwierdzić, iż zjawisko starzenia się społeczeństwa jest mocno dostrzegalne na terenie gminy i trend ten będzie najprawdopodobniej przybierał na sile w kolejnych latach.

W ostatnich 10 latach odnotowuje się systematyczny spadek poziomu bezrobocia w gminie. Na terenie gminy udział osób bezrobotnych wyniósł z końcem 2023 r. 8,7% będąc jednocześnie najniższą wartością w ostatnich 10 latach (GUS). W 2014 r. poziom bezrobocia był najwyższym i wyniósł 15,2%. W ostatniej dekadzie bezrobocie systematycznie spadało z wyjątkiem wzrostu w 2020 r., kiedy to nastąpił przyrost bezrobocia o 2,3% w stosunku do 2019 r. Sytuacja ta była związana z występującą globalnie pandemią covid-19, która sparaliżowała sektor rynku pracy, głównie w latach 2020-2021.

Na terenie Gminy Lubień Kujawski z końcem 2023 r. wg danych GUS odnotowano 159 podmiotów gospodarczych, w tym 147 które należą do sektora prywatnego. Struktura sektora prywatnego składa się na: osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 109, spółki handlowe – 8, spółdzielnie – 1, fundacje – 1 oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne - 10. Wg sekcji i działów PKD 2007 najwięcej podmiotów ogółem odnotowano w sektorze G – 50, tj. handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych. Liczba podmiotów gospodarczych w ostatnich 10 latach nie wykazuje znacznych zmian i jest niemalże stała. Najwięcej odnotowano ich w 2023 r. – 159, a najmniej w 2017 r. – 137. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw na terenie gminy występują: 3 przedsiębiorstwa zatrudniające od 50 do 249 osób, 8 mniejszych firmy z ilością pracujących 10-49 osób. Przeważają małe działalności, w których pracuje nie więcej jak 9 osób – 149.

Przez centralną części gminy przebiega droga krajowa nr 91 relacji północ-południe, zaś w części północno-wschodniej autostrada A1 przebiegająca południkowo przez cały obszar Polski. Przez obszar gminy przechodzi również linia kolejowa nr 18 relacji Kutno – Piła Główna, która jest jedną z najstarszych na terenie kraju. Jej powstanie szacuje się na połowę XIX w. W miejscowości Kaliska znajduje się czynna dla ruchu pasażerskiego stacja kolejowa.

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Na terenie Gminy Lubień Kujawski nie odnotowuje się obszarów prawnie chronionych. Lesistość gminy wynosi 3,2% powierzchni gminy i jest to ogółem 7,51 ha gruntów leśnych -wszystkie

publiczne. Na terenie gminy nie odnotowuje się gruntów leśnych prywatnych. W ostatnich 10 latach powierzchnia gruntów leśnych zmniejszyła się o ok. 2,3 ha. Większe skupiska zadrzewień występują wzdłuż rzeki Lubienki, w Walentowie oraz Rutkowicach.

Sieć hydrograficzną gminy tworzy rzeka Lubienka uchodząca do Zgłowiączki oraz mniejsze ciek wodne takie jak: Ochnia, Dopływ spod Bilna, Dopływ z Modliborza, czy Patrówka. Do głównych wód stojących należy zaliczyć: Jezioro Lubieńskie o pow. 78-89 ha oraz znajdujące się w pobliżu Małe Jezioro Lubieńskie. Rzeźba terenu gminy posiada charakter nizinny z nielicznymi pagórkami. Wysokości wahają się ok. od 100 m n.p.m. w dolinie rzeki Lubienka do 144,6 m n.p.m. – Łysa Góra. Sam Lubień Kujawski położony jest na wysokości 119-132 m n.p.m.

5.2.4. Zarys historii gminy

Historia gminy miejsko-wiejskiej Lubień Kujawski związana jest z Kujawami wyodrębnionymi jako dzielnica pod koniec XII w. W połowie XII w. Ziemia kujawska stanowiła zwartą jednostkę politycznoadministracyjną. Po śmierci Kazimierza Kondratowicza w 1267 r. nastąpił podział na dwa księstwa: inowrocławskie i brzesko-kujawskie. Najstarszą parafią na obszarze gminy jest parafia w Kłóbce, która istniała już w XII w. Ze względu na krańcowe położenie w/w parafii w dekanacie brzeskim (diecezja włocławska) dopiero w XV w. powstała kolejna parafia w Lubieniu Kujawskim. Przeważającym typem własności ziemskiej była własność szlachecka (m.in. Lubień Kujawski - w średniowieczu własność Doliwitów, później Lubieńskich). Jedynie Krzewie i okolice w XVI w. należały do starostwa kowalskiego (własność królewska).¹

W średniowieczu obszar gminy należał do księstwa Brzesko-kujawskiego. W czasie wojen polsko-krzyżackich w latach 1327-1332 doszło do zajęcia Kujaw przez Krzyżaków. Powrót ziem do Korony nastąpił w latach 1337-1343. Kujawy podzielono wówczas na dwa województwa: inowrocławskie i brzesko-kujawskie. Lubień Kujawski znalazł się w granicach województwa brzesko-kujawskiego, powiatu kowalskiego. Nastąpił wtedy rozwój regionu. Szwedzki „potop” w połowie XVII w. przyniósł zubożenie i wyludnienie Kujaw. Na początku XVIII w. sytuacja polityczna kraju zaczęła się normować. Na obszarze gminy nastąpił rozwój osadnictwa, szczególnie na terenach leśnych, na skutek osadnictwa holenderskiego, które powstało m.in. w Bilnie i Woli Olszowej. W czasie rozbiorów Polski (II poł. XVIII w.) obszar gminy kilka razy zmieniał przynależność, od Państwa Polskiego (I rozbiór) przez zabór pruski po zabór rosyjski.²

Po zakończeniu I Wojny Światowej następowały kolejne zmiany w układach administracyjnych kraju, w związku z czym teren gminy wchodził kolejno w skład woj. warszawskiego, od 1937 r. woj. poznańskiego, od 1938 r. woj. pomorskiego, od 1945 r. woj. bydgoskiego, od 1975 r. woj. włocławskiego. Od 1 stycznia 1999 r. gmina Lubień Kujawski znajduje się w granicach woj. Kujawsko-pomorskiego, w powiecie włocławskim.³

Warto również odnotować, iż obecny zasięg administracyjny Gminy Lubień Kujawski jest uwarunkowany w niemalże w takim samym zakresie, jak granice dawnej gminy Kłóbka i gminy Lubień z 1937 r. 1 kwietnia 1938 r. ww. gminy znajdowały się już w południowo-wschodniej części województwa pomorskiego, w powiecie włocławskim. Po II wojnie światowej następował czas odbudowy, powstawało wiele organizacji i ruchów społecznych. 25 września 1954 r. podział administracyjny Polski uległ zmianie, wskutek czego dotychczasowe gminy zastąpiono gromadami. W 1973 r. na skutek kolejnej reformy administracyjnej nie zdecydowano się reaktywować gminy Kłóbka.

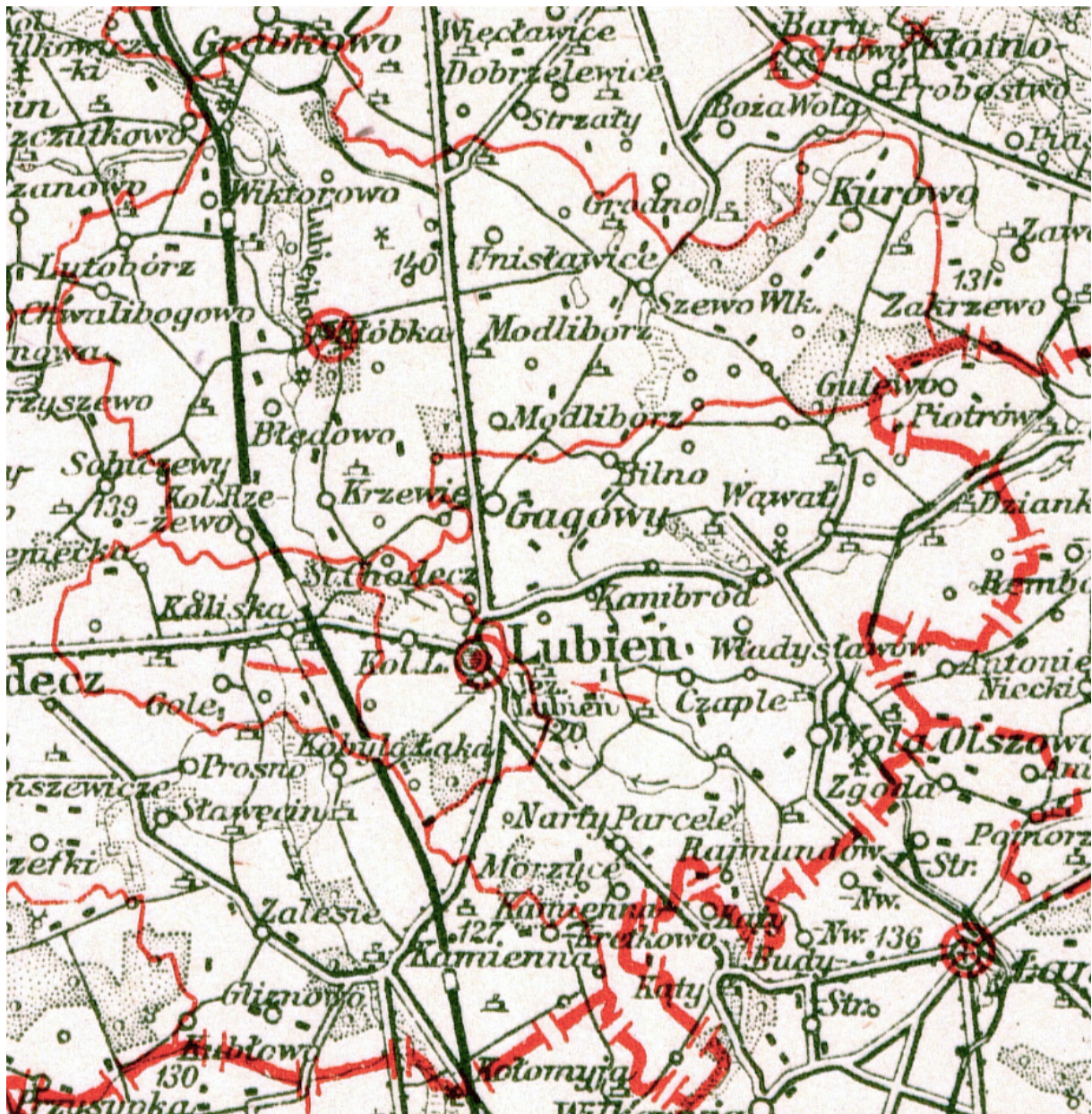
¹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski

² Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski

³ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski

Powstała natomiast Gmina Lubień Kujawski w niemal identycznych granicach co dawne gminy Lubień i Kłóbka.

Ryc. 4. Granice Gminy Lubień Kujawski i Gminy Kłóbka w 1937 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Poniżej krótkiej charakterystyce poddano wybrane i wydaje się najważniejsze miejscowości gminy, które odznaczają się zachowanym dziedzictwem materialnym. Dołączono również ryciny, które przedstawiają dane jednostki z 1941 i 1944 r.

LUBIEŃ KUJAWSKI

niem. Luben, Lubenstadt

Najstarszy zapis świadczący o istnieniu osady Lubień pochodzi z 1399 r. Była własnością początkowo rodu Doliwów, następnie Lubienieckich (do 1618 r.), potem ich spadkobierców. Status miasta nadano przed 1489 r., choć według części danych nastąpiło to w 1566 roku. W mieście pracowało wówczas

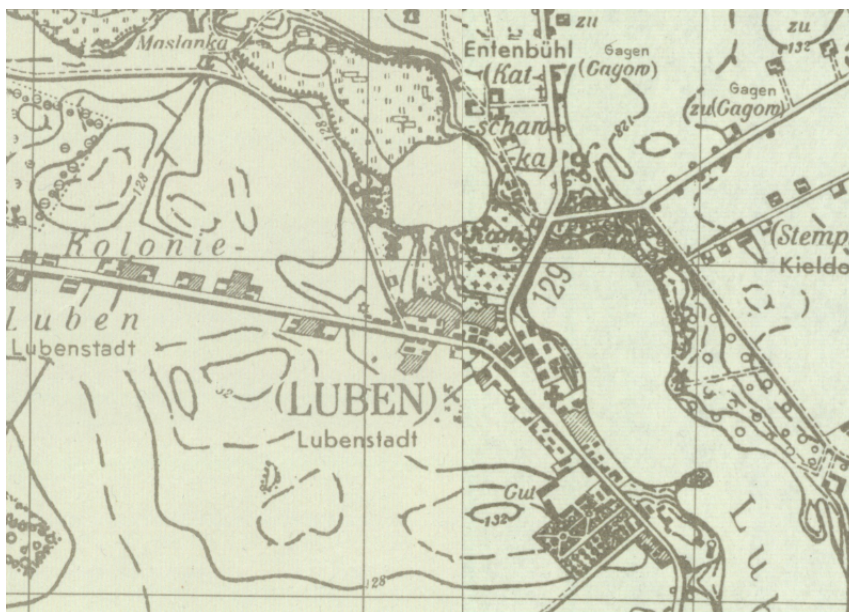

13 rzemieślników, a do majątku Lubienia należało też 12,5 łana ziemi. Rozwojowi miasta sprzyjało położenie przy szlaku handlowym prowadzącym z Gdańska do Lwowa. Przywilej Zygmunta Augusta z 1539 r. zezwalał na organizowanie dwóch jarmarków w roku oraz cotygodniowych targów. Kolejny przywilej z 1788 r. określił liczbę jarmarków do 12. Jednak ograniczanie praw miejskich w XVII w. wpłynęło na pogorszenie statusu mieszczan. Wojna ze Szwecją w latach 1655–1660 przyniosła niemal całkowite zniszczenie miasta. Od tego czasu Lubień praktycznie tylko wegetował. Do XVIII w. wchodził w skład Królestwa Polskiego, województwa brzesko-kujawskiego, w powiecie kowalskim. Od 1789 r. właścicielami miasta byli kolejno: Norbert i Tomasz Brzescy, Maria Dobkowa, Walenty Waliszewski, Seweryn Jung, Zofia Kalinowska i Edward Werner. W 1793 r. został włączony do Prus. Przynależał najpierw do prowincji Prusy Południowe (1793–1795), a następnie Prusy Nowowschodnie (1795–1807); nadal był to powiat kowalski w departamencie poznańskim. W okresie 1807–1815 Lubień należał z kolei do Księstwa Warszawskiego (departament bydgoski, powiat kowalski). W 1809 r. w pożar zniszczył znaczną część miasta. W 1810 r. liczyło tylko 53 domy. W latach 1815–1918 znajdował się w zaborze rosyjskim, w województwie mazowieckim (potem gubernia warszawska); był to powiat kowalski, a następnie powiat włocławski. W 1820 r. jedynym większym obiektem użyteczności publicznej był drewniany kościół parafialny. Liczba domów zmniejszyła się do 51. Wszystkie były drewniane. W 1867 r. Lubień utracił prawa miejskie, uzyskując status osady miejskiej. W XIX w. pojawiły się drobne zakłady produkcyjne (gorzelnia, olejarnia, młyny). W 1862 r., w odległości 3 km od Lubienia, przeprowadzono linię kolejową łączącą Kutno z Toruniem; stacja nosi nazwę Kaliska Kujawskie. Prawa miejskie przywrócono w 1919 roku. Miasto odgrywa niewielką rolę ekonomiczną, głównie jako lokalny ośrodek handlowy i drobnej wytwórczości rzemieślniczej (niegdyś także garncarstwo, hafciarstwo, koronkarstwo). W okolicy są bogate pokłady soli, jednak nieeksploatowane. Pewne znaczenie Lubieniowi nadała przecinająca go droga krajowa nr 1, wiodąca z Gdańska do Cieszyna. Od 1999 r. miasto przynależy do powiatu włocławskiego w województwie kujawsko-pomorskim.⁴

W miejscowości zachowały się poszczególne elementy dziedzictwa materialnego:

- zespół kościoła: kościół, ogrodzenie kościoła, starodrzew, plebania, budynki gospodarcze przy plebanii, ogrodzenie przy plebanii;
- cmentarz parafialny rzymskokatolicki: nagrobki historyczne, starodrzew oraz brama i ogrodzenie;
- cmentarz żydowski;
- zespół dworsko – parkowy: dwór, park, fragmenty ogrodzenia;
- zespół folwarczny: spichlerz, wieża ciśnień, stajnia koni cugowych, stajnia koni roboczych i chlewnia, czworak, ósmiorak;
- liczne domy;
- dawna gorzelnia;
- kapliczka przydrożna.

⁴ www.sztetl.org.pl

Ryc. 5. Lubień Kujawski w 1944 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

BILNO

niem. Bilnau

W 1750 r. w Bilnie powstał folwark. Obejmował on swoim zasięgiem miejscowości takie jak: Bilno Błota, Rumunki i Bilno. Jego pierwszym właścicielem był dziedzic Wieszczycki. Wiadomo, że majątek został sprzedany niejakiemu Grabowskiemu. W 1920 r. Bilno było we własności rodziny Kacprzyków. Jeszcze w latach 80. XX w. w folwarku znajdowały się historyczne obiekty o wysokiej wartości artystycznej, takiej jak: dwór z 1750 r., chlewnia z 1926 r., drewniana stodoła z 1870 r., spichlerz z 1906 r. oraz obora i powozownia wybudowane w 1926 r. Ww. obiekty obecnie nie istnieją. Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich, t. 1 z 1880 r. wieś należała do powiatu włocławskiego, gminy i parafii Kłóbka oraz posiadała 70 mórg ziemi. Oddalona jest od Lubienia Kujawskiego w odległości ok. 5 km (w linii prostej) na północny-wschód. W miejscowości zachował się starodrzew podworski, dawna szkoła z domem nauczyciela oraz krzyże przydrożne.

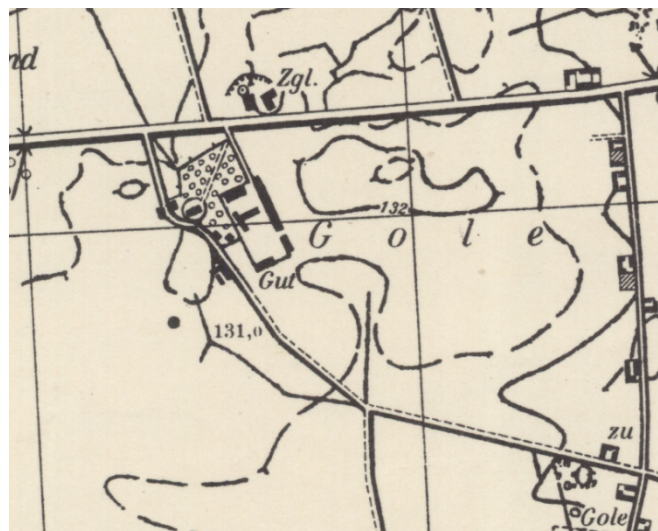
Ryc. 6. Bilno w 1944 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

GOLE

niem. Gole

Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich, t. 1 z 1880 r. wieś należała do powiatu włocławskiego, gminy Lubień i parafii w Chodczu. W 1827 r. miejscowość liczyła 26 domów i 96 mieszkańców. Dobra Gole liczyły 1971 mórg obszaru, zaś majątek tworzyły wsie: Budy, Gogowy i Władysławowo. Dawniej podlegały pod dobra w Lubieniu. Odnotowuje się również, że folwark Gole najprawdopodobniej ok. 1880 r. liczył 1145 mórg, w tym 841 mórg gruntów ornych i ogrodów, 20 mórg łąk, 12 mórg pastwisk, 248 mórg lasu, 24 morgi nieużytków i placów, a także 11 budynków murowanych, 6 budynków drewnianych i wiatrak. Wieś oddalona jest od Lubienia Kujawskiego w odległości ok. 5 km (w linii prostej) na zachód. W miejscowości zachował się park podworski oraz krzyże przydrożne.

Ryc. 7. Gole w 1941 r.Źródło: www.igrek.amzp.pl**KALISKA***niem. Kaliska*

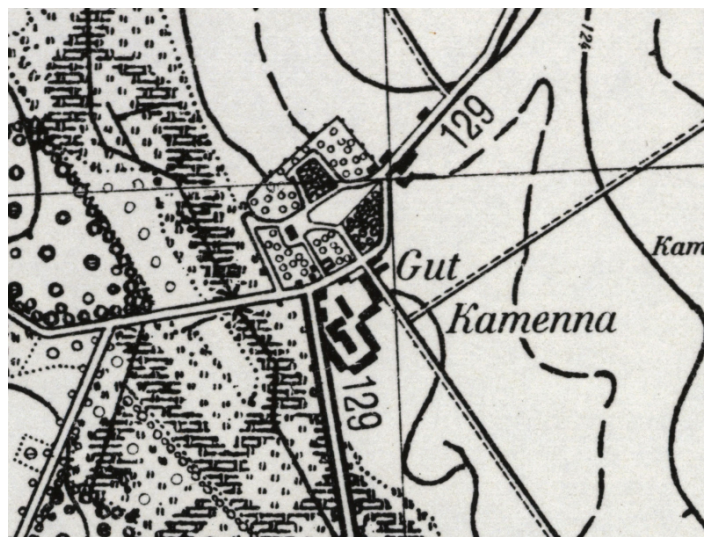
Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich, t. 3 z 1882 r. wieś należała do powiatu włocławskiego, gminy i parafii Lubień. Podzielona była na folwark i wieś. W 1827 r. Kaliska posiadały 12 domów zamieszkiwane przez 107 osób. W 1866 r. folwark liczył 615 mórg, w tym 460 gruntów ornych i ogrodów, 60 mórg łąk, 22 mórg pastwisk 63 morgi lasu oraz 10 mórg nieużytków i placów. Dobra Kaliska tworzyła wieś Kaliska oraz Biernatki. Kaliska wskazane są również jako miejscowość przynależąca do gminy i parafii w Kłóbce o areale 615 mórg (dobra), 60 mórg (wieś) z 2 domami i 22 mieszkańcami. W 1862 r., przez Kaliska, przeprowadzono linię kolejową łączącą Kutno z Toruniem. Wieś oddalona jest od Lubienia Kujawskiego w odległości ok. 3 km (w linii prostej) na zachód. W miejscowości zachował się dworzec kolejowy, magazyn kolejowy, nastawnia kolejowa, budynek gospodarczy przy dworcu, dawne domy pracowników kolei, krzyż przydrożny, dom oraz willa.

Ryc. 8. Kaliska w 1941 r.Źródło: www.igrek.amzp.pl**KAMIENNA***niem. Gut Kamenna*

Majątek Kamienna powstał ok. 1700 r. Powstał dzięki rodzinie Rutkowskich, zamożnej rodzinie Kujawskiej. Ok. 1796 r. Jakub Kretkowski herbu Dołęga zakupił dobra od Macieja Przeciszewskiego. W 1810 r. na drodze spadku majątek przeszedł do Józefa Kretkowskiego, który wybudował najprawdopodobniej dwór, tzw. dom rządcy wymieniony w opisach z 1824 r. W 1834 r. część dóbr przeszła w ręce córki Józefa – Scholastyki Kretkowskiej. W 1846 r. dobra odziedziczyły nieletnie dzieci Scholastyki z Kretkowskich Gliszczyńskiej, zaś zarząd nad majątkiem sprawuje ich wuj – Emilian Kretkowski z Baruchowa. W tym samym roku folwark zostaje wydzierżawiony na 10 lat dla Bolesława Pagowskiego. Kolejnymi właścicielami Kamiennej są Jadwiga Gliszczyńska (córka Józefa Kretkowskiego) i jej mąż Marian Rutkowski. Po ich śmierci kolejnym właścicielem zostaje Maria z Rutkowskich Ciechomska. Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich, t. 3 z 1882 r. wieś należała do powiatu włocławskiego, gminy Chodecz parafii Lubień. Podzielona była na folwark i wieś. W 1827 r. Kamienna liczyła 41 domów i 355 mieszkańców. Ok.

1882 r. we wsi było 20 domów, 314 mieszkańców, w tym 302 katolików i 12 żydów. Folwark liczył 1574 morgi, w tym 639 mórg lasów i 168 mórg nieużytków. Wraz z Kretkowem i Rutkowicami łączny powierzchnia dóbr liczyła 2150 mórg. W 1867 r. Kamienna została sprzedana w drodze licytacji. Nabył ją Henryk Ciechomski, który wybudował tu nowy dwór, dla swojego syna Wojciecha i jego żony panny Gliszczyńskiej. Wojciech rozpoczął na tym terenie chów zwierząt dlatego też w 2 poł. XIX w. wybudował zabudowania folwarczne. Do majątku Kamienna przyłączono ziemie należące do żony Wojciecha, w tym zamek w Przedczu oraz ziemie wokół Chodeczka. Podczas II wojny światowej Kamienną zamieszkiwał Niemiec Werner, który kontynuował hodowlę zwierząt. Wtedy też powstała nowa droga omijająca folwark, przy której wybudowano kolonię mieszkalną. Ostatni właściciel – Wojciech Mikołaj Ciechomski nie powrócił do majątku po zakończeniu wojny, zaś jego żona Zofia Rogozińska wyjechała do Francji. W 1945 r. dobra Kamienna przeszły na Skarb Państwa, w użytkowaniu PGR Chodeczek do 1993 r., kiedy to właścicielem została Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa. Na terenie folwarku funkcjonował Państwowy Ośrodek Hodowli Zarodowej. Wieś oddalona jest od Lubienia Kujawskiego w odległości ok. 5,5 km (w linii prostej) na południowy-zachód. W miejscowości stosunkowo dobrze zachował się zespół dworsko-parkowo-folwarczny dawnego majątku Kamienna. W gminnej ewidencji zabytków ujęto: dwór, park, kaplice, oficynę dworską, pawilon, tzw. szubienica, chlewnię, spichlerz, stajnię, stodołę, budynek gospodarczy, czworak oraz krzyż przydrożny poza zespołem.

Ryc. 9. Kamienna w 1941 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

KLÓBKA

niem. Klubka

Miejscowość istniała zapewne już we wczesnym średniowieczu, o czym świadczy znajdują się tu grodzisko. Ok. 1444 r. wzmiankowana po raz pierwszy jest Mała Kłóbka. Jednak informacje o kościele w Kłóbce są jeszcze starsze i pochodzą sprzed 1327 r. Wtedy też parafia wchodziła w skład dekanatu brzeskiego diecezji włocławskiej. W 1330 r. wieś znajdowała się w posiadaniu Żyra Demetrii, podkomorzego brzeskiego, który należał do obrońców Raciążka i zginął od pocisku krzyżackiego. Ok. 1357 r. jako właściciela Kłóbki odnotowano Miklo z Godziębów. Ród ten posiadał miejscowość najprawdopodobniej przez cały XV w. W tym też czasie majątek ulegał różnym i liczным podziałom. Jednym z właścicieli był niejaki Jaranol, który sprawował urzędy: stolnika brzeskiego, kasztelana kowalskiego i brzeskiego w latach 1401-1404. Jego staraniem wybudowano w 1429 r. nowy kościół

na miejscu poprzedniego. Kolejne zapisy o miejscowości pochodzą z 1557 r. W latach 1500-1560 Kłóbka była założeniem rezydencjonalno-obronnym. W 2 poł. XVI w. w Kłóbce znajdował się kościół parafialny, a także 2 łany kmiece, 7 zagrodników i 2 rzemieślników. Również w XVI w. w Kłóbce odnotowuje się Pomianów Kłóbskich, którzy zakładali pobliskie miejscowości. W 1634 r. wieś liczyła 22 domy zamieszkałe przez 218 osób, 3 działki szlacheckie i 1 dom młyński. XVII wiek to czas, gdy właścicielami Kłóbki byli Maurycy, Jan i Bernard Komeccy. Wtedy też liczba ludności wsi wynosiła 129 osób. Do folwarku w Kłóbce przynależały wsie takie jak: Kłóbka, Chojny, Budy Kłóbskie, Podgórz, Krzewie i Krzyżówka. Na jego terenie znajdowało się 10 budynków murowanych i 6 drewnianych, młyn wodny, staw oraz jezioro. Jednym z właścicielem majątku był Bernard herbu Godziemba, a od 1789 r. Bernard Komecki. W 1820 r. dobra odziedziczył syn Bernarda, Jan Prokop Komecki, zaś w 1822 r. majątek przeszedł w ręce Władysława Moszkowskiego. Jeszcze w tym samym roku Moszkowski sprzedał Kłóbkę za kwotę 175 tys. Rubli Józefowi Orpiszewskiemu, powstańcowi kościuszkowskiemu. Majątek pozostał we władaniu rodu Orpiszewskich aż do reformy rolnej. Od 1833 r. do 1843 r. Kłóbka należała do siódemki dzieci Józefa. Ostatecznie, po 10 lat współwłasności jedynym gospodarzem został Lucjan Orpiszewski. Ok. połowy XIX w. wybudowano dwór. W 1879 r. dobra po Lucjanie odziedziczył jego syn Stanisław, a po jego śmierci w 1908 r. – sześcioro dzieci Stanisława. Dopiero w 1911 r. Kłóbka stała się własnością jednej osoby – Stanisława Orpiszewskiego. W 1927 r. folwark przejął Ludwik Orpiszewski, który pozostawał jego właścicielem aż do 1946 r., kiedy to majątek przeszedł na rzecz Skarbu Państwa. W 1945 r. dwór z ogrodem przekazano na cele Gminnej Szkoły Rolniczej. Dalsze losy dworu związane są z jego zagospodarowaniem na cele Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Lubieniu. Wieś oddalona jest od Lubienia Kujawskiego w odległości ok. 5,5 km (w linii prostej) na północny-zachód. W Kłóbce znajduje się jeden z nielicznych skansenów kujawskich z najstarszymi chatami sięgającymi XVIII w. W miejscowości zachowały się poszczególne elementy dziedzictwa materialnego:

- zespół kościoła: kościół, ogrodzenie z bramą, starodrzew;
- budynek gospodarczy przy plebanii;
- zespół cmentarza parafialnego: cmentarz, kaplica cmentarna, ogrodzenie z bramą, starodrzew;
- zespół dworsko – parkowy: dwór, park, rządcówka, spichlerz, ogrodzenie;
- kapliczka;
- dawny magistrat;
- dom.

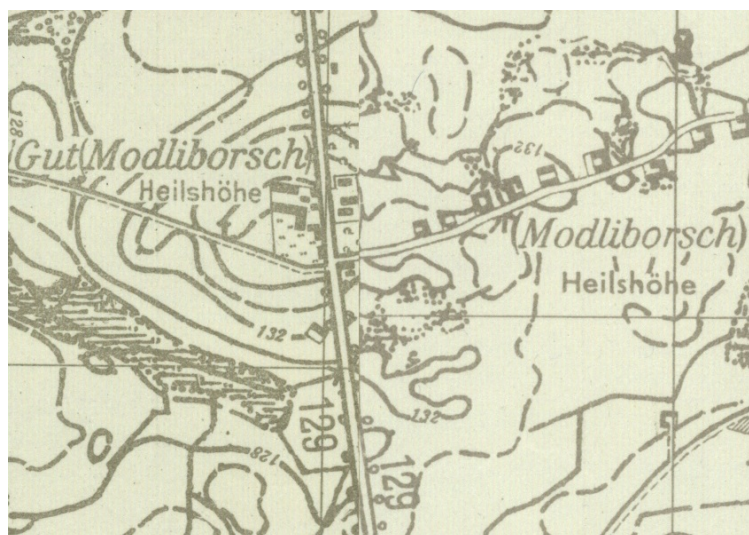
Ryc. 10. Kłóbka w 1944 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

MODLIBÓRZ

niem. Modliborsch

Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich, t. 6 z 1885 r. wieś należała do powiatu włocławskiego, gminy Kłóbka. Podzielona była na folwark i wieś. W 1827 r. miejscowość liczyła 4 domy i 31 mieszkańców. Ok. 1885 r. we wsi było 20 domów i 141 osób. Folwark należał do Antoniego Racięckiego i wynosił 434 mórg ziemi, w tym 60 mórg lasów. Część wiejska liczyła 21 mieszkańców i 45 mórg gruntu. W tym też czasie do Modliborza przynależała osada Szadkowizna z 1 domem i 40 morgami ziemi. Wieś oddalona jest od Lubienia Kujawskiego w odległości ok. 4,5 km (w linii prostej) na północ. W miejscowości zachował się dwór, starodrzew przy dworze oraz krzyż przydrożny.

Ryc. 11. Modlibórz w 1944 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

RUTKOWICE

niem. Gut Rutkowitz

Genezę początków powstania wsi należy wiązać z połową XIX w., kiedy to z dóbr Kamienna wyodrębniono folwark Rutkowice. Nazwa wsi pochodzi zapewne od Mariana Rutkowskiego herbu Pobóg – właściciela Kamiennej, a także Skórzna w powiecie lipnowskim. W 1865 r. majątek Rutkowice obejmował powierzchnię 708 mórg, w tym grunty orne pszenne zajmowały 30 mórg, orne żytnie – 263 morgi, lasy – 415 mórg. Ok. 1880 r. w folwarku zamieszkiwało 20 osób i znajdowało się tam jedno zabudowanie stanowiące najprawdopodobniej mieszkanie dla służby folwarcznej. Po śmierci Mariana Rutkowskiego i jego żony Jadwigi, w posiadanie majątku weszły ich córki. W 1901 r. doszło do podziału dóbr Kamienna. Nową właścicielką została Maria Romana i jej mąż Henryk Ciechomski. Folwark liczył wtedy 745 mórg 232 prętów. W 1914 r. Henryk przygotowuje Rutkowice dla swojego syna Jerzego, który w latach 1931-1939 był prezesem Oddziału Włocławskiego Związku Ziemian, a zarazem ostatnim właścicielem Rutkowic. Dawny budynek dworu odremontowano i przekształcono na dom rządcy i obsługi kuchni. Wtedy też dobra Rutkowice liczyły 605 mórg. W czasie II wojny światowej właściciel został wysiedlony przez Niemców i wyjechał za granicę. Majątek rozparcelowano, a jego część przejął SKR Lubien Kujawski. Dwór, rządcówka, powozownia i park znalazły się pod własnością Kuratorium Oświaty i Wychowania woj. Włocławskiego. Na początku lat 50. XX w. w dawnym budynku dworu umieszczono szkołę podstawową, która funkcjonowała jeszcze na pocz. XXI w.

Ryc. 12. Rutkowice w 1944 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

RZEŻEWO

niem. Gut Schegozin

Wieś znana była już w XVI w. i nosiła wówczas nazwę Rzisewo. Była to wieś folwarczna z kolonią w obrębie powiatu włocławskiego, w gminie i parafii Kłóbka. W latach 1560-1582 należała do własności Mikołaja Sokołowskiego – kasztelana kruszwickiego, wojewody inowrocławskiego i wojskiego kruszwickiego. Liczyła wówczas 16 domów oraz 169 mieszkańców, w tym 99 ewangelików. W 1674 r. były tu 2 działy szlacheckie, 7 szlachty, a także 33 osoby plebejskie. W 1775 r. w Rzeżewie znajdowały się 24 domy. Cztery lata później odnotowuje się liczbę ludności wsi wynoszącą 163 osoby. Wieś należała wówczas do Bernarda Komeckiego. Z końcem XVIII w. właścicielem Rzeżewa był jego syn – Jakub żonaty z Jadwigą z Kretkowskich. W 1804 r. Rzezewo przejmuje syn Jakuba – Jakub Komecki, zaś jego brat obejmuje sąsiednią Kłóbkę. W 1812 r. dobra rzeżewskie zostają wystawione na licytację. Tę wygrywa Agnieszka z Wilxyckich Komecka za sumę 200 tys. zł pl.

Zaledwie 10 lat później majątek odkupuje jej brat – Jakub Wilxycki za 220 tys. zł pl. W 1833 r. dobra Rzeżewo za 215 tys. zł pl nabywają Zuzanna ze Skotnickich i Jan Jabłoński. Kolejnym właścicielem zostaje w 1842 r. Wilhem Lüttichau zakupując Rzeżewo za 432 tys. rubli srebrem. W 1854 r. dobra przechodzą na rzecz ukochanej Wilhelma – Anny Elżbiety z Tresków Lüttichau. Od 1862 r. część dóbr została sprzedana na rzecz Towarzystwa Drogi Żelaznej Warszawsko-Bydgoskiej. W 1880 r. Rzeżewo należy do Jerzego Henryka Lüttichau, syna Wilhelma. Za jego panowania, w 1884 majątek liczył 1962 mori 155 prętów. Następnym Panem Rzeżewa zostaje w 1886 r. Zygmunt Radoński. Z końcem XIX w. majątek liczy 1772 morgi 275 prętów i uznawany jest jako nowoczesny. Wszystkie budynki były murowane, a cegielnia i młyn napędzane były parą. Po śmierci Zygmunta dobra dziedziczy szóstka jego dzieci. W 1910 r. na licytacji publicznej Rzeżewo za sumę 316 tys. rubli nabył Stanisław Błędowski w $\frac{3}{4}$ części i Józef Błędowski w $\frac{1}{4}$ części. Rok później z majątku wydzielono wieś „Błędowo”. W 1912 r. mniejsza część Rzeżewa została sprzedana Lucjanowi i Piotrowi Morzyckim. Jeszcze w tym samym roku odkupują oni pozostałą część Rzeżewa stając się głównymi właścicielami. W 1913 r. część wsi została sprzedana i tym samym wydzielona została kolejna część pn. „Nowe Morzyce”. Podobna sytuacja miała miejsce jeszcze z „Chwalibowem” oraz osadą „Łąki Chwalibowo”. W kolejnych latach następują liczne podziały majątku. W międzyczasie wydzielają się nowe osady: Osada Młynarska Nowy Młyn, czy Kolonia Małe Rzeżewo A, Kolonia Małe Rzeżewo B, Małe Rzeżewo. Podczas II wojny światowej główną częścią majątku zarządzał Ludwik Makomski. W 1945 r. dobra Rzeżewo o pow. niespełna 307 ha przejął Skarb Państwa. W 1950 r. dwór zaadaptowano na szkołę podstawową, która funkcjonowała do 1989 r. W 1990 r. dwór z parkiem przekazano nieodpłatnie Wojewódzkiemu Zespołowi Pomocy Społecznej we Włocławku. W budynku dworu urządzono Dom Pomocy Społecznej od 1992 r., który do dzisiaj funkcjonuje. Wieś oddalona jest od Lubienia Kujawskiego w odległości ok. 6 km (w linii prostej) na północny-zachód. W miejscowości zachował się park dworski i krzyż przydrożny. Budynek dawnego dworu nie jest ujęty w ewidencji zabytków.

Ryc. 13. Rzeżewo w 1944 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy

przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Na terenie Gminy Lubień Kujawski nie odnotowuje się parku kulturowego. Gmina Lubień Kujawski posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, jednak nie są w nich wymienione obiekty znajdujące się w GEZ. Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski na terenie gminy istnieją zagrożenia wynikające z braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, wprowadzaniu nowej bezstylowej architektury, braku prowadzenia remontów w obiektach zabytkowych znajdujących się w ewidencji zabytków, tendencji do zastępowania budynków historycznych stanowiących elementy zabudowy historycznej nowymi obiektami o architekturze powielalnej, niezharmonizowanej z zabudową miejscowości. W dokumencie Studium wyznaczono także ogólne kierunki ochrony, nawiązujące bezpośrednio do krajobrazu kulturowego Lubienia Kujawskiego, np.:

- podjęcie wszelkich możliwych działań dla powstania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego;
- zachowanie historycznego przebiegu i parametrów ulic i placów;
- zachowanie możliwości pełnej, nie zmienionej ekspozycji miasteczka od strony jeziora;
- wprowadzenie nowej zabudowy głównie jako uzupełnienie zabudowy istniejącej, w gabarytach i formach architektonicznych zharmonizowanych właścicieli obiektów zabytkowych do dbałości o stan posiadanych zabytków;
- objęcie szczególną ochroną obszaru sąsiadującego z zespołem dworsko- parkowym poprzez dołożenie szczególnej dbałości w kształtowaniu lokalizacji i form zagospodarowania terenu;
- nie dopuszczenie do wprowadzania w obszar objęty ochroną obiektów współczesnych zakłócających historyczną strukturę i klimat zabudowy;
- dbałość o walory ekspozycyjne miasta;
- nie dopuszczenie do wprowadzenia obiektów wysokich (maszty telefonii cyfrowej, wiatrak) na teren miasta lub otoczenia jeziora.

Osadnictwo i układy przestrzenne

Wsie Gminy Lubien Kuj. reprezentują różne typy układów przestrzennych. Na terenie gminy kształtowanie się układów przestrzennych związane było z warunkami naturalnymi, jak przebieg rzek, umiejscowienie jezior, ukształtowanie terenu i jego ekspozycja, a także uzależnione od warunków antropogenicznych, jak przebieg szlaków oraz dróg. Na skutek intensyfikacji budownictwa, głównie mieszkalnego w znacznym stopniu zatarte zostały pierwotne układy historyczne. Przekształcenia układów zabudowy wiejskiej nastąpiły głównie w miejscowościach, w których powstały nowe zabudowania.

Obszar gminy obejmuje swoim zasięgiem według podziału Kiełczewskiej-Zaleskiej z roku 1965 następujące typy sieci osadnictwa wiejskiego:

- sieć osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych, sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia (XIX i XX w.);

- osadnictwo rozproszone, sieć o najmniejszym stopniu koncentracji, wybitna przewaga osiedli rozproszonych (rozproszenie wtórne powstałe w wyniku parcelacji i komasacji).

Z kolei wg H. Szulca na terenie gminy znajdują się wsie regularne – historyczne rzędówki.

Wsie Gminy Lubień Kujawski reprezentują różne typy układów przestrzennych, niemniej dominuje zabudowa rozproszona, o luźnej strukturze, gdzie domy oddalone są od siebie w znacznej odległości. Na całym obszarze gminy zabudowa rozmieszczona jest w podobny sposób, mniej więcej o tym samym natężeniu. W przypadku osadnictwa zwartego występują głównie wielodrożnice. Ponadto budynki mieszkalne występują wzdłuż traktów drogowych. Poniżej wskazano miejscowości gminne wraz z ich charakterystycznymi rodzajami kształtów (układy wsi). Przykładowe wsie o teraźniejszych układach przestrzennych to:

- Błonie – niewielka łańcuchówka wykształcona z rzędówki;
- Gliznowo – ulicówka wykształcona z rzędówki;
- Gole – zabudowa rozproszona, dawniej jako wieś folwarczna;
- Kaliska – wielodrożnica z dodatkową zabudową rozproszoną;
- Kamienna – wieś pofolwarczna z zachowaną strukturą pozostałości folwarcznych z dodatkową zabudową rozproszoną;
- Kłóbka – wielodrożnica wykształcona z niewielkiej, zwartej osady- możliwe że z owalnicy, o czym świadczyłby centralnie posadowiony kościół na placu zwanym nawsiem;
- Modlibórz – zabudowa rozproszona, w centralnej części wsi znajdował się niewielki folwark.

Poniżej scharakteryzowano typy układów przestrzennych wsi wchodzących w skład Gminy Lubień Kujawski.

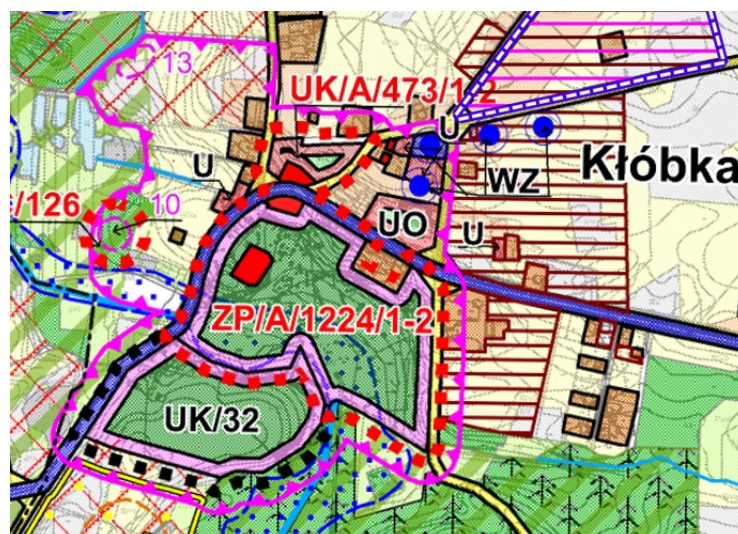
- a) łańcuchówka – wieś leśno – łanowa (*Waldhufen*). Wieś o datowaniu feudalnym, o regularnym układzie przestrzennym, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi po obu jej stronach. Występujące zagrody znajdują się w równych odstępach od siebie na początku każdego łanu, przypominają ogniwa rozrzuconego łańcucha.
- b) wielodrożnica – wieś kupowa/zwarta (*compact village*). Charakteryzuje się bezładną i chaotyczną zabudową z nieregularnym przebiegiem dróg.
- c) wieś folwarczna – ośrodkiem najwyższej rangi jest folwark lub dwór wraz z zabudowaniami gospodarczymi.
- d) wieś o zabudowie luźnej, rozproszonej (*loose-knit village*) – zabudowania występujące na obszarze wsi nie są zwarte.
- e) rzędówka – wieś, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi tylko po jednej stronie.

Układy ruralistyczne

W wojewódzkiej ewidencji zabytków znajduje się 1 historyczny układ ruralistyczny wsi Kłóbka. Wieś ta położona jest na 3 wzgórzach, gdzie w północnej części wzniesiono kościół. Na pozostałych dwóch wzniesieniach, na południe od kościoła znajduje się średniowieczne grodzisko oraz dwór naprzeciwko. Kształt układu ośrodka kształtował się zapewne już w XIV w., z którego to znany jest zapewne drewniany kościół znajdujący się w północnej części miejscowości. Nie jest wykluczone, że wieś wykształcona została z owalnicy, o czym świadczyłby centralnie umieszczony kościół na tzw. nawsiu. Z kolei główny trakt przechodzący przez wieś znajdował się najprawdopodobniej w relacji północny-wschód – południowy-zachód. Oprócz ww. miejsca, Kłóbka posiada także grodzisko w

części zachodniej. Jest to zapewne miejsce związane z dawną fortalicją w formie dworu na kopcu za przekopem, która funkcjonowała do połowy XVII wieku. Do dnia dzisiejszego zachował się zarys szańca. Po przeciwnej stronie, na wschód od kopca znajduje się założenie dworsko-parkowe założone w XIX w., którego południową granicę wyznacza rzeka Lubienka. Na południe od rzeki zlokalizowano w 1993 r. skansen z licznymi i cennymi budynkami kujawskimi. Południowa granica skansenu stanowi także południową granicę założenia ruralistycznego wsi. W miejscowości znajdował się także młyn, który w 2023 r. został odbudowany na starym podpiwniczeniu przy jazie piętrzącym rzekę Lubienkę. Ponadto z końcem XIX w. oprócz budynku kościoła i młyna, we wsi znajdowała się szkoła początkowa, urząd gminy oraz kapica cmentarna. Budynek dawnego magistratu został zachowany i znajduje się on naprzeciw wschodniej elewacji kościoła. Obok niego znajduje się także ceglany dom ujęty w gminnej ewidencji zabytków – dawna poczta. Ważnym miejscem wsi jest także zespół cmentarza parafialnego, który co prawda nie znajduje się w granicach założenia ruralistycznego, ale stanowi świadectwo historycznego założenia nekropolii z 2 poł. XIX w. Cmentarz wraz z kaplicą św. Prokopa, ogrodzeniem z bramą i starodrzewem znajduje się w północnej części wsi, przy drodze prowadzącej w kierunku Rzegocina. Na poniższej rycinie przedstawiono granicę historycznego układu ruralistycznego Kłóbki oznaczoną kolorem fioletowym. W karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków wskazano, że ukształtowany historycznie układ przestrzenny wsi zachował się w dużej mierze w niezmienionym stanie do czasów współczesnych, zaś wymieniane w źródłach obiekty istnieją do dziś w swojej pierwotnej lokalizacji.

Ryc. 14. Układ ruralistyczny Kłóbki – wyrys ze Studium

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski

Wg NID najpoważniejszymi zagrożeniami dla zachowania historycznych układów ruralistycznych są:

- wyludnianie wsi, opuszczanie siedlisk;
- urbanizacja;
- wymiana substancji budowlanej na inną, o innej funkcji, innych gabarytach i formie;
- wprowadzanie zabudowy wielorodzinnej i wielkogabarytowej (np. magazyny wysokiego składowania);
- zmiana charakteru użytkowania terenów rolnych i zabudowanych;
- likwidacja nieużytkowanych elementów zagospodarowania;
- likwidacja historycznych folwarków (części dawnych układów rezydencjonalnych);
- zmiana funkcji rolniczej i leśnej na nierolniczą i nieleśną;
- wyznaczanie nowych tras komunikacyjnych i linii przesyłowych.

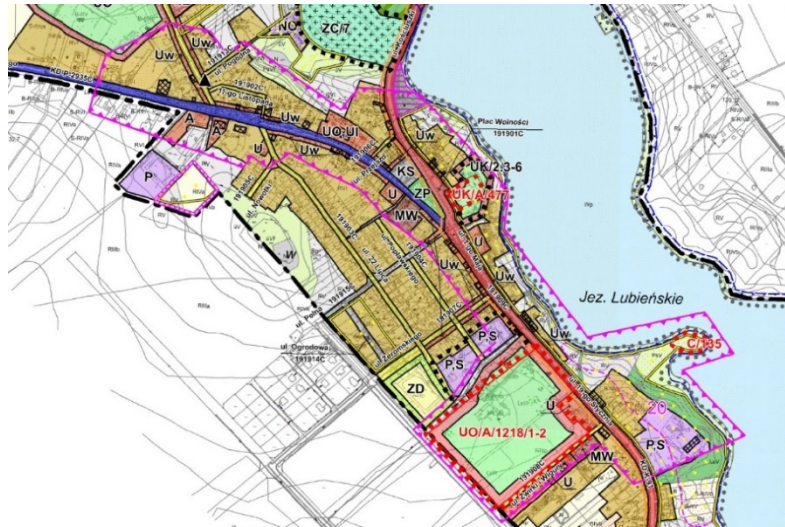
Układy urbanistyczne

W wojewódzkiej ewidencji zabytków znajduje się 1 historyczny układ urbanistyczny miasta Lubień Kujawski. Swoim zasięgiem obejmuje takie ulice jak: Szkolna, 11 Listopada, Wojska Polskiego, Przejazd, Kościuszki, 1 Maja, Plac Wolności, Żwirki i Wigury. Zdecydowana większość zabytków z terenu miasta znajduje się w obrębie ww. ulic. Są to głównie budynki mieszkalne wybudowane na początku XXw. Miasto położone jest przy trakcie z Włocławka do Łęczycy, nad jeziorem Lubień. Cechuje je układ charakterystyczny dla wczesno miejskich osiedli targowych z wydłużonym, trójkątnym rynkiem, znajdującym się na osi ulicy przelotowej i jej rozwidlenia. W obrębie Placu Wolności zabudowa jest jedno lub dwukondygnacyjna ze skromnym detałem architektonicznym. Północną pierzeję wyznaczają w większości współczesne obiekty usługowe. W centralnej części placu mieści się współczesny budynek przystanku autobusowego. Wschodnia część placu to budynki jedno i dwukondygnacyjne, mieszkalne i mieszkalno-usługowe z dachami dwuspadowymi krytymi głównie papą. W tej części placu znajduje się również zespół kościoła parafialnego z budynkiem kościoła, plebanii, gospodarczymi oraz ogrodzeniami i starodrzewem. Zachodnią pierzeję placu stanowią budynki mieszkalne jedno i dwukondygnacyjne oraz trójkondygnacyjny pawilon handlowy. Zabudowa poza ścisłym obszarem rynku jest w dużej mierze wolnostojąca, niska. W południowej części układu znajduje się zespół dworsko-parkowy wraz z pozostałościami folwarku. Po drugiej stronie ulicy 5 Stycznia zachował się budynek gorzelni, a na północ na obszarze cypla znajdował się dwór obronny – w tym miejscu zlokalizowano stanowisko archeologiczne z licznym materiałem masowym w postaci fragmentów ceramiki. Do charakterystycznych obiektów znajdujących się w granicach układu należy wymienić także:

- dawną masarnię przy ul. Kościuszki 9 charakteryzującą się rytmicznie opiętymi lizenami w fasadzie;
- budynek biblioteki z charakterystycznym czterokolumnowym portykiem i schodkową attyką powyżej;
- ceglany, 8-osiowy młyn przy ul. Kościuszki 62, opustoszały;
- masywny budynek przychodni z lat 30. XX w. przy ul. Żwirki i Wigury 3.

W karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków wskazano, że układ urbanistyczny zachowany jest w dużej mierze w niezmienionym układzie do czasów współczesnych. W związku z powyższym stan zachowania samego układu można określić jako dobry. Główne zagrożenia związane są jednak z utrzymaniem historycznej zabudowy. Niektóre z obiektów znikają z mapy miasteczka lub są przekształcone, w tak dużym stopniu, iż zaciera to ich historyczny charakter. W karcie tej wymieniono także postulaty konserwatorskie, takie jak:

- zaleca się bezwzględne zachowanie układu ulic i placów na terenie miasta;
- zaleca się propagowanie wiedzy o sposobie renowacji obiektów zabytkowych w obrębie chronionego obszaru;
- zaleca się, w przypadku wprowadzania nowej zabudowy w obrębie historycznej części miasta, by ta nie zakłócała (zarówno swoimi gabarytami, jak i rozwiązaniami architektonicznymi) ogólnego odbioru zabytkowej struktury.

Ryc. 15. Układ urbanistyczny Lubienia Kujawskiego – wyrys ze Studium

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski

5.2.6. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy Lubień Kujawski znajdują się następujące zabytki nieruchome, które znalazły się w gminnej ewidencji zabytków, będące:

- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dzielami architektury i budownictwa,
- obiektami techniki,
- amentarzami,
- parkami.

W Gminie Lubień Kujawski znajduje się 1 układ urbanistyczny oraz 1 układ ruralistyczny ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Do licznych zespołów budowlanych zaliczyć można zespoły folwarczne, dworsko-parkowe, zespoły budynków szkół, czy zespoły kościołów. Występują tu również obiekty architektury i budownictwa, które są różnorodne i występuje tu pełen przekrój zastosowanych rozwiązań budowlanych. Zaliczyć można do nich także obiekty sakralne (kościoły, kapliczki, krzyże), budynki użyteczności publicznej, dworzec kolejowy, sklep, dawne szkoły, budynki mieszkalne, w tym dawne dwory i pałace, czy budynki gospodarcze. Obiekty techniki na terenie gminy utożsamiać można z dawnym: młynem, wieżą ciśnień, czy gorzelnią z Lubienia Kuj. W gminnej

ewidencji zabytków znajdują się również stare, zabytkowe cmentarze zarówno ewangelickie, rzymsko-katolickie oraz żydowski. Odnotowano także kilka zabytkowych parków stanowiących niegdyś przykład zaprojektowanej formy zieleni. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4., a także 5.2.5 oraz 5.5.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz wrażliwość danych, nie przedstawiono informacji szczegółowych dla zabytków ruchomych. Są one szczególnie podatne na wszelkiego rodzaju próby włamań, kradzieży, czy aktów wandalizmu, dlatego też wskazuje się ogólną informację, iż zabytki ruchome z terenu Gminy Lubień Kujawski występują w historycznych kościołach (wypożyczenia świątyń) w Kłóbce i Lubieniu Kujawskim oraz na terenie cmentarzy (zabytkowe nagrobki).

Zgodnie z kartą ewidencyjną z 1987 r. cmentarza parafialnego w Kłóbie wymienia się 8 grobów o znaczeniu historycznym lub osób szczególnie zasłużonych, w tym najstarszy istniejący nagrobek – grobowiec rodziny Myszkowskich z 1857 r. Z kolei na cmentarzu parafialnym w Lubieniu Kujawskim odnotowano aż 24 groby o znaczeniu historycznym lub osób szczególnie zasłużonych, w tym najstarszy – krzyż żeliwny Stanisława Stodulskiego z 1877 r. Należy również nadmienić, iż w północno-zachodniej części cmentarza, na wzniesieniu znajduje się największa liczba historycznych nagrobków i pomników z końca XIX w. i początku XX w.

Fot. 1. Grobowiec rodziny Myszkowskich z 1857 r. na cmentarzu w Kłóbce

Źródło: GEZ

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę albo wywieżenia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;
- kurhanami;
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych przyczynia się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa

archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ, czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji, gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej, obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W sytuacji, gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa. Osobom, które odkryły bądź

przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

Art. 116 określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomych i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

Niezwykle ważną regulacją dotyczącą zabytków archeologicznych są przepisy art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z ww. art. osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Wyjątek stanowi art. 82a ust. 1 ww. ustawy.

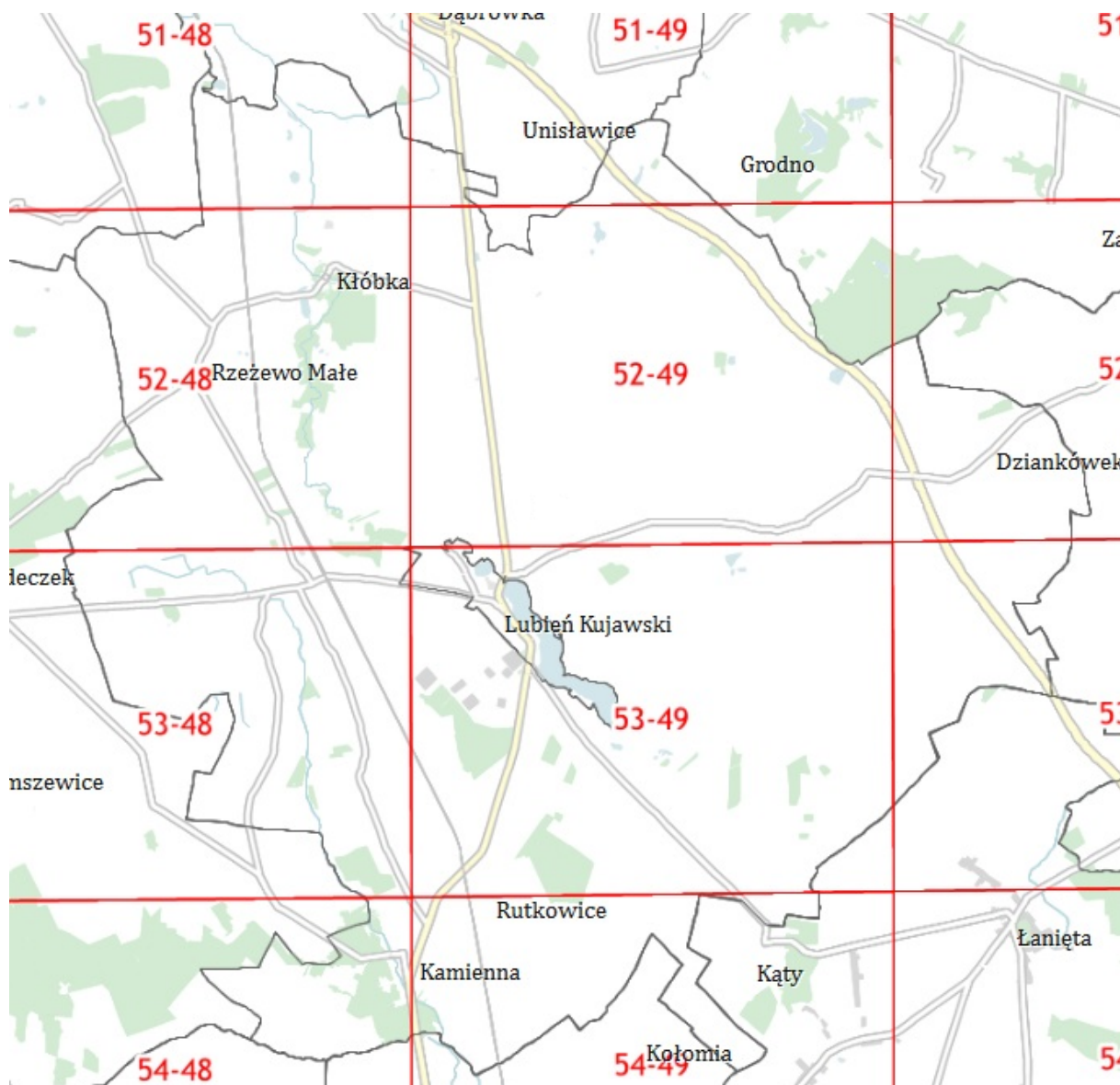
Wojewódzka ewidencja zabytków liczy 137 stanowisk archeologicznych. W gminnej ewidencji zabytków archeologicznych Gminy Lubień Kujawski ujęto 124 stanowiska archeologiczne, dlatego też podczas najbliższej aktualizacji GEZ należy opracować brakujące karty. Poniższa charakterystyka odzwierciedla zasób gminnej ewidencji zabytków. Znajdują się w niej zarówno obiekty wpisane do rejestru zabytków, jak i ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Dla stanowisk archeologicznych Gmina Lubień Kujawski opracowała karty gminnej ewidencji zabytków w 2024 r., które uzyskały pozytywną opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ewidencja ta przyjęta została Zarządzeniem 86/2024 Burmistrza Lubienia Kujawskiego z dnia 04.10.2024 r. W kolejnych latach, w przypadku nowo odkrytych stanowisk, należy opracować dodatkowe karty wg nowego wzoru, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. z dnia 4 października 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Ewidencja stanowi podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Lubień Kujawski. Wszystkie nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 2.

Wśród 124 stanowisk archeologicznych 3 wpisane zostały do rejestru zabytków. Pozostałe ujęto w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Poniżej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie gminy. Stwierdza się, że 10 obszarów AZP nachodzi na teren Gminy Lubień Kujawski: 51-48, 51-49, 52-48, 52-49, 52-50, 53-48,

53-49, 53-50, 54-48, 54-49. Należy zaznaczyć, że obszar AZP 51-49 tylko w marginalnym stopniu wkracza na teren gminy i na tym terenie udokumentowano najmniejszą liczbę stanowisk archeologicznych. Obszary AZP 52-49 i 53-49 zajmują największą powierzchnię na terenie gminy i ich pokrycie wynosi ok. 90%.

Ryc. 16. Obszary AZP na terenie Gminy Lubień Kujawski

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano na obszarze AZP 52-49 i 52-50 (łącznie 52) i jest to ponad 40% wszystkich stanowisk archeologicznych z terenu gminy. Powyżej 10 stanowisk odnotowano także na obszarach AZP: 51-48, 52-48 i 54-48. Należy zaznaczyć, że rozmieszczenie stanowisk na terenie gminy nie jest równomierne, zaś wysoka gęstość występowania stanowisk znajduje się w części wschodniej i południowo-wschodniej gminy.

Na terenie 39 jednostek osadniczych znajduje się 124 stanowisk archeologicznych, w tym 3 wpisane zostało do rejestru zabytków. Wszystkie posiadają ustaloną lokalizację. Najwięcej stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Lubień Kujawski znajduje się w miejscowościach: Działków (13), Działkowo (8), Wola Działkowska (56) oraz Szewo Grabina (8). W pozostałych miejscowościach ich liczba nie przekroczyła 8. Z kolei największym obszarem stanowiskiem jest neolityczna osada znajdująca się pomiędzy ul.1 Maja i 5 Stycznia, a Jeziołem Lubieńskim o pow. ok. 4,5 ha.

Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Funkcje poszczególnych stanowisk są niekiedy mocno zróżnicowane. Wielokrotnie na poszczególnych stanowiskach stwierdzono współwystępowanie pozostałości osadniczych z różnych okresów chronologicznych. I tak np. w miejscowościach: Szewo, Szewo Grabina i Czaple Nowe występują stanowiska wielokulturowe, z odnotowanymi różnymi chronologiami, które świadczą o ciągłości osadniczej na tych terenach. W każdej z niżej wymienionych miejscowości odnotowano osady i ślady osadnictwa.

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne najbardziej zróżnicowane chronologicznie

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Nr na obsz.	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Szewo	52-49	7	26	śląd osadnictwa	epoka kamienia
					śląd osadnictwa	kultura przeworska
					śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
					osada	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
2	Szewo Grabina	52-49	3	27	śląd osadnictwa	neolit
					śląd osadnictwa	kultura przeworska
					osada	wczesne średniowiecze
					osada	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
3	Czaple Nowe	53-49	2	3	śląd osadnictwa	kultura amfor kulistych (neolit)
					śląd osadnictwa	halsztat C/D
					śląd osadnictwa	kultura przeworska
					śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze VIII-IX w.
					śląd osadnictwa	późne średniowiecze XIV w.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NID

W ramach istniejącego zasobu archeologicznego stwierdzono zaewidencjonowanie różnych rodzajów stanowisk archeologicznych, są to głównie osady i ślady osadnictwa. Warto również wyróżnić pozostałe funkcje stanowisk, takie jak: dwór na kopcu w Kłóbce, XVII-wieczny dwór obronny w Modliborzu, 2 średniowieczne grodziska w Działkówku oraz cmentarzysko w miejscowości Narty datowane na koniec okresu lateńskiego.

Na terenie gminy występują stanowiska archeologiczne z okresu od epoki kamienia do okresu nowożytnego. Pod względem przynależności określonej i sprecyzowanej przynależności kulturowej najstarsze stanowiska z terenu gminy pochodzą z epoki kamienia, które zlokalizowano w miejscowościach: Sosnowo, Gięcielewo, Błędowo, Szewo i Kamienna. Największa grupa zaobserwowanych faktów osadniczych jest stosunkowo młoda i przypada na średniowiecze, późne średniowiecze oraz okres nowożytny. Niemniej, duża liczba odnotowanych faktów osadniczych z

epoki kamienia świadczy o tym, że tereny dzisiejszej Gminy Lubień Kujawski zamieszkiwane były od najstarszych czasów.

Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych nie posiada własnej formy krajobrazowej, tj. są to stanowiska ziemne. Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przez Gminę Lubień Kujawski, które związane były z pracami ziemnymi stanowiącymi potencjalne zagrożenie dla zabytków archeologicznych uzgadniane były z WKZ. Należy pamiętać, że do istotnych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych należy zaliczyć czynniki naturalne, np. działalność rzek, czy czynniki ludzkie związane z pracami ziemnymi, jak np.:

- kanalizacja;
- wodociągi;
- inwestycje mieszkaniowe, usługowe i przemysłowe;
- budowa dróg, obwodnic;
- lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa;
- planowane zalesienia;
- melioracje;
- regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych;
- głęboka orka;
- gwałtowne zjawiska atmosferyczne.

Do innego typu zagrożeń należy zaliczyć działalność nielegalnych poszukiwaczy zabytków, którzy mogą na trwale uszkodzić historyczne nawarstwienia zabytku.

W najbliższym czasie nie przewiduje się zadań inwestycyjnych przewidzianych przez Gminę Lubień Kujawski, które mogłyby występować w kolizji ze stanowiskami archeologicznymi. W przypadku pojawienia się prac polegających na pracach ziemnych, np. budowa, czy modernizacja dróg, wszelkie prace uzgadniane będą z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Wszelkie prace przy stanowiskach archeologicznych należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Wszystkie stanowiska archeologiczne podlegają ochronie.

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski W obrębie stanowisk archeologicznych w przypadku działalności inwestycyjnej muszą być ustalone warunki ochrony konserwatorskiej, a wszelkie prace ziemne prowadzone mogą być jedynie po nadzorem archeologicznym. W razie stwierdzenia reliktyw kultury materialnej teren powinien być udostępniony do badań archeologicznych. Dla nich też wskazane zostały zasady ochrony (strefa ochrony konserwatorskiej):

- w przypadku prowadzenia inwestycji w obrębie stanowisk archeologicznych istnieje konieczność zapewnienia inwestorskiego nadzoru archeologicznego lub wyprzedzających badań wykopaliskowych, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dot. ochrony zabytków;
- ww. nadzór i badania wymagają uprzedniego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków w formie decyzji administracyjnej, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dot. ochrony zabytków;
- w przypadku odkrycia na terenie objętym sporządzaniem niniejszego planu, w trakcie prac ziemnych nieujawnionych reliktyw kultury materialnej, należy wstrzymać prace, a teren winien być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dot. ochrony zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Na terenie Gminy Lubień Kujawski znajdują się 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Ich krótka charakterystyka znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 3. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr AZP	Nr w miejsc.	Nr ewid. dz.	Funkcja obiektu- Kultura/chronologia	Nr rejestru i data wpisu
1	Dziankówkę	52-50	77	1	34/2	gródek stożkowaty – kultura staropolska (późne średniowiecze XIV w.)	171/A z 1985-01-31
2	Kłóbka	52-48	10	1	53/19,53/11	dwór na kopcu – k. XV–1 poł.XVII w.	172/A z 1985-01-31
3	Lubień Kujawski	53-49	20	1	697	śląd osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych (neolit) śląd osadnictwa – kultura łużycka śląd osadnictwa – kultura polska (XIV w.) osada – kultura polska (XV/XVI w.)	217/A z 1986-12-30

Źródło: dane NID

Stanowisko w Dziankówku znajduje się na działce ewidencyjnej nr 34/2, w sąsiedztwie cieków wodnych Patrówka, w odległości ok. 250 m w linii prostej na wschód od drogi głównej przechodzącej przez wieś i ok. 70 m na południe od drogi wiejskiej, na wzniesieniu sięgającym 126,8 m n.p.m. Teren ten jest zadrzewiony. Gródek datowany jest na kulturę staropolską, tj. późne średniowiecze (XIV w.). W 1980 r. badania powierzchniowe przeprowadził H. Paner. Badania stanowiska prowadzone były także w 1984 r. przez J. Grześkowiaka, powierzchniowe przez H. Fanera, a sondażowe przez L. Kajzera. Wtedy też odnaleziono 1 odłupkę retuszowaną, a także fragmenty naczyń ceramicznych: garnki, dzbanki, miski. Z kolei na dziedzińcu odkryto najprawdopodobniej pozostałości bruku. Przy gródku stożkowatym znajdują się ślady fosy, a na szczycie ślady konstrukcji kamiennych. Zbiory z badań przechowywane są w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi jako depozyt Katedry Archeologii UŁ. Stożek o owalnym kształcie posiada średnicę 17 m, a jego wysokość bezwzględna wynosi 8-9 m. Otacza go fosa o szerokości 3-6 m i głębokości 1-1,5 m. Możliwe jest również, że istniała druga fosa, o czym świadczyłby częściowo zachowany rów o szerokości 5-6 m. W 1996 r. A. Horonziak przeprowadził powtórne badania stanowiska, podczas których natrafił na 4 wykopy rabunkowe.

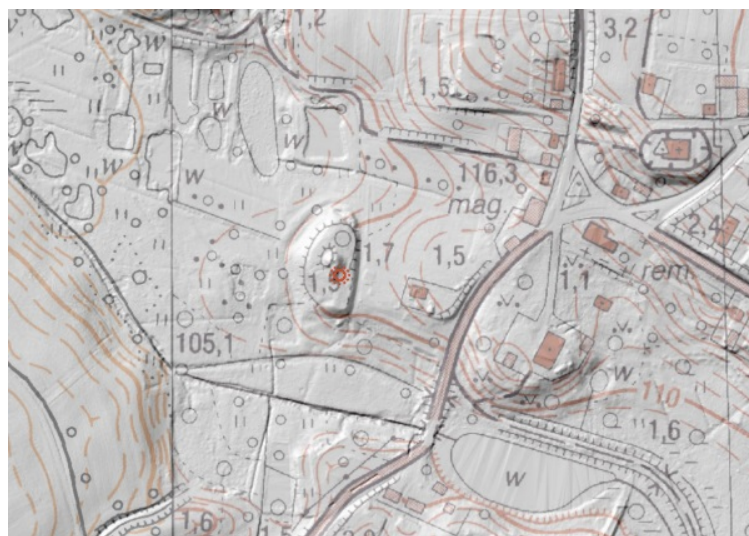

Ryc. 17. Lokalizacja gródka w Działkówku

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Stanowisko w Kłóbce znajduje się na działce ewidencyjnej nr 53/19, w zachodniej części wsi, w odległości ok. 100 m w linii prostej na zachód od drogi głównej przechodzącej przez wieś, na wzniesieniu sięgającym powyżej 110 m n.p.m. Teren ten jest zadrzewiony. Dwór datowany jest na koniec XV w. – 1 poł. XVIII w. W tym czasie Kłóbka należała m. in. do rodziny Kłóbskich herbu Pomian. Podczas badań archeologicznych w 1984 r. prowadzonych przez mgr T. J. Horbacza odnaleziono fragmenty ceramiki, kafli i szkła. Były to w szczególności: dzbanki, misy i miseczki, pokrywki, trójnóżki, kubki i pucharki. W trakcie badań powierzchniowych nie natrafiono na ruchomy materiał zabytkowy. Kopiec, znajdujący się w dolinie rzecznej Lubienki zbudowany jest w formie dwóch nasypów umieszczonych jeden na drugim. Dolny w formie owalnej posiada wymiary 30x60 m, a przy jego wschodniej krawędzi znajduje się mniejszy nasyp o wymiarach 5-7x25 m i wysokości 4 m. Na górnym nasypie odkryto relikty budynku o nieznanym konstrukcji. Możliwe, że był on podpiwniczony. Był to prawdopodobnie obiekt drewniany z pewnymi elementami murowanymi, bliżej nieokreślonymi. Na niższym nasypie zidentyfikowano warstwy kulturowe i odkryto jamę o nieznanym przeznaczeniu. Wysokość bezwzględna nasypu wynosi od 5 do 12 m. Całość otacza niezbyt głęboka fosa. Miała ona szerokości ok. 9 m i głębokość od 1,3 m do 1,6 m. Z XIX-wiecznych informacji wynika, że w otoczeniu grodziska znajdował się „podwójny przekop”.

Ryc. 18. Lokalizacja kopca w Kłóbce

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Stanowisko w Lubieniu Kujawskim znajduje się na działce ewidencyjnej nr 697, we wschodniej części miasta, na tzw. cyplu w sąsiedztwie Jeziora Lubieńskiego, na jego zachodnim brzegu, na wzniesieniu sięgającym 121 m n.p.m. Jest to stanowisko wielokulturowe, na którym odnotowano ślady osadnictwa z kultury pucharów lejkowatych, łużyckiej i polskiej z XIV w., a także osadę z XV/XVI w. Od połowy XIV w. do połowy wieku XV znajdował się tu drewniany dwór. Z kolei od połowy wieku XVI do połowy XVII w. wybudowano tu prawdopodobnie szachulcowy budynek na murowanych fundamentach. W średniowieczu Lubień należał do rodu Doliwów. Teren ten jest zadrzewiony. Pierwsze badania przeprowadzono w 1961 r., jednak ich dokumentacja zaginęła. Podczas badań archeologicznych w 1984 r. prowadzonych przez mgr L. Kajzera odnaleziono liczne fragmenty

ceramiki - garnki. Kartę ewidencyjną opracowała z kolei mgr Olga Krut. Charakteryzowane grodzisko położone na półwyspie posiada orientacyjne wymiary 35x35 m. Jest ono wyniesione w górę na ok. 2 m od lustra wody. Od zachodu połączone jest z bagnistym lądem, obniżonym w dół na długości ok. 70 m. Możliwe jest, że w dnie jeziora na wschód od półwyspu znajdowały się wbite pale w dno jeziora, co świadczyłoby o istnieniu pomostu prowadzącego na drugi brzeg. Dlatego też nie jest wykluczone, że gród mógł wcześniej znajdować się na wyspie (przynajmniej okresowo podczas podwyższonego stanu wody).

Ryc. 19. Lokalizacja rejestrowego stanowiska archeologicznego w Lubieniu Kuj.

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski, dla stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje:

- zakaz wszelkiej działalności związanej z pracami ziemnymi, poza badaniami archeologicznymi oraz pracami zabezpieczającymi tych stanowisk;
- zachowanie istniejącego układu topograficznego;
- pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków na wszelkie działania w obrębie tych stanowisk, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi (art. 36 ust. 1 pkt 5, ust. 4 i 6 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków są najcenniejszymi pozostałościami dawnych epok, kultur i osadnictwa.

Baza danych o stanowiskach archeologicznych nie jest bazą zamkniętą i ma charakter zbioru otwartego.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych⁵

Na terenie Gminy Lubień Kujawski znajduje się Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce. Odnotowuje się tu kilkanaście obiektów architektury wiejskiej, z których najstarsze

⁵ <https://muzeum.wloclawek.pl/poznaj-muzeum/oddzialy/skansen-w-klobce/>

pochodzą z XVIII wieku. Oprócz trzech zagród, na które składają się chałupy, stodoły, chlewiki, obórki, stajnie i spichlerze na terenie skansenowskiej wsi odtworzone zostały stare zakłady rzemieślnicze — kuźnia, olejarnia i garncarnia oraz wiatrak „koźlak”. W centrum skansenowskiej wsi znajduje się stara karczma, budynek szkoły, remiza strażacka i kościół. Uzupełnieniem krajobrazu są różnego rodzaju ogrodzenia, studnie z żurawiem, ule i piwniczki-ziemianki, a także nieodłącznie związane z pejzażem wsi kapliczki przydrożne. Niepowtarzalny klimat tworzą ogródki przydomowe, z tradycyjnymi odmianami kwiatów i ziół oraz poletka uprawne i sady, wśród których bytują zwierzęta domowe i hodowlane. Na terenie skansenu, nad spiętrzeniem rzeki Lubieńki wznosi się dwór z poł. XIX w., w którym mieszkała Maria z Wodzińskich Orpiszewska — jedyna oficjalna narzeczona Fryderyka Chopina. We wnętrzach dworu wiernie odtworzono klimat dawnej siedziby ziemiańskiej oraz zaprezentowano życie i twórczość malarską Marii z Wodzińskich. Warto wyróżnić obiekty będące w wystawie stałej:

- młyn wodny – odbudowano go na starym podpiwniczeniu przy jazie piętrzącym rzekę Lubieńkę. Budynek w formie opisanej w 1821 r. wyposażony jest w pełni sprawny układ napędowy z kołem wodnym i działającą linię przemiału zboża. Wnętrza zaaranżowano na okres międzywojenny;
- spichlerz dworski - spichlerz został zbudowany w latach 1822–1830, w stylu klasycystycznymi i był wówczas jednym z najokazalszych i najładniejszych obiektów tego typu na Kujawach. W spichlerzu jest prezentowana wystawa stała pn. „Gospodarka i rolnictwo na dawnej wsi kujawskiej i dobrzyńskiej”;
- wieś kujawska i dobrzyńska XVII-XX w. - na obszarze 5 hektarów, wśród pięknej przyrody, w otoczeniu pól i lasów, znajduje się 18 obiektów dawnej architektury wiejskiej od XVIII do początku XX wieku, w tym trzy kompletne zagrody, barokowy kościółek, wiatrak, karczma, kuźnia, dawna szkoła i remiza;
- dwór -ostał wzniesiony po 1845 r. i rozbudowany w latach 1882-1884 przez Marię z Wodzińskich Orpiszewską, narzeczoną F. Chopina. Funkcje i bogate wyposażenie wnętrz odtworzono zgodnie z przekazami historycznymi. Dwór otacza zabytkowy park o powierzchni 7,5 hektara.

Fot. 2. Skansen w Kłóbce

Źródło: www.muzeum.wloclawek.pl

30 października 2024 r. na terenie Zespołu Placówek Oświatowych w Lubieniu Kujawskim otworzono Izbę Pamięci. Ekspozyty i zbiory mieszczą się w jednym pomieszczeniu, co pozwala na lepsze wyeksponowanie historii dawnej społeczności i regionu. W stałej ekspozycji znajdują się:

- wystawa poświęcona fajansowi włocławskiemu oraz ceramice tworzonej przez rodzinę Stępowskich;
- przedmioty nawiązujące do kultury materialnej Kujaw;
- pamiątki i dokumenty związane z historią Lubienia Kujawskiego i jego wybitnymi mieszkańcami;
- kroniki oraz dokumenty obrazujące bogatą historię szkoły.

Fot. 3. Izba Pamięci w Lubieniu Kujawskim

Źródło: facebook – Izba Pamięci w Lubieniu Kujawskim

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy,

wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Również w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 6 ust. 2 przywoływane są zapisy dotyczące pośrednio dziedzictwa materialnego: „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Z terenu Gminy Lubień Kujawski nie odnotowuje się wpisu na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (103 wpisy-stan na styczeń 2025 r.) oraz krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (11 wpisów-stan na styczeń 2025 r.). Na terenie Gminy Lubień Kujawski występuje jednak znaczna liczba przykładów lokalnego dziedzictwa niematerialnego, które przedstawiono poniżej.

Przynależność etnograficzną Gminy Lubień Kujawski należy zaliczyć do Kujaw leśnych zgodnie z poniższą ryciną. Nazwa ta posiada swoją genezę najprawdopodobniej od różnorodnej szaty roślinnej, a także liczego drzewostanu, który tu pierwotnie występował.

Ryc. 20. Podział etnograficzno-geograficzny Kujaw

Źródło: www.dialektologia.uw.edu.pl

Gwara

Na wsiach z terenu gminy część mieszkańców, szczególnie starszych posługuje się gwarą kujawską w codziennym użytkowaniu. Posługiwanie się gwarą zanika, używana jest wśród osób starszych. Gwara kujawska należy do dialektu wielkopolskiego. Decydują o tym dwie przesłanki: brak mazurzenia i międzywyrazowa fonetyka udźwięczniająca.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Potrawy lokalne

Dawniej w każdym gospodarstwie na Kujawach hodowano kaczki, dlatego też Kujawy słynęły z czarniny i pieczonej kaczki. Kaczinę serwowano najczęściej na niedzielny i świąteczny obiad. Na początku XX w. tradycyjne pożywienie mieszkańców ziemi kujawsko-pomorskiej składało się głównie z pokarmów ziemniaczanych i zbożowych. Placek drożdżowy z mąki pyłowej i z cukrem, pieczono tylko z okazji świąt lub na miejscowy odpust. Pieczony był wtedy w wersji bogatszej – z bakaliami. Bogacenie się regionu i wzrost zamożności spowodował, że placek drożdżowy stał się przekąską codzienną. W okresie wielkanocnym piecze się babkę, zaś od tłustego czwartku do wtorku przed środą popielcową spożywa się faworki, na Kujawach zwane chruścikami. Do innych potraw związanych z rejonem kujawskim oraz okolicami Lubienia Kujawskiego należy zaliczyć zupy: żur kujawski oraz czerninę.

Zespoły

Na terenie gminy funkcjonuje Zespół Seniorów Harmonia. Do grupy należą lubiący śpiewać seniorzy, którzy cenią sobie śpiew zespołowy. Jest on dla nich źródłem radości i artystycznej satysfakcji. Repertuar zespołu to zarówno utwory muzyki poważnej i musicalowej, jak i utwory muzyki rozrywkowej dawnej i współczesnej. Występom akompaniuje akordeon, sam zaś zespół funkcjonuje ok. 5-6 lat. Grupa zrzesza obecnie ok. 8 osób. Zespół można spotkać na lokalnych festynach i imprezach, takich jak dożynki, czy koncert kolęd.

Garncarstwo

Lubień do 1992 był znanym ośrodkiem garncarskim. Do tego czasu działał tu jeden z ostatnich garncarzy – Stanisław Stępowski, zwany także ostatnim garncarzem na Kujawach. Tradycje te są kultywowane przez uczniów Zespołu Placówek Oświatowych w Lubieniu Kujawskim, którzy w ramach warsztatów projektują i wypalają naczynia z własnymi, zaprojektowanymi przez siebie wzorami nawiązującymi do tradycji i historii Lubienia i okolic.

Fot. 4. Gliniany czworak wykonany przez Stanisława Stępowskiego

Źródło: facebook – Izba Pamięci w Lubieniu Kujawskim

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie Gminy Lubień Kujawski działają Koła Gospodyń Wiejskich, które poprzez swoją działalność przyczyniają się do propagowania i promocji dziedzictwa niematerialnego gminy. To dobrowolne i niezależne organizacje, których celem jest m.in. kontynuacja oraz przekazywanie kolejnym pokoleniom tradycji lokalnych. Dbają o dorobek kulturowy, promują „Małą Ojczyznę” poprzez występy i wystawy na piknikach, festynach, dożynkach i innych imprezach. Koła Gospodyń Wiejskich dbają o tradycję, tożsamość i historię gminy, wspierają lokalne dziedzictwo kulturowe. Jednym z ich zadań jest kultywowanie tradycji ludowych. Należy do nich zaliczyć następujące KGW zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich:

- Koło Gospodyń Wiejskich "Gliznowianki" w Gliznowie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Golach;
- Koło Gospodyń Wiejskich Kaliska;
- Koło Gospodyń Wiejskich Rzeżewo Małe;
- Koło Gospodyń Wiejskich Krzewie;
- „Nowoczesne Modliborzanki” z Modliborza.

Pozostałe organizacje związane z dziedzictwem

Na terenie Gminy Lubień Kujawski występują również stowarzyszenia i organizacje, które w swojej działalności statutowej realizują zadania związane z dziedzictwem kulturowym, należy do nich zaliczyć:

- Towarzystwo Miłośników Kłóbki im. Marii Wodzińskiej Orpiszewskiej, Kłóbka 8A 87-840 Lubień Kujawski. Do celów działań należy m.in. propagowanie walorów historycznych i krajozrazowych Kłóbki, przybliżanie społeczeństwu dorobku artystycznego Marii Wodzińskiej Orpiszewskiej oraz jej związków z takimi postaciami jak Fryderyk Szopen, Juliusz Słowacki i inni. nawiązywanie trwałych kontaktów z Towarzystwem Szopenowskim w Warszawie, propagowanie związków twórczości Fryderyka Szopena z folklorem muzycznym ze szczególnym uwzględnieniem Kujaw, czynny udział w życiu kulturalnym lokalnego środowiska;
- Stowarzyszenie "Z Drugiej Strony", ul. Kaczawka 29 87-840 Lubień Kujawski. Zakres działań obejmuje m.in. rewitalizację i promocję miasta Lubien Kujawski;

Zasłużone osoby

Eugeniusz Kuffel – pierwszy po II wojnie światowej lekarz w Lubieniu Kujawskim. Swoją posługę sprawował w latach 1960-1998 w Gminnym Ośrodku Zdrowia. Zapamiętany wśród mieszkańców, jako lekarz, który był „zawsze, wszędzie o właściwej porze”, pomagał każdej osobie wymagającej pomocy. W 2006 r. na budynku ośrodka zdrowia zawisła tablica będąca wyrazem wdzięczności mieszkańców.

Wojciech Michalski – nauczyciel, który w 1951 roku założył odnoszące liczne sukcesy zespół teatralny. Za swoją działalność został odznaczony ministerialną nagrodą „Zasłużonego dla kultury”.

Genowefa Olczak – pochodziła z okolic Lubienia Kujawskiego. Została odznaczona tytułem Sprawiedliwej Wśród Narodów Świata.

Szczęśny Starkiewicz – ksiądz rzymsko-katolicki, administrator parafii Lubień. Był także członkiem dozoru szkolnego w gminie Lubień. Brał czynny udział w życiu społecznym i politycznym. W 1919 r. wybrany został do Sejmu Ustawodawczego. Odznaczony Krzyżem Walecznych oraz Złotym Krzyżem Zasługi.

Stanisław Stępowski – laureat nagrody im. Oskara Kolberga. Garncarz z Lubienia Kujawskiego, który pochodził z kilkupokoleniowej rodziny o tradycjach garncarskich. Nazywany także „ostatnim garncarzem na Kujawach”. Wyrabiał głównie ceramikę siwą. Zdobił ją ornamentem malowanym (pobiałka) lub rytym. Stosował też technikę sgraffito. Wielokrotnie nagradzany za swoje prace, np. srebrny medal na Ogólnopolskiej Wystawie Rzemiosł Artystycznych w Warszawie w 1974 r. Zakład, który prowadził od lat 50. XX w. zlikwidował z początkiem lat 90. XX w.

Feliks Kryski – kanclerz koronny, wojewoda, kasztelan, marszałek sejmu, senator. Właściciel dóbr w Lubieniu Kujawskim na przełomie XVI i XVII w. W 1613 r. odnowił przywilej lokacyjny miasta Lubień Kujawski.

Legendy⁶

Z terenem Gminy Lubień Kujawski wiążą się pewne legendy. Należy do nich zaliczyć legendę o diable i chłopie. Legenda opowiada losach diabła, który przybył do chłopca, aby odebrać od niego pożyczone pieniądze. Ten wskazał, że odda mu pieniądze, jeśli całą wodę z jeziora wydymuchnie. Nie dał jednak nie miał tyle siły, dlatego chłop dał mu radę, aby przez 3 lata pasł bydło i pił bydlęcy rosół. Tak też uczynił. Po 3 latach diabeł przyszedł do chłopca po pieniądze. Ten jednak postawił warunek, żeby barował się z lwem. Diabeł się przestraszył i powiedział chłopcu, że umorzy jego dług jeśli wyżej „ciśnie” zapórę piekielną od niego. Do tego jednak nie doszło, ponieważ chłop nastraszył diabła, że więcej razy zapory nie zobaczy, gdyż w niebie jest jego brat gwoździarz, co je przerobi na gwoździe. Później diabeł zaproponował wyścig lecz chłop stwierdził, że jest już za stary i zaproponował zająca w jego zastępstwo, na co diabeł nie przystał. Kolejny zakład miał dotyczyć głośniejszego gwizdnięcia. Chłop miał gwizdnąć dopiero wtedy, gdy diabeł zawiąże oczy, na co ten się zgodził. Chłop zawiązał oczy diabłu, wziął kij i zaczął go bić. Ten się okropnie zdenerwował, wyrwał sosnę i zaczął nią machać. Chłop wziął kropidło, umoczył je w wodzie święconej i przepędził diabła. Ten z kolei nigdy już nie wrócił i pieniędzy nie odebrał.

Święta związane z lokalnym dziedzictwem

Celem zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, na terenie Gminy Lubień Kujawski organizowane są różne wydarzenia integracyjne. Koła gospodyń wiejskich wystawiają się z poczęstunkiem i rękodzielnictwem, zaś zespoły folklorystyczne i śpiewacze prezentują program rozrywkowy. Kształującymi tożsamość regionalną wydarzeniami organizowanymi na obszarze gminy są:

- Festyn Folklorystyczny w Kłóbce (czerwiec, sierpień, wrzesień) – impreza cykliczna organizowana co roku w ostatnią niedzielę czerwca, pierwszą niedzielę sierpnia i drugą niedzielę września. Tematyk festynów nawiązuje do życia dawnej wsi. Podczas festynu mają miejsce tradycyjne warsztaty, prowadzone są zajęcia z zapomnianych już zawodów i zwyczajów. W rytm muzyki ludowej odtwarzane są tańce regionalne. Główna atrakcja festynów to widowiska tematyczne obrazujące dawne zwyczaje i obrzędy.
- Dożynki Gminno-Parafialne w Lubieniu Kujawskim (sierpień).

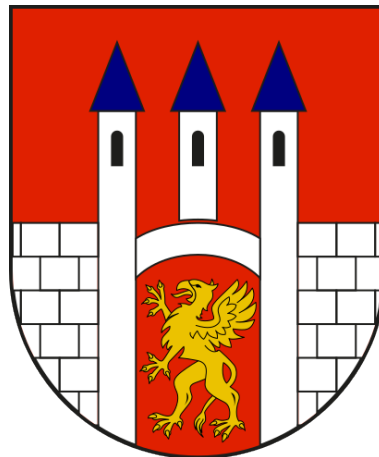
Herb Gminy

⁶ Na podstawie: Legendy kujawskie, W. Podczas, 2012 Inowrocław, wyd. Forza Cuiavia

Transformacja ustrojowa na przełomie lat 80. i 90. XX w. spowodowała wśród mieszkańców Polski chęć przemian i poczucie wolności. Z biegiem czasu poszczególne regiony kraju mając na uwadze odrębną historię, tradycje, zwyczaje zaczęły zwracać uwagę na tożsamość lokalną. Jednostki samorządowe mogły dokonać ponownej oceny faktycznego stanu historii regionu i związanych z nią symboli. W związku z tym Rada Miejska w Lubieniu Kujawskim przyjęła Uchwałę Nr V/19 /2007 z dnia 30 stycznia 2007r. Statut Gminy Lubień Kujawski, w którym określono m.in. herb Gminy.

Herbem Gminy Lubień Kujawski jest tarcza herbowa typu hiszpańskiego, w której na pierwszym planie znajduje się murowana, ceglana, srebrna brama forteczna z trzema basztami w tym samym kolorze zwieńczonymi błękitnymi, trójkątnymi dachami. Dwie baszty znajdują się po obu stronach bramy, trzecia wychodzi z łuku bramy, wszystkie są tej samej wysokości. W każdej baszcie znajduje się jeden otwór okienny w kolorze czarnym zakończony łukiem pełnym. W centralnej części herbu – otwartej bramie znajduje się złoty gryf zwrócony głową w lewą stronę od strony widza. Kolorystykę tła uzupełnia kolor czerwony.

Ryc. 21. Herb Gminy Lubień Kujawski

Źródło: www.bip.lubienkujawski.pl

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że dziedzictwo niematerialne gminy jest zachowane. Powyżej wymienione elementy niematerialne należy zachować i pielęgnować dla obecnych mieszkańców oraz kolejnych pokoleń.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Lubień Kujawski nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznania za pomnik historii;

- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Toruniu prowadzone są trzy rejestry zabytków:

Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).

Rejestr zabytków ruchomych (księga B).

Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Wyk. 3. Ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków z uwzględnieniem ich funkcji z terenu Gminy Lubień Kujawski

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków

Na terenie Gminy Lubień Kujawski znajduje się 8 wpisów do rejestru zabytków. Niemniej, decyzje o wpisie obejmują zazwyczaj nie pojedynczy obiekt, a zespół obiektów. Przyjmując powyższą interpretację należy stwierdzić, że na terenie gminy znajduje się 22 pojedyncze pozycje na terenach objętych wpisem do rejestru.

Zabytki rejestrowe charakteryzują się dużą różnorodnością pod względem funkcji. Wyodrębniono 9 charakterystycznych rodzajów zabytków (wykres 3). Największą grupę zabytków wpisanych do rejestru stanowi zabytkowa zieleń (6), w tym parki dworskie (5) i starodrzew cmentarza (1) oraz dwory (5). Ponadto występują tu kościoły (2), kaplice (2), cmentarz (1), budynki mieszkalne przydworskie – rządcówka i oficyna (2) oraz pawilon (1), budynki gospodarcze (stajnia i wozownia ujęte w jednej pozycji) oraz ogrodzenia (3). Miejscowością, w której odnotowano najwięcej obiektów wpisanych do rejestru zabytków obiektów architektonicznych i budowlanych z terenu gminy jest Kłóbka – 8 obiektów.

W poniższej tabeli przedstawiono spis zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w 5 miejscowościach. Większość z nich datowana jest na XIX wiek. Najstarszym obiektem wpisanym do rejestru zabytków na terenie gminy jest park dworski w Kamiennie oraz dwór w Lubieniu, które posiadają genezę XVIII-wieczną. Są to jednocześnie najstarsze zabytki z terenu gminy. Wykaz wszystkich obiektów znajdujących się w rejestrze z ich podstawowymi informacjami zamieszczono w załączniku 1.

Tabela 4. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Lp .	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Lokalizacja (Adres)	Datowanie	Nr ewid. dz.	Wpis do rejestru zabytków
1	Kamienna	dwór		XIX w. 1 poł.	231/18	1987. 11. 27 – A/1250/1-4
2	Kamienna	park dworski		XVIII w. , XIX w.	231/18	1987. 11. 27 – A/1250/1-4

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

3	Kamienna	kaplica z zespołu dworu		ok. poł. XIX w.	231/18	1987. 11. 27 – A/1250/1-4
4	Kamienna	oficyna dworska		ok. XIX w.	231/18	1987. 11. 27 – A/1250/1-4
5	Kamienna	pawilon tzw. szubienica		XIX w. 1 poł.	231/17	1987. 11. 27 – A/1250/1-4
6	Kłóbka	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Prokopa	12	1880-1881	82	1996. 07. 8 – A/473/1-2
7	Kłóbka	ogrodzenie murowane – metalowe z bramą wraz z terenem przykościelnym w granicach ogrodu		XIX w. k.	82	1996. 07. 8 – A/473/1-2
8	Kłóbka	cmentarz parafialny rzymskokatolicki		XIX w. 2 poł.	33	1996. 07. 2 – A/660/1-4
9	Kłóbka	kaplica cmentarna pw. św. Prokopa		XIX w. 2 poł.	33	1996. 07. 2 – A/660/1-4
10	Kłóbka	ogrodzenie z bramą		XIX w. 2 poł.	33	1996. 07. 2 – A/660/1-4
11	Kłóbka	starodrzew			33	1996. 07. 2 – A/660/1-4
12	Kłóbka	dwór	18	ok. 1850 r.	161/1	1984. 09. 17 – A/1224/1-2
13	Kłóbka	park dworski		k. XIX w.	161/1, 161/10	1984. 09. 17 – A/1224/1-2
14	Rutkowice	dwór drewniano-murowany	6	1914 r.	42	1991. 09. 24 – A/1312/1-5
15	Rutkowice	park dworski		XIX/XX w.	42	1991. 09. 24 – A/1312/1-5
16	Rutkowice	rządcówka	5	XIX w. 3 ćw.	42	1991. 09. 24 – A/1312/1-5
17	Rutkowice	wozownia i stajnia		ok. 1914	42	1991. 09. 24 – A/1312/1-5
18	Rzeżewo	park dworski	6	pocz. XX w.	196/6, 196/7, 196/8	1993. 01. 18 – A/1201
19	Lubień Kujawski	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Najświętszego Serca Jezusa wraz z terenem przykościelnym	Pl. Wolności 15	1884-1886	484	1994. 05. 11 – A/477
20	Lubień Kujawski	ogrodzenie kościoła	Pl. Wolności	k. XIX w.	484	1994. 05. 11 – A/477
21	Lubień Kujawski	dwór	ul. 1 Maja 44	k. XVIII w. pocz. XX w.	305/3	1985. 09. 17 – A/1218/1-2
22	Lubień Kujawski	park	ul. 1 Maja	XIX w. poł.	305/3	1985. 09. 17 – A/1218/1-2

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków

W poniższej tabeli przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych. Z zestawienia wynika, że zabytki wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Lubień Kujawski należą do różnych podmiotów. Stan poszczególnych zabytków jest zróżnicowany. Ich ogólną kondycję należy ocenić na dobrą. 5 z 22 obiektów reprezentuje stan bardzo dobry. W najgorszym stanie jest kaplica w Kamiennie oraz dwór w Rutkowicach. Również park w Rzeżewie nie jest w najlepszym stanie i posiada liczny samosiew w części założenia. Wszystkie ww. obiekty wymagają przeprowadzenia odpowiednich prac, które przywróciłyby ich dawną świetność. Najwcześniej wpisanym zabytkiem do rejestru jest dwór i park w Lubieniu Kujawskim - 1985 r., zaś najnowszy wpis miał miejsce w 8 lipca 1996 r. i objął kościół parafialny w Kłóbce wraz z ogrodzeniem i bramą.

Tabela 5. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków

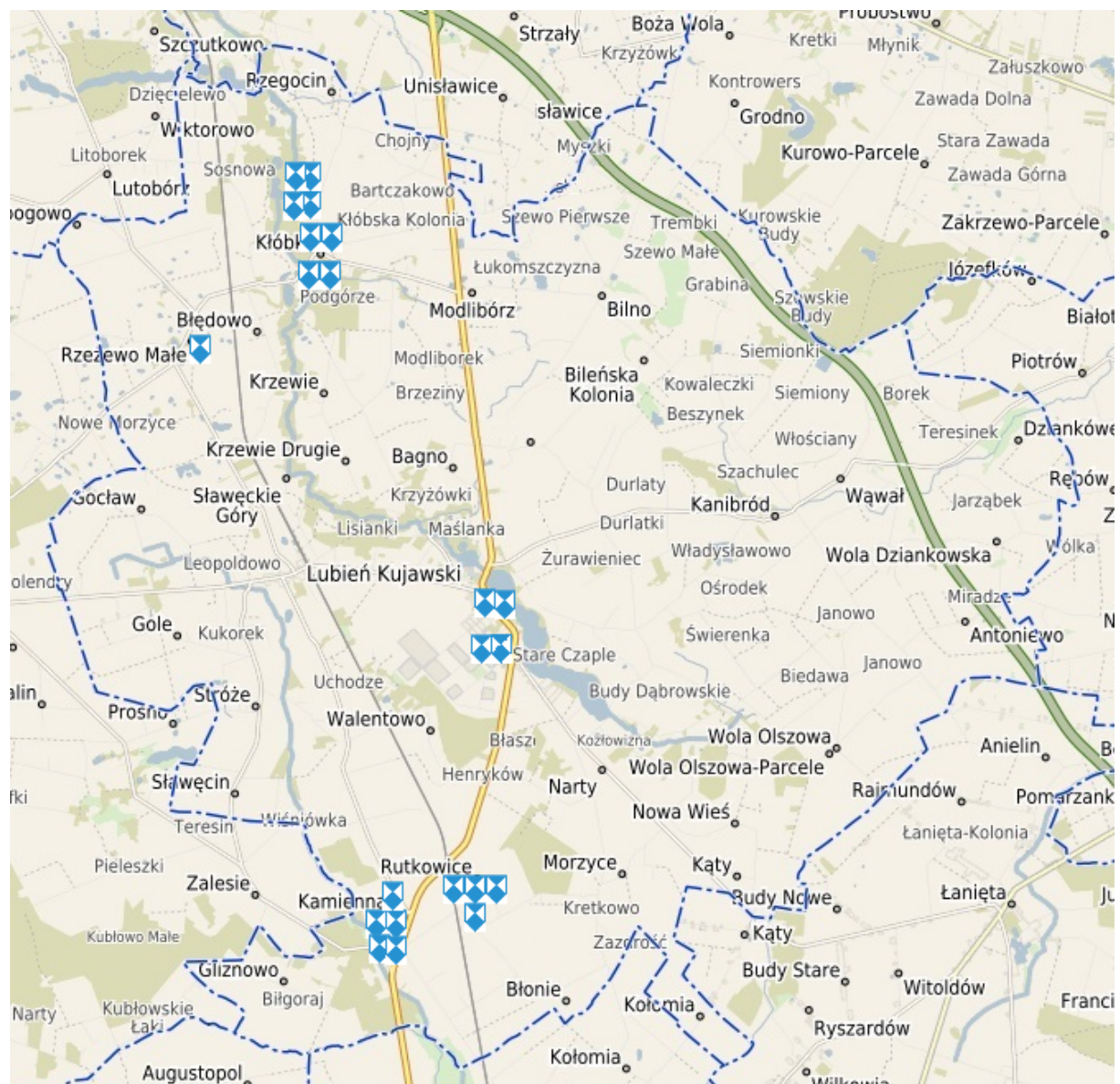
Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Własność	Stan zachowania
1	Kamienna	dwór	KOWR	dobry
2	Kamienna	park dworski	KOWR	dobry
3	Kamienna	kaplica z zespołu dworu	KOWR	zły
4	Kamienna	oficyna dworska	KOWR	dostateczny
5	Kamienna	pawilon tzw. szubienica	Gmina Lubień Kuj.	bardzo dobry
6	Kłóbka	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Prokopa	Parafia pw. św. Prokopa w Kłóbce	dobry
7	Kłóbka	ogrodzenie murowano – metalowe z bramą wraz z terenem przykościelnym w granicach ogrodzenia	Parafia pw. św. Prokopa w Kłóbce	dobry
8	Kłóbka	cmentarz parafialny rzymskokatolicki	Parafia pw. św. Prokopa w Kłóbce	dobry
9	Kłóbka	kaplica cmentarna pw. św. Prokopa	Parafia pw. św. Prokopa w Kłóbce	dobry
10	Kłóbka	ogrodzenie z bramą	Parafia pw. św. Prokopa w Kłóbce	dobry
11	Kłóbka	starodrzew	Parafia pw. św. Prokopa w Kłóbce	dobry
12	Kłóbka	dwór	Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej	bardzo dobry
13	Kłóbka	park dworski	Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej	bardzo dobry
14	Rutkowice	dwór drewniano-murowany	os. prywatna	zły
15	Rutkowice	park dworski	os. prywatna	dobry
16	Rutkowice	rządcówka	os. prywatna	dobry
17	Rutkowice	wozownia i stajnia	os. prywatna	dobry
18	Rzeżewo	park dworski	os. prywatna oraz Gmina Lubień Kujawski oraz Powiat Włocławski (trwały Zarząd	zły

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

			DPS w Rzeżewie)	
19	Lubień Kujawski	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Najświętszego Serca Jezusa wraz z terenem przykościelnym	Parafia NSPJ w Lubieniu Kuj.	bardzo dobry
20	Lubień Kujawski	ogrodzenie kościoła	Parafia NSPJ w Lubieniu Kuj.	dostateczny
21	Lubień Kujawski	dwór	Gmina Lubień Kuj.	bardzo dobry
22	Lubień Kujawski	park	Gmina Lubień Kuj.	dobry

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 22. Rozmieszczenie zabytków wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: opracowanie własne na podkładzie www.wloclawski.e-mapa.net

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski, dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje:

- trwałe zachowanie historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu wpisanego do rejestru;
- utrzymanie (ewentualnie rewaloryzacja) otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem;
- opracowanie rozwiązań inwestycyjnych na podstawie zaleceń konserwatorskich, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi (art. 36 ust. 1 pkt 1-6, pkt 8-11 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ponadto, dla ww. obiektów i zespołów obiektów należy przestrzegać nadzorów i uzgodnień z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Toruniu, delegatura we Włocławku przy realizacji następujących działań:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich;
- prowadzenie badań architektonicznych;
- dokonywanie podziału zabytku;
- zmiana przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się przepisy odwołujące się do ochrony zabytków rejestrowych: art. 118. ust. 1.: Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.

Ponadto w ww. ustawie określono, iż w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.⁷

⁷ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

Ryc. 23. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Burmistrz Lubienia Kujawskiego prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Lubień Kujawski w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina Lubień Kujawski posiada gminną ewidencję zabytków. Znajdują się w niej liczne zabytki, w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków. Figurują w niej również zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Karty adresowe GEZ opracowane zostały czerwcu 2023 r., które zostały uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. GEZ stanowi podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Lubień Kujawski. Przyjęta została Zarządzeniem 86/2024 Burmistrza Lubienia Kujawskiego z dnia 04.10.2024 r. Wszystkie nieruchome zabytki ujęte w ewidencji przedstawione zostały w załączniku nr 1.

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski dla obiektów znajdujących się w GEZ wszelkie prace podlegające zgłoszeniu, pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę należy uzgodnić z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Toruniu, delegatura we Włocławku. Dla nich też wskazane zostały zasady ochrony i utrzymania, tj.:

- utrzymania historycznej formy architektonicznej obiektu (gabaryty, forma dachu i rodzaj pokrycia, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej);
- zapewnienia zachowania walorów funkcjonalnych i użytkowych obiektu;
- zagospodarowania na nowe funkcje przy utrzymaniu walorów zabytkowych;

- opracowania dokumentacji konserwatorskiej obiektu w przypadku jego rozbiórki;
- współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dot. ochrony zabytków.

Na terenie gminy, w 43 jednostkach osadniczych w GEZ ujęto **164** zabytki architektury i budownictwa, w tym 22 zabytki z rejestru zabytków. Ujęte w ewidencji obiekty datowane są przede wszystkim na wiek XIX, początek XX wieku oraz lata 20. i 30.XX w.

Na wykresie poniżej przedstawiono zabytki z gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości. Wynika z niego, że zdecydowanie najwięcej znajduje się ich w Lubieniu Kujawskim 54, co jest zrozumiałe ze względu na wielkość jednostki oraz wiodący charakter na przestrzeni wieków. Dużą liczbę zabytków odnotowuje się także w Kłóbce – 18 i Kamiennej – 14, co z kolei związane jest z występowaniem w tych miejscowościach zabudowy dworsko-folwarcznej. W pozostałych miejscowościach liczba obiektów zabytkowych nie przekroczyła 10. Liczba zabytków ujętych w GEZ na terenie kilkunastu jednostek osadniczych świadczy o zachowanym dziedzictwie materialnym na terenie gminy, a ich liczba w porównaniu do innych jednostek gminnych powiatu włocławskiego jest średnia. Dlatego tym bardziej należy dbać o zachowane dziedzictwo materialne gminy. Obiekty będące w GEZ charakteryzują się wartością historyczną ze względu na fakt, iż są to obiekty historyczne wybudowane w historycznej technice budowlanej, której już się nie stosuje. Są to również miejsca upamiętniające przodków tych ziem. Zabytki będące w GEZ posiadają także wartość artystyczną ze względu na liczne detale architektoniczne, co świadczy o ich wyjątkowości na tle pozostałego budownictwa gminy.

Wyk. 4. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Stan zachowania poszczególnych obiektów jest zróżnicowany. Na poniższym wykresie przedstawiono rozróżnienie stanu zachowania zasobu zabytkowego na terenie gminy w skali pięciostopniowej. Wynika z niej, że zdecydowanie najwięcej zabytków reprezentuje stan dobry – 60%. Wśród obiektów będących w najgorszym stanie zachowania, dla których należy podjąć pilne działania ratowniczo-zabezpieczające należy zaliczyć:

- dom przy ul. Przejazd 2 w Lubieniu Kujawskim;
- stajnia w zespole folwarcznym w miejscowości Wąwał;
- spichlerz w zespole folwarcznym w miejscowości Wąwał.

Wyk. 5. Stan zachowania zabytków

Źródło: opracowanie własne

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, tj. mogą być z niej usuwane/dodawane obiekty.

Obiekty należące do własności Gminy Lubień Kujawski

Struktura własnościowa obiektów zabytkowych ujętych w GEZ jest niejednokrotnie złożona. Gmina Lubień Kujawski jest właścicielem następujących obiektów:

Tabela 6. Zabytki we własności Gminy Lubień Kujawski

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Uwagi
1	Bagno	cmentarz ewangelicki : fragment nagrobka, 2 słupy bramne		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
2	Bilno	szkoła	10A	XX w. 20-30 lata	ew. zab.
3	Golskie Holendry	cmentarz ewangelicki : pozostałości nagrobków, starodrzew		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
4	Kamienna	pawilon tzw. szubienica		XIX w. 1 poł.	Rejestr zabytków 1987. 11. 27 – A/1250/1-4
5	Kanibród	szkoła	27	XX w. 20-30 lata	ew. zab.
6	Kanibród	dom nauczyciela	28	XX w. 20-30 lata	ew. zab.
7	Kanibród	szalet		XX w. 20-30 lata	ew. zab.
8	Kanibród	starodrzew			ew. zab.
9	Kanibród	krzyż przydrożny		l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w	ew. zab.
10	Kłóbka	rządcówka, ob. sklep	19	k. XIX w.	ew. zab.
11	Kłóbka	spichlerz	20	k. XIX w.	Użytkowanie wieczyste Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej ew. zab.
12	Rzezewo	park dworski	65	pocz. XX w.	współwłasność Rejestr zabytków 1993. 01. 18– A/1201
13	Lubień Kujawski	dom, ob. biblioteka	Wojska Polskiego 18	1925 r.	ew. zab.
14	Lubień Kujawski	cmentarz żydowski	DK 91/Gen. Tadeusza Kościuszki	ok. 1 poł. XIX w.	ew. zab.
15	Lubień Kujawski	dwór w zespole folwarcznym	1 Maja 44	k. XVIII w. pocz. XX w.	Rejestr zabytków 1985. 09. 17 – A/1218/1-2
16	Lubień Kujawski	park w zespole folwarcznym	1 Maja 44	XIX w. poł.	Rejestr zabytków 1985. 09. 17 – A/1218/1-2
17	Lubień Kujawski	ogrodzenie w zespole folwarcznym	1 Maja 44	XIX/XX w.	ew. zab.
18	Lubień Kujawski	spichlerz w zespole folwarcznym	1 Maja 44	l. 20 XX w.	ew. zab.
19	Lubień Kujawski	wieża ciśnień w zespole folwarcznym	1 Maja 44	l. 20 XX w.	ew. zab.
20	Lubień Kujawski	czworak w zespole folwarcznym	Styczniowa 2	XIX/XX w.	ew. zab.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Uwagi
21	Lubień Kujawski	dom, ob. przychodnia	Żwirki i Wigury 3	XX w. 30 lata	współwłasność ew. zab.

Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Lubieniu Kujawskim

Dla ww. obiektów prowadzone są sukcesywne prace remontowe i modernizacyjne w miarę możliwości finansowych gminy. W ostatnim czasie przeprowadzono prace remontowe budynku szubienicy w Kamiennej. Całkowity koszt zadania wyniósł 774 900,00 zł, zaś 736 155,00 zł pozyskano z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 w ramach zadania „Remont budynku starej oficyny tzw. Szubienicy wraz z zagospodarowaniem terenu”. Ponadto przeprowadzono remont budynku po byłym Domu Dziecka w Lubieniu Kujawskim w celu utworzenia Żłobka i Domu Seniora (budynek dworu). Całkowity koszt zadania wyniósł 465 875,41 zł, zaś 442 578,78 zł pozyskano z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020.

Stan budynków gdzie właścicielem jest Gmina Lubień Kujawski polepszył się. Należy wskazać również przeprowadzone prace termomodernizacyjne szkoły w Kanibrodzie, remont Biblioteki w Lubieniu Kujawskim, oraz spichlerza w Kłóbce.

Obiekty sakralne

Kościół to obiekty publiczne, kultu religijnego, ważne dla lokalnej społeczności. Od wieków stanowią centra nie tylko życia duchowego, ale także społecznego i informacyjnego. W przeszłości fundowane przez właścicieli danych miejscowości, obecnie utrzymywane z datków parafian oraz dotacji na prace remontowe i konserwatorskie. Wznoszone często na wzniesieniach, wokół nich lokowano cmentarze. Ich budowa stanowiła poważne wyzwanie dla całej społeczności, począwszy od inwestora, architekta, plebana przez budowniczych, skończywszy na zwykłych mieszkańcach, którzy często pomagali przy prostych pracach. Do dzisiaj stanowią ważne miejsca w krajobrazie kulturowym miejscowości, prezentują dominanty przestrzenne i wysokościowe, a ich sylwety wyróżniają się na tle pozostałego budownictwa.

Na terenie Gminy Lubień Kujawski znajdują się 4 zabytkowe obiekty sakralne. Niemniej 2 z ww. obiektów to kościoły parafialne: w Lubieniu Kujawskim i w Kłóbce. Kaplica w Kamieńcu to obiekt filialny podlegający pod parafię Najświętszego Serca Jezusa w Lubieniu Kujawskim, z kolei kaplica cmentarna to jedyny z ww., w którym nie są sprawowane regularnie nabożeństwa – należy do parafii rzymskokatolickiej pw. św. Prokopa w Kłóbce. Charakteryzowane obiekt powstały w podobnym czasie, tj. w XIX w. Najstarszym wydaje się być niewielka kaplica w Kamiennej, która po zakończeniu II wojny światowej na mocy porozumienia parafii w Lubieniu Kuj. i administracji gospodarstwa rolnego została przywrócona do funkcji sakralnej. Charakteryzowane obiekty są murowane, a w Kamiennej dodatkowo otynkowane. Ogólny stan obiektów sakralnych należy ocenić jako dobry. W najgorszym stanie jest kaplica w Kamiennej i dla tego też obiektu niezbędne jest przeprowadzenie prac remontowo-konserwatorskich elewacji i pokrycia dachowego. Obiekty są pod stałą opieką, zaś konieczność prowadzenia prac remontowo-konserwatorskich jest dostrzegalna przez proboszczów i wiernych. W ostatnich latach proboszczowie parafii wraz z radami parafialnymi i wiernymi prowadzą szereg działań mających na celu konserwację kościołów. Pozyskiwane są środki zewnętrzne, zbierane są datki własne. Wszystkie analizowane budowle wpisane zostały do rejestru zabytków. Powierzchniowo, największym obiektem jest kościół w Lubieniu Kujawskim – ok. 307 m².

Tabela 7. Zabytkowe obiekty sakralne

Lp.	Miejscowość	Kościół	Czas powstania	Styl	Materiał	Stan zachowania	Wpis do rejestru
1	Kamienna	kaplica z zespołu dworu	ok. poł. XIX w.	częściowon eogotyck	tynkowana	zły	tak
2	Kłóbka	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Prokopa	1880-1881	częściowon eogotyck	cegła czerwona	dobry	tak
3	Kłóbka	kaplica cmentarna pw. św. Prokopa	XIX w. 2 poł.	cechy neogotyku	cegła czerwona		tak
3	Lubień Kujawski	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Najświętszego Serca Jezusa	1884-1886	cechy neoromanizmu	cegła czerwona	dobry	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 5. Kaplica w Kamiennej

Źródło: GEZ

Cmentarze

Zabytkowe cmentarze będące jednocześnie założeniami przestrzennymi (uporządkowanymi lub swobodnymi) stanowią wyraz przeszłości, są miejscem upamiętnienia przodków danej społeczności. Jako miejsca historyczne na stałe wpisały się w krajobraz danej miejscowości, są nośnikami tradycji i wierzeń. Od zawsze otaczane były czcią i powagą. Każdy cmentarz posiada swoją indywidualną formę ze względu na wielkość, rozplanowanie, położenie topograficzne, wykorzystane materiały oraz poszczególne elementy, takie jak: historyczne nagrobki, mogiły, grobowce, roślinność, rozplanowanie kwater, ogrodzenia z bramami, a także dodatkowe elementy jak krzyże, kostnice, czy kaplice cmentarne. W granicach cmentarzy sadzono drzewa, które niejednokrotnie wyznaczały ich granice oraz pozostałą charakterystyczną roślinność cmentarną, np. bluszcze. Zabytkowe nekropolie są nie tylko miejscem pochówku zmarłych, ale także świadkiem zachodzących przemian w sztuce sepulkralnej. Wszelkie działania inwestycyjne na terenach pocmentarnych reguluje art. 6 ust. 4 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31 stycznia 1959 r.: *Użycie terenu cmentarnego na inny cel jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania znajdujących się na*

jego terenie zabytków, które mogą być przeniesione w inne miejsce po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cmentarze wyróżnić można ze względu na przynależność wyznaniową i miejsce występowania. Występują tu cmentarze ewangelickie, żydowskie oraz rzymsko – katolickie. Ogólny stan zabytkowych cmentarzy należy ocenić jako zły/dostateczny. Większość cmentarzy to cmentarze ewangelickie z 2 poł. XIX w., których stan należy ocenić na zły. Są to miejsca opuszczone, bez stałej opieki, z gęstą roślinnością i licznym samosiewem. Na ich obszarze występują szczątkowe pozostałości elementów założenia – w Bagnie słupki bramne, w Golskich Holendrach obramienia nagrobków. Na cmentarzach w Kanibródzie nie odnotowano pozostałości nagrobków zgodnie z przeprowadzoną inwentaryzacją z 2023 r. W lepszym stanie są cmentarze rzymskokatolickie w Kłóbce i Lubieniu, które posiadają stałą opiekę. Ich stan ocenia się na dobry. Jednak w ich przypadku, część zabytkowych nagrobków wymaga działań ratowniczych. Największym założeniem cmentarnym na terenie gminy jest cmentarz parafialny w Lubieniu Kujawskim o łącznej powierzchni ok. 2,5 ha. Historyczny cmentarz w Kłóbce znajdujący się na działce nr 33 został powiększony o część południową (dz. nr 27). Na cmentarzu parafialnym w Lubieniu Kujawskim znajduje się wiele wartościowych, historycznych nagrobków pochodzących z końca XIX w. i pocz. XX w., zaś w Kłóbce na uwagę zasługują dwa kubaturowe grobowce rodzinne: Raciękich i Myszkowskich z 3 ćw. XIX w. Jediną nekropolią wpisaną do rejestru zabytków jest cmentarz parafialny w Kłóbce. Cmentarz żydowski w Lubieniu Kujawskim upamiętniony został poprzez ustawienie tablicy historyczno-informacyjnej z 2022 r. Wszystkie nagrobki zostały zniszczone przez Niemców podczas II wojny światowej. Obecnie jest to miejsce utwardzone wykorzystywane jako parking, częściowo pokryte lasem. Cmentarze żydowskie są traktowane szczególnie. Macewy w judaizmie przede wszystkim zabezpieczają miejsce spoczynku zwłok i stanowią oznakowanie grobu. Ponadto nagrobek był wyrazem czci okazywanej zmarłemu, troski o jego duszę, a także znakiem dla potomnych. Stawianie nagrobka przyjęto z czasem jako powinność religijną. Dla Żydów to nadal cmentarze, mimo że na powierzchni ziemi brak nagrobków (macew).

Tabela 8. Zabytkowe cmentarze

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Powierz. (ha)	Stan zachowania	Nr ewid. działki
1	Bagno	cmentarz ewangelicki : fragment nagrobka, 2 słupy bramne	XIX w. 2 poł.	ok. 0,3	zły	17
2	Golskie Holendry	cmentarz ewangelicki : pozostałości nagrobków, starodrzew	XIX w. 2 poł.	ok. 0,14	zły	52
3	Kanibród Długie	cmentarz ewangelicki	XIX w. 2 poł.	ok. 0,1	zły	215
4	Kanibród Durlaty	cmentarz ewangelicki	XIX w. 2 poł.	ok. 0,15	zły	4
5	Kłóbka	cmentarz parafialny rzymskokatolicki	XIX w. 2 poł.	ok. 1,2	dobry	33
6	Lubień Kujawski	cmentarz parafialny rzymskokatolicki (nagrobki historyczne, starodrzew)	XIX w. 2 poł.	ok. 2,5	dobry	391

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Powierz. (ha)	Stan zachowania	Nr ewid. działki
7	Lubień Kujawski	cmentarz żydowski	ok. 1 poł. XIX w.	ok. 1	nieokreślony	82

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 6. Cmentarz rzymskokatolicki w Lubieniu Kujawskim

Źródło: GEZ

Kapliczki

Kapliczki to obiekty kultu religijnego należące do obiektów małej architektury. Usytuowane są zazwyczaj przy skrzyżowaniach lub przy drogach głównych. Niejednokrotnie stoi za nimi burzliwa i długa historia. Budowane były w podzięce, np. za ocalenie podczas wojny lub były wyrazem pobożności fundatorów. Są żywymi miejscami kultu. Mieszkańcy poszczególnych wsi dbają o ich stan, gromadzą się i modlą się przy nich szczególnie w miesiącu maryjnym - maju. Mogą przybierać różne formy i kształty, jak i być wybudowane z różnych materiałów. Ich otoczeniem może być starannie dobrana roślinność, ogrodzenia, kolorowe wstążki, czy flagi.

Na terenie Gminy Lubień Kujawski odnotowuje się 11 historycznych kapliczek ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Ich czas powstania szacuje się od pocz. XX w. do 1955 r. Obiekty te na przestrzeni lat były wielokrotnie remontowane i odnawiane. Żadna z nich nie została wpisana została do rejestru zabytków. Są to budowle w formie murowanych słupków jedno, dwu lub trójkondygnacyjnych bądź postumentów, na których posadowiono figury świętych. Nie są to obiekty kubaturowe. W każdej z 11 wymienionych miejscowości znajduje się po 1 kapliczce. Ich ogólny stan zachowania należy określić jako dobry. W najgorszym stanie wydaje się być kapliczka przydrożna w Dziankówku, przy której widoczne są odspojenia tynku oraz osiadanie gruntu. Do pozostałych zabytkowych obiektów małej architektury oprócz kapliczek należy zaliczyć także krzyże przydrożne, które stanowią największą grupę obiektów pod względem funkcji w zasobie gminnej ewidencji zabytków. Jest ich 31, w tym po 2 w miejscowościach: Gole i Krzewie.

Tabela 9. Zabytkowe kapliczki

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Czas powstania	Nr ewid. działki	Materiał	Rodzaj
1	Bagno	kapliczka przydrożna	I. 30-te XX w., odbud. 1956 r.	127/6	tynkowana	słupek
2	Dziankówka	kapliczka przydrożna	I. 30-te XX w.,	30	tynkowana	słupek

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

			wielokrotnie remontowana			
3	Henryków	kapliczka przydrożna	I. 30-te XX w., przebud. po 2010 r.	12/3	cegła klinkierowa	postument z figurą w oszkleniu
4	Kanibród	kapliczka z figurą NMP	pocz. XX w.	52	granit	słupek
5	Kłóbka	kapliczka przydrożna z figurą NMP	pocz. XX w.	79	cegła klinkierowa	słupek
6	Kretkowo	kapliczka przydrożna	I. 30-te XX w., wielokrotnie przebud.	108	tynkowana	postument z figurą w oszkleniu
7	Krzewie	kapliczka przydrożna	I. 60-te XX w., przebud. po 2000 r.	18	granit	słupek
8	Rzeżewo Morzyce	kapliczka przydrożna	I. 30-te XX w., wielokrotnie przebud.	133	tynkowana	słupek
9	Wąwał	kapliczka przydrożna z figurą NMP	I. 30 XX w. odbud. 1945 r.	39/2	cegła czerwona	słupek
10	Wola Olszowa	kapliczka przydrożna	I. 30-te XX w., odbud. 1960 r. i w 2005 r.	25	cegła klinkierowa	słupek
11	Lubień Kujawski	kapliczka przydrożna z figurą Chrystusa	1955 r.	400/3	lastryko	postument z figurą w oszkleniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 7. Kapliczka w m. Wąwał

Źródło: GEZ

Parki

Zabytkowe założenia zieleni zakładane były tuż przy obiektach rezydencjonalnych. Stanowiły odskocznnię od codzienności dla właścicieli majątków, były miejscem ukojenia i osobliwym spotkaniem z przyrodą. Założenia te projektowane były przez specjalistów, często musiały być wkomponowane w lokalną topografię, np. ciekły wodne, wzniesienia, zbiorniki wodne, ciągi komunikacyjne. Częścią parków były aleje i szpalery wysadzone przy drogach prowadzących do dworu. Zachowane parki na stałe wpisały się w krajobraz danych miejscowości. Znajdujący się na

obszarach parków starodrzew stanowi przykład zachowanych form historycznych roślinności, które są niezwykle cenne dla lokalnego mikroklimatu. Inną formą zaprojektowanych form zieleni są aleje drzewne, które spełniały zarówno funkcję ozdobną w krajobrazie, regulowały gospodarkę wodną, jak zmniejszały trud podróży w upały. Drzewa przy ciągach komunikacyjnych sadzone były przez właścicieli majątków dworskich i bezpośrednio prowadziły do miejsca ich zamieszkania, łącząc się niejednokrotnie z parkami przydworskimi.

Na terenie Gminy Lubień Kujawski odnotowano 12 parków dworskich. Licznie występujące parki na terenie gminy są pozostałościami dawnych założeń dworsko-parkowych. Oznacza to, że miejsca te pomimo różnych losów i zawirowań historycznych przetrwały w większej skali (w lepszej lub gorszej kondycji) w porównaniu do budynków rezydencjonalnych stanowiących główną część założeń. Znaczna ich część znajduje się obecnie we własności prywatnej. Jedynie park w Lubieniu Kujawskim jest miejscem ogólnodostępnym. Szacunkowy czas powstania opisywanych parków pochodzi z XIX w. Do największych powierzchniowo założeń zieleni należy park w Kłóbce oraz w Kamiennie. Spośród 12 wymienionych kompleksów zieleni na terenie gminy, 5 zostało wpisanych do rejestru zabytków. W każdym z nich nie odnotowuje się pomników przyrody. Ogólny stan zachowania parków należy ocenić jako dostateczny. Połowa z nich jest w złym stanie z licznie występującym samosiewem oraz zatartym układem komunikacyjnym i kompozycyjnym.

Tabela 10. Parki

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Powierzchnia (ha)	Stan zachowania	Wpis do rejestru
1	Beszyn	park podworski	XIX/XX w.	ok. 4	zły	nie
2	Dziankowo	park dworski	k. XIX w.	ok. 4,5	nieokreślony	nie
3	Dziankówek	park podworski	k. XIX w.	ok. 4	zły	nie
4	Gole	park podworski	XIX w. 2 poł.	ok. 6	zły	nie
5	Kamienna	park dworski	XVIII w. , XIX w.	ok. 9,5	dobry	tak
6	Kłóbka	park dworski	k. XIX w.	ok. 9	dobry	tak
7	Kostulin	park podworski		ok. 5,5	zły	nie
8	Modlibórz	starodrzew przy dworze		poniżej 2 ha	nieokreślony	nie
9	Rutkowice	park dworski	XIX/XX w.	ok. 6	dobry	tak
10	Rzeżewo	park dworski	pocz. XX w.	ok. 5	zły	tak
11	Sławęcín	park podworski	poł. XIX w.	ok. 2,5	zły	nie
12	Lubień Kujawski	park dworski	poł. XIX w.	ok. 3	dobry	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 8. Park w Kamiennej

Źródło: GEZ

Budynki rezydencjonalne

Dwory nierozzerwalnie związane są z majątkami, dobrami oraz pozostałymi obiektami wokół nich. Otaczane były parkami krajobrazowymi oraz stanowiły funkcje reprezentatywne. Przy nich stawiano gospodarcze budynki folwarczne, dalej domy pracownicze. Były jednocześnie miejscem zamieszkania, miejscem towarzyskim na bale i przyjęcia, a także miejscem przyjmowania ważnych gości i osobistości, w tym w celach biznesowych. Wielkość i wygląd świadczyły o sytuacji materialnej gospodarzy.

Na terenie Gminy Lubień Kujawski znajduje się 5 zachowanych dworów. Najbardziej okazałym obiektem pod względem powierzchni i kubaturze jest dwór w Lubieniu Kujawskim. Charakteryzowane obiekty to budynki wybudowane w XIX w. Jedynie dwór w Rutkowicach jest młodszy i pochodzi z 1914 r. Obecnie wszystkie dwory są otynkowane. Zaadaptowane zostały na różne cele. Ogólny stan dawnych obiektów pańskich należy ocenić jako dobry. W najgorszym stanie jest drewniano-murowany dwór w Rutkowicach, który obecnie nie jest użytkowany i popada w degradację. Wymaga on działań naprawczych i remontowych. Większość z poniżej wymienionych obiektów wpisana została do rejestru zabytków. Wszystkie obiekty wybudowane zostały w tzw. polskiej myśli dworskiej o cechach klasycystycznych.

Tabela 11. Budynki rezydencjonalne

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Funkcja obecna	Czas powstania	Styl	Stan zachowania	Wpis do rejestru
1	Kamienna	dwór	nieużytkowany	XIX w. 1 poł.	klasycyzm	dobry	tak
2	Kłóbka	dwór	ekspozycyjny obiekt muzealny	ok. 1850 r.	cechy klasycystyczne	bardzo dobry	tak
3	Modlibórz	dwór	budynek mieszkalny	ok. poł. XIX w.	cechy klasycystyczne	dobry	nie
4	Rutkowice	dwór drewniano-murowany	nieużytkowany	1914 r.	klasycyzm	zły	tak
5	Lubień Kujawski	dwór	Ośrodek Pomocy Społecznej i „Dom Senior+”	k. XVIII w. pocz. XX w.	klasycyzm	bardzo dobry	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 9. Dwór w Rutkowicach

Źródło: GEZ

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, a zatem mogą być z niej wyłączone, jak i włączane nowe obiekty.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W podrozdziale 5.5. wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, którymi są wybrane obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej krótko scharakteryzowano najważniejsze obiekty zabytkowe (wybrane zabytki rejestrowe) z terenu gminy oraz przedstawiono ich fotografie.

Kamienna – pawilon, tzw. szubienica⁸

Pawilon usytuowany na skraju założenia parkowego, w niewielkim oddaleniu od drogi lokalnej skrzyżowanej z aleją parkową prowadzącą do dworu, ok. 400 m. od drogi krajowej nr 91. Budynek znajduje się w otoczeniu zabudowy dawnego osiedla pracowników rolnych. Wzniesiony został na rzucie zbliżonym do litery T. Widać tutaj wyraźnie wyodrębnione dwie części, z których każda na rzucie zbliżonym do prostokąta. Od strony wschodniej usytuowana jest wieża, do której od zachodu przylega niższe skrzydło boczne z wejściem głównym w załomie. Obie części budynku dwukondygnacyjne, kryte dachami dwuspadowymi z pokryciem z blachy. Budynek tynkowany z bogatą dekoracją architektoniczną. Każda z części zwieńczona attyką kryjącą połączyć dachu, imitującą krenelaż. Elewacja frontowa dwudzielna z wysuniętą jednoosiową częścią wschodnią. Część zachodnia trzyosiowa. Każda z kondygnacji oddzielona gzymsami międzykondygnacyjnymi. Ściana frontowa części wschodniej dekorowana blendą wysoką na dwie kondygnacje. Parter zdobiony poziomym boniowaniem (do wysokości fryzu), poniżej którego wewnątrz blendy szeroki pas fryzu z arkaturą. Drugą kondygnację części wschodniej wieńczy znajdujący się pod attyką gzyms kordonowy. Elewacja zachodnia jednoosiowa, natomiast wschodnia dwuosiowa. Gzymsy międzykondygnacyjne mają swoją kontynuację na elewacjach bocznych.

Pierwotny pawilon został wzniesiony przez Scholastykę Kretkowską, córkę Józefa. Był to budynek parterowy, pełniący funkcję strażnicy na skraju ozdobnego ogrodu. Obecny budynek powstał na miejscu poprzedniego, na skutek starań Mariana Rutkowskiego. Miało to miejsce w roku 1900. Do roku 1939 pełnił on kolejno funkcję strażnicy, pawilonu ogrodowego, administracji urzędowej majątku. W latach 40. XX w. odbywały się tam za sprawą okupanta liczne przesłuchania i tortury okolicznych mieszkańców. Po 1945 roku użytkowany przez PGR.

Fot. 10. Pawilon, tzw. szubienica w Kamiennej

Źródło: GEZ

Kłóbka – kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Prokopa⁹

Kościół parafialny usytuowany jest na wzniesieniu znajdującym się w centrum wsi, u zbiegu ulic, w otoczeniu luźnej zabudowy i starodrzewu. Budynek posadowiony jest na ogrodzonym placu kościelnym, orientowany, zbudowany na rzucie zbliżonym do prostokąta z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, obok którego zakrystia od północy i kaplica od południa (na planie

⁸ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

⁹ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

zbliżonym do prostokąta). Korpus nawowy przykryty dachem dwuspadowym, prezbiterium wielospadowym. Dawna zakrystia nakryta dachem pulpitowym, zaś kaplica dwuspadowym (poprzecznym). Wieża na rzucie zbliżonym do kwadratu nakryta dachem wieżowym. Całość z pokryciem z blachy. W skrajnej partii kalenicy nad nawą, na styku z prezbiterium znajduje się oktagonalna wieżyczka na sygnaturkę, nakryta hełmem. Kościół ceglany, częściowo tynkowany z neogotycką, trzykondygnacyjną wieżą (obok dwukondygnacyjne przybudówki). W dolnej partii wieży, na osi, wgłębny, dekoracyjny, zamknięty łukiem portal wejściowy, zamknięty od góry wimpergą. Ściany korpusu nawowego, elewacja wieżowa, jak i zamknięcie prezbiterium trójosiowe.

Parafia w Kłóbce wzmiankowana jest już w XIV wieku. Źródła podają, iż obecny kościół powstał w miejscu wcześniejszych trzech świątyń. Obecna budowla pochodzi z XIX wieku i została wzniesiona na skutek starań ówczesnego proboszcza M. Ziarniewicza. Obiekt rozbudowany w 1905 roku (wieża) oraz w 1911 (kaplica i zakrystia).

Fot. 11. Kościół w Kłóbce

Źródło: GEZ

Kłóbka – cmentarz parafialny rzymskokatolicki¹⁰

Cmentarz zajmujący obecnie 1,2 ha (od czasu założenia został powiększony) usytuowany na skraju wsi, w jej północnej części, ok. 650 metrów od kościoła parafialnego. Położony na łagodnie opadającym terenie (w kierunku zachodnim od drogi lokalnej). Wokół cmentarza znajdują się pola, nieużytki oraz w pewnym oddaleniu pojedyncza zabudowa mieszkalna. Założenie w całości ogrodzone. Na terenie cmentarza zachował się czytelny układ komunikacyjny. Główna aleja (tutaj znajdują się najstarsze nagrobki) biegnie od bramy w kierunku kaplicy (usytuowana w północno-zachodniej części działki). Wzdłuż alei znajduje się starodrzew. Najstarsze nagrobki, jakie zachowały się na terenie cmentarza pochodzą z XIX wieku, m. in: grób rodziny Myszkowskich z 1857 roku czy rodziny Raciękich z roku 1873. W ostatnich latach przeprowadzono remont ogrodzenia cmentarza.

¹⁰ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

Fot. 12. Cmentarz w Kłóbce – grobowiec Racięckich

Źródło: GEZ

Kłóbka - dwór¹¹

Dwór znajduje się obecnie na terenie założenia parkowego, które wchodzi w skład Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego. Usytuowany jest w centrum wsi, na niewielkim wzniesieniu, w otoczeniu parku i dawnych zabudowań folwarcznych. Budynek na rzucie zbliżonym do prostokąta, jednokondygnacyjny z poddaszem, dwukondygnacyjną dobudówką od strony północnej i łącznikiem. Obie części kryte dachami dwuspadowymi z wystawkami (wysunięta ryzalitowo część dobudówki i ganki z balkonami przy starej części). Połacie pokryte blachą. Ściany zewnętrzne starego dworu tynkowane z wyjątkiem detalu (tutaj drewno), siedmioosiowe (wschodnia i zachodnia). Elewacja wschodnia trzyosiowa, natomiast zachodnia (dobudówka) czteroosiowa. Elewacje dobudówki o cechach klasycyzujących, tynkowane.

Dobra ziemskie od końca XVIII wieku należały do rodziny Komeckich, pierwotnie do Bernarda, następnie od 1820 roku do jego syna Jana Prokopa, który otrzymał go w spadku. W zaledwie dwa lata później majątek przeszedł w posiadanie Władysława Morzkowskiego, by jeszcze w tym samym roku stać się własnością Józefa Orpiszewskiego, będącego fundatorem kościoła parafialnego. Dobra te zostały w rękach rodziny Orpiszewskich aż do zakończenia drugiej wojny światowej. Początkowo, po śmierci Józefa dobra były własnością wspólną kilku członków rodziny. W 1879 odziedziczył je Stanisław Orpiszewski, z kolei po jego śmierci w 1908 roku majątek przeszedł w posiadanie sześciorga jego dzieci. Dopiero w roku 1911 Kłóbka miała ponownie tylko jednego dziedzica, mianowicie Stanisława Orpiszewskiego, następnie w latach 1927-46 Ludwika Orpiszewskiego. Obecny dwór został wybudowany w połowie XIX wieku. W późniejszym czasie nastąpiły zmiany w jego wyglądzie, mianowicie pod koniec XIX wieku dobudowano ryzalit, w latach 30. XX wieku w miejscu dawnej drewnianej werandy zbudowano murowaną przybudówkę i usunięto wówczas drewniane opaski okienne zastępując je wykonanymi w tynku.

¹¹ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

Fot. 13. Dwór w Kłóbce

Źródło: GEZ

Kłóbka – park dworski¹²

Park dworski o wielkości 9 ha znajduje się obecnie na terenie Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego. Usytuowany jest w centrum wsi. Założony na nieregularnym planie. Na terenie parku do dziś zachowały się dawne aleje i stawy (0,8 ha wód).

Dobra ziemskie od końca XVIII wieku należały do rodziny Komeckich, pierwotnie do Bernarda, następnie od 1820 roku do jego syna Jana Prokopa, który otrzymał go w spadku. W zaledwie dwa lata później majątek przeszedł w posiadanie Władysława Morzkowskiego, by jeszcze w tym samym roku stać się własnością Józefa Orpiszewskiego, będącego fundatorem kościoła parafialnego. Dobra te zostały w rękach rodziny Orpiszewskich aż do zakończenia drugiej wojny światowej. Początkowo, po śmierci Józefa dobra były własnością wspólną kilku członków rodziny. W 1879 odziedziczył je Stanisław Orpiszewski, z kolei po jego śmierci w 1908 roku majątek przeszedł w posiadanie sześciorga jego dzieci. Dopiero w roku 1911 Kłóbka miała ponownie tylko jednego dziedzica, mianowicie Stanisława Orpiszewskiego, następnie w latach 1927-46 Ludwika Orpiszewskiego.

Fot. 14. Park w Kłóbce

¹² karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

Źródło: GEZ

Lubień Kujawski - kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Najświętszego Serca Jezusa¹³

Kościół usytuowany w centralnej części miasta, we wschodniej pierzei głównego placu (Plac Wolności, tędy też przebiega droga krajowa nr 91), orientowany. Budynek powstał na rzucie zbliżony do prostokąta (z przybudówkami). Od wschodu, po obu stronach prezbiterium kaplica i zakrystia (na rzucie prostokąta z trójbocznym zamknięciem), natomiast od zachodu wieża (na planie kwadratu) z dwiema wieżyczkami schodowymi po obu stronach. Korpus nawowy nakryty dachem dwuspadowym (po bokach dwuspadowe daszki przykrywające ramiona transeptu, nieco niższe, o poprzecznej kalenicy), krytym blachą. Dachy wież, ostrosłupowe. Ściany korpusu nawowego na całej długości oszkarpowane. Elewacje boczne ośmioosiowe (boczna ściana wieży jednoosiowa). Na osi trzeciej znajdują się ramiona transeptu. Od strony wschodniej i zachodniej obiekt trzyosiowy. Wejście główne do kościoła na osi wieży, zamknięte łukiem, ponad którym wimperga. Po obu stronach portalu widnieją szkarpy. Powyżej znajduje się triforyjne okno, nad którym usytuowana jest oktagonalna, górna część wieży.

Parafia Najświętszego Serca Jezusa w Lubieniu Kujawskim została erygowana w roku 1598, pierwszy kościół wzmiankowany jest nieco wcześniej bo w roku 1474. W miejscu obecnego kościoła znajdowały się trzy świątynie drewniane z XV w, z 1630 roku (fundowany przez Arnolfa Kryńskiego, właściciela dóbr), kolejny z XVIII wieku. Obecna budowla, już murowana wzniesiona została według projektu architekta Artura Goebela.

Fot. 15. Kościół w Lubieniu Kujawskim

Źródło: GEZ

Lubień Kujawski - dwór¹⁴¹³ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków¹⁴ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

Dwór znajduje się w centrum dawnego założenia dworsko-parkowego, usytuowanego w południowej części miasta, przy drodze krajowej nr 91. Budynek elewacją frontową zwrócony jest do ulicy 1 Maja. Obiekt założony na nieregularnym rzucie. Południowa część, na planie litery L z ryzalitem (dobudówka) od północy, na planie prostokąta. Obiekt od południa jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, natomiast ryzalit dwukondygnacyjny (tutaj również poddasze). Część południowa kryta dachem naczółkowym, centralna dwuspadowym, natomiast dobudówka czterospadowym z facjatami. Pokrycie z dachówki ceramicznej. Ściany zewnętrzne drewniano-murowane, tynkowane z wyraźnie wyodrębnioną strefą cokołową i dekoracją w formie profilowanych gzymsów podokapowych i opasek wokół otworów okiennych i drzwiowych. Elewacja frontowa trzyczęściowa, dziewięcioosiowa. Tutaj w środkowej części znajduje się ganek na podmurowaniu z daszkiem wspartym na czterech kolumnach. Elewacja tylna czternastoosiowa. Wejście na osi czwartej od południa poprzedzone schodkami. Elewacja północna i południowa kolejno jedno i czteroosiowa.

Najstarsza część dworu (z k. XVIII w.) pierwotnie znajdowała się w pobliskiej wsi Gagowy. Została odkupiona od tamtejszego właściciela folwarku H. Rauchudta i następnie przed I wojną światową rozebrana i postawiona na nowym podpiwniczeniu w obecnym miejscu. Inicjatorem tego był Seweryn Jung (właściciel dóbr Lubień) i miało to miejsce w 1911 roku. W roku 1918 majątek został sprzedany Zofii i Edwardowi Wernerom. W latach 1924-25 dwór rozbudowano od strony północnej (ryzalit i łącznik) wg. projektu architekta Domaniewskiego z Warszawy. Wtedy też dobudowano ganek z kolumnowym portykiem i okrągły taras od strony południowej. W roku 1939 właścicielką zostaje Maria Wernerówna. W roku 1945 dwór przejęło Państwo i umieszczono tutaj dom dziecka prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Marii (upaństwowiony w 1951 r.).

Fot. 16. Dwór w Lubieniu Kujawskim

Źródło: GEZ

Lubień Kujawski - park¹⁵

Park dworski usytuowany jest w południowej części miasta, przy drodze krajowej nr 91. Założony na planie zbliżonym do prostokąta, na działce o wielkości ok. 3 ha., ogrodzonej jedynie od północno-wschodu (fragmentarycznie). Obecnie na terenie założenia istnieje jedna aleja prowadząca do dworu i wjazd biegnący wzdłuż ściany północnej parku. Park należący do założenia dworskiego powstał na bazie wcześniej tutaj istniejącego dawnego ogrodu. Ze źródeł wynika, iż na jego terenie znajdował się bogaty drzewostan, mianowicie ok. 500 sztuk drzew, w tym świerków, jesionów, kasztanów. Znalazła

¹⁵ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

się tutaj także aleja grabowa czy altana z lip. Od północnego-zachodu do założenia parkowego przylegał teren założenia folwarcznego.

Od początku XIX wieku do początku wieku XX dobra Lubień należały do rodziny Waliszewskich. Z powodu niespłaconej pożyczki zaciągniętej przez Juliusza Waliszewskiego majątek wystawiono na licytację. Wtedy to nabył go syn piwowara Seweryn Jung. Po kilku latach sprzedał go Zofii i Edwardowi Wernerom. Do roku 1945 miejscowość była w posiadaniu wspomnianej rodziny. Po wybuchu drugiej wojny światowej dobra zajęli Niemcy, natomiast po wojnie (majątek przetrwał wojnę w stanie niezniszczonym) majątek przeszedł na Skarb Państwa. Z roku 1951 pochodzi postanowienie Prezydium WRN w Bydgoszczy o wyłączeniu spod parcelacji części działki zawierającej park i ogród o powierzchni 5,10 ha.

Fot. 17. Park w Lubieniu Kujawskim

Źródło: GEZ

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Lubień Kujawski przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych na szczeblu gminnym, gminnej ewidencji zabytków oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Gminy Lubień Kujawski. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Tabela 12. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy

Szanse	Zagrożenia
1. Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków. 2. Wykorzystanie środków zewnętrznych na finansowanie prac przy obiektach zabytkowych. 3. Wykorzystanie potencjału obiektów zabytkowych. 4. Przystąpienie do prac remontowych i konserwatorskich mających na celu polepszenie stanu zabytków. 5. Zapoczątkowane zmiany w systemie planowania przestrzennego.	1. Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego. 2. Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych i ich rozbiórki. 3. Narastająca destrukcja parków podworskich. 4. Brak środków na renowację zabytkowych obiektów. 5. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

- Przystąpienie do prac mających na celu zaktualizowanie ważnych dokumentów własnych gminy: strategia rozwoju, plan ogólny. - Organizacja imprez kulturowych, tematycznych wystaw podczas których podkreśla się lokalną kulturę. - Promowanie grup przywracających dawne tradycje regionalne. - Promocja i rozwój agroturystyki. - Promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Gminy oraz jej historii. - Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości. - Nowe wpisy do rejestru zabytków. - Rozszerzenie działań edukacyjnych dotyczących ochrony zabytków.	- Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja. - Zagrożenie dla stanowisk archeologicznych poprzez głęboką orkę, nielegalnych poszukiwaczy. - Braki edukacyjne z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego. - Brak pamięci o opuszczonych obiektach zabytkowych, w tym cmentarzach. - Wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych. - Migracja młodego pokolenia do dużych ośrodków miejskich. - Zwiększenie zadań własnych gminy bez wsparcia finansowego, marginalizowanie problematyki zabytkoznawczej i kulturotwórczej.
Mocne strony	Słabe strony
- Zaktualizowany dokument Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. - Opracowana gminna ewidencja zabytków nieruchomych i archeologicznych. - Duża liczba stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków – 3 pozycja w powiecie - Bardzo duża liczba zabytkowych kapliczek i krzyży przydrożnych. - Licznie występujące parki podworskie. - Zaewidencjonowane układy przestrzenne ważnych ośrodków gminnych. - Utrzymane w dobrym stanie obiekty sakralne i publiczne. - Występowanie obiektów kolejowych i pokolejowych. - Sukcesywne i systematyczne prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przez Gminę i parafie z terenu gminy. - Przyjęta uchwała w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków – możliwość finansowania. - Funkcjonujący Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce. - Powołana Izba Pamięci w Lubieniu Kujawskim. - Potencjał społeczny – koła gospodyń wiejskich, zespoły śpiewacze, pozostałe organizacje związane z dziedzictwem kulturowym. - Zachowane przykłady dziedzictwa niematerialnego, np. potrawy lokalne, legendy, itp. - Zachowana pamięć niematerialnego dziedzictwa w postaci tradycji garncarskich. - Publikacje książkowe, broszury informacyjne na temat gminy. - Bardzo dobre warunki do rozwoju agroturystyki, w tym w obiektach zabytkowych.	- Brak planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. - Niewystarczające środki na finansowanie obiektów zabytkowych, badań architektoniczno-archeologicznych. - Zła sytuacja finansowa wielu właścicieli obiektów zabytkowych. - Nieoznakowane zabytki rejestrowe niebiesko-białą tablicą. - Postępująca degradacja części zabytków. - Niezadawalający stan wielu obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, a w sposób szczególny cmentarzy ewangelickich. - Brak świadomości mieszkańców miejscowości o występowaniu zabytkowych obiektów, a także konieczności należytego dbania o zabytki. - Zanikający zasób obiektów zabytkowych – wyburzenia, przekształcenia, zawalenia. - Zanikanie cech tradycyjnych zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (likwidacja detali, zakrywanie drewnianej bądź ceglanej elewacji – ocieplanie budynków) poprzez samowole budowlane oraz nieumiejętnie prowadzone prace. - Skromna liczba informacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy na jej stronie internetowej. - Brak szlaku turystycznego promującego zabytki na terenie gminy. - Brak infrastruktury towarzyszącej przy najciekawszych zabytkach gminy. - Niewielka liczba imprez i festynów, spotkań i wydarzeń związanych z historią gminy i jej dziedzictwem kulturowym.

Źródło: opracowanie własne

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów GPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz gminy oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy SWOT, dokumentów strategicznych i planistycznych gminy, diagnozie gminnej ewidencji zabytków, stanu poszczególnych obiektów, a także doświadczeń nabytych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań powinien przyczynić się do ogólnej poprawy stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego gminy. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu gminy.

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

- 1. *Racjonalne zarządzanie krajobrazem kulturowym.***
- 2. *Badania i dokumentacja na rzecz ochrony zabytków.***
- 3. *Promocja oraz edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki.***

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Mając na uwadze ciągłość wyznaczonych działań, celów i kierunków, które sformułowano w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2020 – 2023, a także wypracowanych i odnoszących sukces metod i zakresów działań na rzecz dziedzictwa, wyznaczono następujące kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028, które korespondują z wcześniejszymi:

- 1.1. *Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz poprawa stanu ich zachowania.***
- 1.2. *Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy.***
 - 2.1 *Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i dokumentacji na rzecz ochrony zabytków.***
 - 2.2 *Cyfryzacja na rzecz zabytków.***
 - 3.1 *Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.***
 - 3.2 *Edukacja oraz popularyzacja dziedzictwa kulturowego.***
 - 3.3 *Podejmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych.***
 - 3.4 *Promocja gminy.***

7.3 Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028. Zgodnie z art. 87 ust 5 z realizacji programu wójt (burmistrz) sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je radzie gminy. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielone zostały na 2 etapy. Pierwszy na lata 2025-2026, za który opracowane zostanie sprawozdanie z początkiem 2027 r. oraz drugi przypadający na lata 2027-2028. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2027-2028.

Zadania w okresie 2025-2026 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2027-2028. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania. Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. W poniższej tabeli zaproponowano także, kto będzie odpowiadał za wykonanie zadania. Nie jest to jednak podział obligatoryjny, ponieważ realizacja lub część realizacji danego zadania może odbyć się przy udziale/współudziale innych lub dodatkowych podmiotów, których nie można wskazać na obecnym etapie programowania. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

Tabela 13. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań	Zadania	2025-2026	2027-2028	Realizator
Priorytet 1. Racjonalne zarządzanie krajobrazem kulturowym				
1.1 Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz poprawa stanu ich zachowania	1. Przeprowadzenie prac konserwatorskich i restauracyjnych w Domu Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Lubieniu Kujawskim.			ZS
	2. Wykonanie prac konserwatorskich i restauracyjnych kaplicy cmentarnej w Kłóbce.			P
	3. Przeprowadzenie prac konserwatorskich i restauracyjnych ogrodzenia przy kościele parafialnym NSPJ w Lubieniu Kujawskim.			P
	4. Dokończenie prac konserwatorskich na elewacjach kościoła NSPJ w Lubieniu Kujawskim.			P
	5. Dokończenie remontu ogrodzenia wokół kościoła p.w. św. Prokopa w Kłóbce.			P
	6. Prowadzenie prac pielęgnacyjno-porządkowych na cmentarzach będących we własności gminy.			UM
	7. Oczyszczanie parków z wiatrołomów i uschniętych drzew, likwidacja samosiewów i chwastów – współpraca z właścicielami.			UM, Wł
	8. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy pozostałych obiektach będących we własności Gminy.			UM
1.2. Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy	1. Przestrzeganie zawartych ustaleń dot. ochrony zabytków w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lubień Kujawski.			UM
	2. Opracowanie nowych MPZP uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz Planu Ogólnego Gminy.			UM
	3. Racjonalne gospodarowanie przestrzenią – wydawanie decyzji o warunkach zabudowy ze szczególnym uwzględnieniem zasad ochrony zabytków.			UM
Priorytet 2. Badania i dokumentacja na rzecz ochrony zabytków				
2.1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i dokumentacji na rzecz ochrony zabytków	1. Uwzględnienie w aktualizacji GEZ historycznego dworu w Rzeżewie.			UM
	2. Bieżąca aktualizacja GEZ.			UM
	3. Dokumentowanie zmian w GEZ poprzez publikację Zarządzeń.			UM
	4. Podjęcie działań mających na celu oznakowanie zabytków rejestrowych – współpraca ze Starostwem.			UM, St
	5. Opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.			UM
2.2. Cyfryzacja na rzecz zabytków	1. Rozbudowa portalu lubienkujawski.pl o zakładkę "zabytki" i umieszczenie najważniejszych informacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy wzbogaconymi o fotografie			UM
	2. Informowanie mieszkańców gminy o prowadzonych działaniach konserwacyjnych, remontowych, renowacyjnych, rewitalizacyjnych, otrzymanych dotacjach na zabytki, przyznanych dotacjach, itp. poprzez stronę internetową gminy.			UM

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

	3. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie cyfrowej umożliwiającej bieżące edytowanie.			UM
	4. Opracowanie cyfrowej mapy z rozmieszczeniem zabytków.			UM
Priorytet 3. Promocja oraz edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki				
3.1. Wsparcie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	1. Coroczne zabezpieczenie środków finansowych w Wieloletnim Planie Finansowym na zadania związane z ochroną zabytków i promocją dziedzictwa kulturowego.			UM
	2. Przeprowadzenie kwesty na rzecz ratowania historycznych nagrobków na terenie zabytkowych cmentarzy.			UM, P, Wol
	3. Przyznawanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych, na podstawie przyjętej uchwały.			UM
	4. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.			UM
3.2. Edukacja oraz popularyzacja dziedzictwa kulturowego	1. Wsparcie działań dotyczących podtrzymania dziedzictwa kulturowego na rzecz KGW, organizacji pozarządowych, itp.			UM, CK
	2. Wsparcie oddolnych inicjatyw na rzecz opieki nad zabytkowymi kapliczkami i krzyżami.			UM
	3. Prowadzenie szkoleń i prelekcji dla pracowników urzędu w dziedzinie ochrony zabytków.			UM
	4. Kultywowanie lokalnych tradycji poprzez organizację warsztatów garncarskich.			UM, CK
	5. Organizacja wycieczek szkolnych do miejsc turystycznych z interesującą architekturą historyczną.			UM, S
3.3. Podejmowanie działań umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych	1. Podjęcie działań mających na celu zachęcenie mieszkańców gminy do przekazywania lokalnych, historycznych eksponatów na rzecz funkcjonującej w Lubieniu Kuj. Izby Pamięci.			UM, CK
	2. Gromadzenie historycznych zdjęć, map, pocztówek, itp.			UM, CK
	3. Wzmocnienie współpracy z Muzeum w Kłóbce.			UM, CK
3.4. Promocja gminy	1. Opracowanie krótkiego filmu promującego gminę z uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego.			UM, CK
	2. Ścisła współpraca z gospodarstwami agroturystycznymi.			UM
	3. Promocja gminy w oparciu o tradycje garncarskie oraz najważniejsze obiekty zabytkowe.			UM
	4. Zwiększenie liczby imprez i festynów nawiązujących do lokalnych tradycji.			UM, CK

Źródło: opracowanie własne

Realizatorzy, wykaz skrótów: CK – Centrum Kultury, P – Parafie, S – Szkoły, St – Starostwo, UM – Urząd Miejski, Wł – Właściciele, Wol – Wolontariusze, ZS - Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Prowincja Św. Józefa-Poznańska.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie gminnego programu opieki nad zabytkami, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wpis do rejestru zabytków, przyjęcie Zarządzeń w sprawie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi gminy. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, starostwem, muzeum, parafiami, jednostkami własnymi gminy, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji GPOnZ na lata 2029-2032).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z gminnym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Burmistrz Lubienia Kujawskiego sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski przyjmuje Rada Miejska w Lubieniu Kujawskim, po uzyskaniu opinii Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski Burmistrz Lubienia Kujawskiego sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miejskiej w Lubieniu Kujawskim.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu **1. Racjonalne zarządzanie krajobrazem kulturowym:**

- liczba obiektów ogółem poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba cmentarzy, przy których przeprowadzono prace pielęgnacyjno-porządkowe;
- liczba parków podworskich, przy których przeprowadzono prace pielęgnacyjno-porządkowe;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich;
- liczba nowo opracowanych MPZP;
- stopień pokrycia gminy MPZP;
- liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy uwzględniających obiekty zabytkowe.

W ramach priorytetu **2. Badania i dokumentacja na rzecz ochrony zabytków:**

- liczba nowo opracowanych kart adresowych gminnej ewidencji zabytków;
- liczba zmian naniesionych w gminnej ewidencji zabytków;
- liczba znaków zabytku rejestrowego umieszczonych na obiektach wpisanych do rejestru;
- liczba publikacji, informacji wstawionych na stronę internetową gminy, dot. obiektów zabytków;
- liczba odsłon strony internetowej gminy w zakładce dot. zabytków.

W ramach priorytetu **3. Promocja oraz edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki:**

- wartość finansowa zebranych środków na rzecz ratowania historycznych nagrobków na terenie zabytkowych cmentarzy;
- wartość finansowa uzyskanych dotacji na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach;
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach;
- liczba odnowionych kapliczek i krzyży przydrożnych;
- liczba zespołów KGW, organizacji pozarządowych związanych z dziedzictwem kulturowym, itp., którym udzielono wsparcia;
- liczba szkoleń i prelekcji dot. ochrony zabytków, w których uczestniczyli urzędnicy gminni;
- liczba zorganizowanych warsztatów garncarskich;
- liczba osób biorących udział w warsztatach garncarskich;
- liczby zorganizowanych imprez i festynów nawiązujących do lokalnych tradycji;
- liczba wycieczek szkolnych do miejsc turystycznych;
- liczba dzieci i młodzieży, która brała udział w wycieczkach;
- liczba zebranych eksponatów historycznych;
- liczba gospodarstw agroturystycznych, która otrzymała wsparcie.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorządy konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pobytu, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-financingu możliwe jest dostosowanie budynków, w tym zabytkowych do prowadzenia zajęć. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- programy MKiDN;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Wsparcie na zabytki prowadzą również jednostki samorządowe:

- środki własne gminy;
- Urząd Marszałkowski;
- Starostwo Powiatowe.

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Programy MKiDN 2025

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu

terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Dzięki Programom Ministra wsparcie finansowe mogą otrzymać działania z zakresu kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego, obejmujące m.in. szeroko rozumianą edukację, działalność artystyczną, kulturę cyfrową, działania promujące czytelnictwo, a także projekty infrastrukturalne. Na rok 2025 przewidziano nabory m.in. na następujące programy, które nawiązują do wyznaczonych zadań w programie:

- groby i cmentarze wojenne w kraju - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń;
- kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju - celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości;
- ochrona zabytków - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
- ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest to Program, który wesprze samorządy w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchroni przed degradacją i niszczeniem. Program dopuszcza finansowanie obiektów posiadających wpis do ewidencji lub rejestru zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego. Program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie będzie przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace. Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;
- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

W ostatnich latach z terenu Gminy Lubień Kujawski w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków przyznano następujące dotacje:

- przeprowadzanie prac konserwatorskich i restauratorskich w domu Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Lubieniu Kujawskim, I nabór 2023 r. – 500 000,00 zł;
- przeprowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich ogrodzenia przy Kościele parafialnym Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubieniu Kujawskim, II nabór 2023 r. - 500 000,00 zł.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz oferuje pożyczki, dotacje oraz inne formy dofinansowania projektów realizowanych m.in. przez samorządy, przedsiębiorstwa, podmioty publiczne, organizacje społeczne a także osoby fizyczne. W sektorze finansów publicznych Narodowy Fundusz jest również największym w Polsce partnerem międzynarodowych instytucji finansowych w obsłudze środków zagranicznych przeznaczonych na ochronę środowiska. NFOŚiGW organizuje również m.in. konkursy dotyczące dofinansowania na prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczą poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych, a także projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych.

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków udziela dotacji celowych z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacja celowa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może być udzielona po złożeniu wniosku o udzielenie dotacji celowej, zwanego dalej „wnioskiem”, przez osobę fizyczną, jednostkę samorządu terytorialnego lub inną jednostkę organizacyjną, będącą właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadającą zabytek w trwałym zarządzie. Obowiązujące terminy naboru wniosków:

- 1) 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru.
- 2) 30 czerwca roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wnioski rozpatruje komisja powołana przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odrębnym zarządzeniem.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2025 będzie wynosić 200.000,00 zł.

Kościelne osoby prawne będą mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2025 r. następujących zadań:

1. Konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo.
2. Wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

W ramach zadania 1 dotacje przeznaczane będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Z budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego mogą być udzielane dotacje na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Zgodnie z Zasadami udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego stanowiącymi załącznik do uchwały Nr XXXV/508/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 30 sierpnia 2021 r. ze zm. określono następujące rozdziały:

1. Cel i rodzaj zadań.
2. Wnioskodawcy.
3. Pomoc de minimis i pomoc de minimis w rolnictwie lub rybołówstwie.
4. Wysokość dotacji.
5. Termin i tryb przyznawania dotacji.
6. Przekazanie i rozliczanie dotacji.

Wnioski o udzielenie dotacji jednorocznej i wieloletniej składa się do 15 grudnia roku poprzedzającego rok, w którym planowane jest rozpoczęcie prac określonych we wniosku. W przypadku niewykorzystania całości środków przeznaczonych w budżecie województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach lub ich zwiększenia, mogą być składane wnioski o dotację jednoroczną w drugim terminie, tj. do dnia 15 kwietnia roku, w którym dotacja jednoroczna ma być wykorzystana.

W ostatnich latach z terenu Gminy Lubień Kujawski w ramach środków marszałkowskich przyznano następujące dotacje:

- Remont konserwatorski elewacji zachodniej - (zakończenie prac), kościoła p.w. św. Prokopa w Kłóbce - etap VI, 2019 r.
- Prace konserwatorskie na elewacji południowej kościoła parafialnego p.w. NSPJ w Lubieniu Kujawskim, 2019 r.
- Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubieniu Kujawskim - etap III (elewacja południowa i wschodnia), 2020 r.
- Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła w Lubieniu Kujawskim - etap IV, 2021 r.;
- Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła w Lubieniu Kujawskim - etap VI, 2022 r.;
- Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła w Lubieniu Kujawskim - etap VII, 2023 r.
- Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła w Lubieniu Kujawskim - etap VIII, 2024 r.;
- Remont ogrodzenia wokół kościoła p.w. św. Prokopa w Kłóbce, 2020 r.
- Remont ogrodzenia wokół kościoła p.w. św. Prokopa w Kłóbce - etap II, 2021 r.;
- Remont ogrodzenia wokół kościoła p.w. św. Prokopa w Kłóbce - etap IV, 2022 r.;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

- Remont ogrodzenia wokół kościoła p.w. św. Prokopa w Kłóbce - etap V, 2023 r.;
- Remont ogrodzenia wokół kościoła p.w. św. Prokopa w Kłóbce - etap VI, 2024 r.

Starostwo Powiatowe we Włocławku

Zgodnie z Uchwałą nr XX/177/20 Rady Powiatu we Włocławku z dnia 28 sierpnia 2020 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków Starostwo Powiatowe we Włocławku udziela corocznie dotacji na zabytki. Z budżetu Powiatu Włocławskiego może być udzielona dotacja celowa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków z terenu Powiatu Włocławskiego na zadnie zaplanowane do realizacji w roku budżetowym, w którym następuje udzielenie dotacji. Łączną kwotę przeznaczoną w budżecie Powiatu Włocławskiego na dotacje w danym roku budżetowym określa każdorazowo uchwała budżetowa. W ostatnich latach z terenu Gminy Lubień Kujawski w ramach środków starosty przyznano następujące dotacje:

- Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. św. Prokopa w Kłóbce, Kłóbka 12, 87-840 Lubień Kujawski, w wysokości:
 - 27 300,00 zł – 2020 r. (Remont drogi procesyjnej wokół kościoła);
 - 30 000,00 – 2021 r. (Wykonanie drogi procesyjnej wokół kościoła - etap III);
 - 23 000,00 – 2022 r. (Wykonanie drogi procesyjnej wokół kościoła etap III);
 - 21 400,00 – 2023 r. (Wykonanie drogi procesyjnej wokół kościoła etap IV);
 - 33 300,00 zł – 2024 r. (Remont ogrodzenia wokół kościoła pw. św. Prokopa w Kłóbce - etap VI);
- Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lubieniu Kujawskim, ul. Plac Wolności 14, 87-840 Lubień Kujawski, w wysokości:
 - 27 300,00 zł – 2020 r. (Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła-etap III);
 - 30 000,00 – 2021 r. (Prace konserwatorskie na elewacjach Kościoła - etap IV);
 - 23 000,00 – 2022 r. (Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła etap VI);
 - 21 400,00 – 2023 r. (Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła- etap VII);
 - 33 300,00 zł – 2024 r. (Prace konserwatorskie na elewacjach kościoła - etap VIII).

Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027

W ramach celu szczegółowego 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych wspierana będzie ochrona dziedzictwa kulturowego, obiekty zabytkowe i o znaczeniu historycznym, a także rozwój instytucji kultury z uwzględnieniem funkcji aktywizujących społeczność regionalną. Środki zostaną skierowane w szczególności na restaurację i konserwację obiektów o znaczeniu regionalnym wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze WK-P w tym obiektów unikatowych, wyróżniających region na tle kraju. Projekty w ramach cs wybierane będą w trybie konkurencyjnym oraz niekonkurencyjnym. Grupę docelową stanowią mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego, turyści. Potencjalni beneficjenci wsparcia to: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz samorządowe jednostki organizacyjne, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, przedsiębiorstwa społeczne. Opracowane zostały wskaźniki produktu, tj. przewiduje się udzielenie wsparcie 527 obiektom kulturalnym i turystycznym. Szacuje się, że liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem to do końca 2029 r. 16 079 006

osób. W ramach kodu 166 - Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury przeznaczona kwota na dotację została ustalona na 80 002 857 zł.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FENIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł. Dotację na zabytki będzie można uzyskać na renowację, konserwację, rewaloryzację i restaurację obiektów zabytkowych (w tym pomników) w przypadku gdy nie będą to pojedyncze interwencje, tylko stanowić będą część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub skali lokalnej. W ramach priorytetu 7. Kultura, działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej wskazano podstawowe informacje, m.in.:

- cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;
- instytucję pośredniczącą: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- wysokość alokacji UE: 600 000 000,00 EUR;
- zakres interwencji: 166 - ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury;
- działania: obszar 1 - rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej), obszar 2 - ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego;
- typ beneficjenta: organizacje społeczne i związki wyznaniowe, administracja publiczna, przedsiębiorstwa, kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa;
- maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie: 79,71%;
- maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję): 100%.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Gminy niniejszego Programu do końca 2028 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie gminy. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności gminy) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego gminy. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. Część wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

W art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano na możliwość finansowania przez gminy prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

W Gminie Lubień Kujawski obowiązuje uchwała w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, która została przyjęta przez Radę Miejską w Lubieniu Kujawskim 25 listopada 2024 r. O udzielenie dotacji może ubiegać się osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Wniosek podlega zaopiniowaniu przez Komisję Budżetowo - Gospodarczą Rady Miejskiej w Lubieniu Kujawskim. I tak np. w 2024 r. uchwałą nr III/9/2024 Rady Miejskiej w Lubieniu Kujawskim przyznano dotację dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. NSPJ w Lubieniu Kujawskim na przeprowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich ogrodzenia przy Kościele Parafialnym p.w. NSPJ w Lubieniu Kujawskim w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

Zadania określone w Programie realizowane będą w zdecydowanej większości przez Urząd Miejski oraz w mniejszym stopniu w sposób pośredni lub bezpośredni przez pozostałych interesariuszy, do który w sposób szczególny zaliczyć należy:

- Centrum Kultury w Lubieniu Kujawskim;
- Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Prowincja Św. Józefa-Poznańska w Lubieniu Kujawskim;
- parafie z terenu gminy;
- szkoły podstawowe z terenu gminy;
- Starostwo Powiatowe we Włocławku;
- Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu;
- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura we Włocławku;
- właścicieli obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków;

- instytucje odpowiedzialne za przyznawanie dotacji na zabytki.

Wszelkie uzgodnienia dotyczące zabytków będą prowadzone z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju gminy oraz innych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym gminy, w których będzie podejmowana tematyka dziedzictwa kulturowego.

12. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, F.Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884, druk „Wieku” Nowy Świat.
2. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
3. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
4. Mały słownik terminów plastycznych, K. Zwolińska, Z. Malicki, 1993 r., Warszawa, Wyd. Wiedza Powszechna.
5. Legendy kujawskie, W. Podczas, 2012 Inowrocław, wyd. Forza Cuiavia.
6. Średniowieczny dwór rycerski w Polsce. Wizerunek archeologiczny, A. Marciniak-Kajzer, 2011, Łódź, wyd. Uniwersytet Łódzki.
7. Lubień Kujawski Historia, A. Dominowski, 2016.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.wspolrzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.maps.arcanum.com
www.gminy.pl
ww.ongeo.pl
www.rejestr.io
www.mapio.net
www.polskaniezwykla.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.mkidn.gov.pl
www.isap.sejm.gov.pl
www.samorząd.nid.pl
www.maps.mapywig.org
www.niematerialne.nid.pl
www.openstreetmap.org
www.dialektologia.uw.edu.pl
www.crfop.gdos.gov.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl

www.szlakikultury.ariari.org
www.wloclawek.naszemiasto.pl
www.muzeum.wloclawek.pl
www.lubienkujawski.pl
www.bip.lubienkujawski.pl
www.wloclawski.e-mapa.net
www.facebook.com
www.atlas.kujawsko-pomorskie.pl
www.sztetl.org.pl

13. SPISY

13.1. Spis tabel

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Lubień Kujawski.....	21
Tabela 2. Stanowiska archeologiczne najbardziej zróżnicowane chronologicznie.....	53
Tabela 3. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	55
Tabela 4. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków.....	66
Tabela 5. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków.....	67
Tabela 6. Zabytki we własności Gminy Lubień Kujawski.....	74
Tabela 7. Zabytkowe obiekty sakralne.....	77
Tabela 8. Zabytkowe cmentarze.....	78
Tabela 9. Zabytkowe kapliczki.....	80
Tabela 10. Parki.....	81
Tabela 11. Budynki rezydencjonalne.....	83
Tabela 12. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy.....	91
Tabela 13. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	95

13.2. Spis rycin

Ryc. 1. Gmina Lubień Kujawski na tle kraju.....	25
Ryc. 2. Gmina Lubień Kujawski na tle gmin powiatu włocławskiego.....	26
Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Lubień Kujawski.....	27
Ryc. 4. Granice Gminy Lubień Kujawski i Gminy Kłóbka w 1937 r.....	30
Ryc. 5. Lubień Kujawski w 1944 r.....	32
Ryc. 6. Bilno w 1944 r.....	33
Ryc. 7. Gole w 1941 r.....	34
Ryc. 8. Kaliska w 1941 r.....	34
Ryc. 9. Kamienna w 1941 r.....	36
Ryc. 10. Kłóbka w 1944 r.....	37
Ryc. 11. Modlibórz w 1944 r.....	38
Ryc. 12. Rutkowice w 1944 r.....	39
Ryc. 13. Rzeżewo w 1944 r.....	40
Ryc. 14. Układ ruralistyczny Kłóbki – wyrys ze Studium.....	43
Ryc. 15. Układ urbanistyczny Lubienia Kujawskiego – wyrys ze Studium.....	44
Ryc. 16. Obszary AZP na terenie Gminy Lubień Kujawski.....	50
Ryc. 17. Lokalizacja gródka w Działkowie.....	55
Ryc. 18. Lokalizacja kopca w Kłóbce.....	56
Ryc. 19. Lokalizacja rejestrowego stanowiska archeologicznego w Lubieniu Kuj.....	57
Ryc. 20. Podział etnograficzno-geograficzny Kujaw.....	60
Ryc. 21. Herb Gminy Lubień Kujawski.....	64
Ryc. 22. Rozmieszczenie zabytków wpisanych do rejestru zabytków.....	69

Ryc. 23. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	70
---	----

13.3. Spis wykresów

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP	51
Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości	52
Wyk. 3. Ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków z uwzględnieniem ich funkcji z terenu Gminy Lubień Kujawski	65
Wyk. 4. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości	73
Wyk. 5. Stan zachowania zabytków	74

13.4. Spis fotografii

Fot. 1. Grobowiec rodziny Myszkowskich z 1857 r. na cmentarzu w Kłóbce	46
Fot. 2. Skansen w Kłóbce	58
Fot. 3. Izba Pamięci w Lubieniu Kujawskim	59
Fot. 4. Gliniany czworak wykonany przez Stanisława Stępowskiego	61
Fot. 5. Kaplica w Kamiennej	77
Fot. 6. Cmentarz rzymskokatolicki w Lubieniu Kujawskim	79
Fot. 7. Kapliczka w m. Wąwał	80
Fot. 8. Park w Kamiennej	82
Fot. 9. Dwór w Rutkowicach	83
Fot. 11. Pawilon, tzw. szubienica w Kamiennej	84
Fot. 12. Kościół w Kłóbce	85
Fot. 13. Cmentarz w Kłóbce – grobowiec Racięckich	86
Fot. 14. Dwór w Kłóbce	87
Fot. 15. Park w Kłóbce	88
Fot. 16. Kościół w Lubieniu Kujawskim	89
Fot. 17. Dwór w Lubieniu Kujawskim	90
Fot. 18. Park w Lubieniu Kujawskim	91

14. ANEKSY

Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Obiekt	Miejscowości	Czas powstania	Rejestr zabytków / Ewidencja zabytków
1	Cmentarz ewangelicki : fragment nagrobka, 2 słupy bramne	Bagno	XIX w. 2 poł.	ew. zab.
2	Kapliczka przydrożna	Bagno	l. 30-te XX w., odbud. 1956 r.	ew. zab.
3	Krzyż przydrożny	Błonie	l. 30-te XX w., wym. w l. 80-tych XX w.	ew. zab.
4	Park podworski	Beszyń	XIX/XX w.	ew. zab.
5	Krzyż przydrożny	Beszynek	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
6	Starodrzew przy dworze	Bilno 22		ew. zab.
	<u>zespół budynków szkoły :</u>			
7	Szkoła	Bilno 10A	XX w. 20-30 lata	ew.zab.
8	Dom nauczyciela	Bilno 10	XX w. 20-30 lata	ew. zab.
9	Krzyż przydrożny	Bilno	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
10	Krzyż przydrożny	Bilno	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
11	Krzyż przydrożny	Czaple	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
12	Krzyż przydrożny	Nowe Czaple	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w., po 2015 r.	ew. zab.
13	Park dworski	Dziankowo 13	k. XIX w.	ew. zab.
14	Figura przydrożna MB	Dziankowo	2 poł. XIX w.	ew. zab.
15	Kapliczka przydrożna	Dziankówkę	l. 30-te XX w., wielokrotnie remontowana	ew. zab.
16	Park podworski	Dziankówkę	k. XIX w.	ew. zab.
17	Krzyż przydrożny	Gagowy	l. 30-te XX w., wymiana w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
18	Figura przydrożna MB	Gagowy Nowe	l. 30-te XX w., odbud. 1949 r.	ew. zab.
19	Krzyż przydrożny	Gagowy -Kaczawka	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
20	Krzyż przydrożny	Gagowy-Durlaty	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
21	Park podworski	Gole	XIX w. 2 poł.	ew. zab.
22	Krzyż przydrożny I	Gole	l. 20-te XX w., remont po 1980 r.	ew. zab.
23	Krzyż przydrożny II	Gole	l. 20-te XX w., remont po 1980 r.	ew. zab.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

24	Cmentarz ewangelicki : pozostałości nagrobków, starodrzew	Golskie Holendry	XIX w. 2 poł.	ew. zab.
25	Kapliczka przydrożna	Henryków	l. 30-te XX w., przebud. po 2010 r.	ew. zab.
26	Dworzec kolejowy	Kaliska 21	1895 r.	ew. zab.
27	Magazyn kolejowy	Kaliska	k. XIX w.	ew. zab.
28	Nastawnia kolejowa – posterunek SKP	Kaliska	pocz. XX w.	ew. zab.
29	Budynek gospodarczy przy dworcu	Kaliska	k. XIX w.	ew. zab.
30	Dom pracowników kolei	Kaliska 22	k. XIX w.	ew. zab.
31	Dom pracowników kolei II	Kaliska 23	k. XIX w.	ew. zab.
32	Dom	Kaliska 29	k. XIX w.	ew. zab.
33	Willa nr 1	Kaliska 28	ok. 1920 r.	ew. zab.
34	Krzyż przydrożny	Kaliska	l. 20-te XX w., remont po 1970 r.	ew. zab.
	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>			
35	Dwór		XIX w. 1 poł.	1987. 11. 27 – A/1250/1-4
36	Park dworski		XVIII w. , XIX w.	
37	Kaplica z zespołu dworu		ok. poł. XIX w.	
38	Oficyna dworska		ok. XIX w.	
39	Pawilon tzw. szubienica		XIX w. 1 poł.	
40	Brama i fragment ogrodzenia zespołu dworsko-parkowego	Kamienna	2 poł. XIX w.	ew. zab.
41	Chlewnia		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
42	Spichlerz		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
43	Stajnia cugowa i powozownia, ob. obora		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
44	Stodoła		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
45	Budynek gospodarczy		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
46	Brama i fragmenty ogrodzenia folwarku		XIX w. 2 poł.	ew. zab.
47	Czworak	Kamienna 6	k. XIX w.	ew. zab.
48	Krzyż przydrożny	Kamienna	l. 20-te XX w., remont po 1980 r.	ew. zab.
	<u>zespół budynków szkoły :</u>	Kanibród		
49	szkoła	Kanibród 27	XX w. 20-30 lata	ew. zab.
50	dom nauczyciela	Kanibród 28	XX w. 20-30 lata	ew. zab.
51	szalet	Kanibród	XX w. 20-30 lata	ew. zab.
52	starodrzew	Kanibród		ew. zab.
53	kapliczka z figurą NMP	Kanibród	pocz. XX w.	ew. zab.
54	Figura przydrożna MB	Kanibród	l. 30-te XX w., odbud. l. 80-te XX w.	ew. zab.
55	Krzyż przydrożny	Kanibród	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
56	cmentarz ewangelicki	Kanibród Długie	XIX w. 2 poł.	ew. zab.
57	cmentarz ewangelicki	Kanibród Durlaty	XIX w. 2 poł.	ew. zab.
58	historyczny układ ruralistyczny	Kłóbka	XIV w.-XX w.	ew. zab.
	<u>zespół kościoła parafialnego :</u>			
59	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Prokopa	Kłóbka 12	1880-1881	1996. 07. 8 – A/473/1-2

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

60	ogrodzenie murowano – metalowe z bramą wraz z terenem przykościelnym w granicach ogrodzenia		XIX w. k.	
61	starodrzew			ew. zab.
62	budynek gospodarczy przy plebanii	Kłóbka 13	pocz. XX w.	ew. zab.
	<u>zespół cmentarz parafialnego :</u>			
63	cmentarz parafialny rzymskokatolicki		XIX w. 2 poł.	
64	kaplica cmentarna pw. św. Prokopa	Kłóbka	XIX w. 2 poł.	1996. 07. 2 – A/660/1-4
65	ogrodzenie z bramą		XIX w. 2 poł.	
66	starodrzew			
	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>			
67	dwór	Kłóbka 18	ok. 1850 r.	1984. 09. 17 – A/1224/1-2
68	park dworski	Kłóbka	k. XIX w.	
69	rzędcówka, ob. sklep	Kłóbka 19	k. XIX w.	ew. zab.
70	spichlerz	Kłóbka 20	k. XIX w.	ew. zab.
71	ogrodzenie zespołu dworsko – parkowego	Kłóbka	k. XIX w.	ew. zab.
72	kapliczka przydrożna z figurą NMP	Kłóbka	pocz. XX w.	ew. zab.
73	magistrat, ob. biblioteka i dom, ul. Wojska Polskiego 27	Kłóbka 15	1926 r.	ew. zab.
74	dom	Kłóbka 14	początek XX w.	ew. zab.
75	Krzyż przydrożny	Kłóbka	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
76	Krzyż przydrożny	Kobyła Łąka	l. 30-te XX w., wym. w l. 80-tych XX w.	ew. zab.
77	Kapliczka przydrożna	Kretkowo	l. 30-te XX w., wielokrotnie przebud.	ew. zab.
78	Krzyż przydrożny	Krzewie	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
79	Krzyż przydrożny	Krzewie	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
80	Kapliczka przydrożna	Krzewie	l. 60-te XX w., przebud. po 2000 r.	ew. zab.
81	Park podworski	Kostulin		ew. zab.
	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>			ew. zab.
82	Dwór	Modlibórz 11	ok. poł. XIX w.	ew. zab.
83	starodrzew			ew. zab.
84	krzyż przydrożny	Modlibórz	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w., po 2015 r.	ew. zab.
85	Krzyż przydrożny	Morzyce	l. 20-te XX w., remont po 1980 r.	ew. zab.
86	Krzyż przydrożny	Narty	l. 20-te XX w., remont po 1980 r.	ew. zab.
87	Krzyż przydrożny	Narty Sołtysówka	l. 20-te XX w.	ew. zab.
	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>			
88	Dwór drewniano-murowany	Rutkowice 6	1914 r.	1991. 09. 24 – A/1312/1-5
89	Park dworski	Rutkowice	XIX/XX w.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

90	Rzādcówka	Rutkowice 5	XIX w. 3 ćw.	
91	Wozownia i stajnia	Rutkowice	ok. 1914	
92	Park dworski	Rzezewo 65	pocz. XX w.	1993. 01. 18–A/1201
93	Krzyż przydrożny	Rzezewo	l. 20-te XX w., remont po 1980 r.	ew. zab.
94	Krzyż przydrożny	Rzezewo Małe	l. 30-te XX w., wymiana 1975 r.	ew. zab.
95	Kapliczka przydrożna	Rzezewo Morzyce	l. 30-te XX w., wielokrotnie przebud.	ew. zab.
96	Krzyż przydrożny	Rzezewo Morzyce	l. 30-te XX w., wym. w l. 80-tych XX w.	ew. zab.
97	park podworski	Sławęcín	poł. XIX w.	ew. zab.
98	Krzyż przydrożny	Stępka	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
99	Figura przydrożna MB Niepokalanej	Świerna	l. 30-te XX w., odbud. w l. 60-te XX w.	ew. zab.
100	Krzyż przydrożny	Świerna	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
101	Krzyż przydrożny	Walentowo	l. 30-te XX w., wym. w l. 80-tych XX w.	ew. zab.
102	Kapliczka przydrożna z figurą NMP	Wąwał	l. 30 XX w. odbud. 1945 r.	ew. zab.
103	Krzyż przydrożny	Wąwał	l. 30 XX w., wymiana w l. 70 XX. w.	ew. zab.
	<u>zespół folwarczny :</u>			ew. zab.
104	spichlerz z zespołu folwarku (zrujnowany)	Wąwał 15A	2 poł. XIX w.	ew. zab.
105	stajnia z zespołu folwarku (zrujnowany)		2 poł. XIX w.	ew. zab.
106	stodoła z zespołu folwarku		2 poł. XIX w.	ew. zab.
107	Krzyż przydrożny	Wiktorowo	l. 30-te XX w., wym. w l. 80-tych XX w.	ew. zab.
108	Krzyż przydrożny	Wola Działkowska	l. 30-te XX w., wym. w l. 70-tych XX w.	ew. zab.
109	Kapliczka przydrożna	Wola Olszowa	l. 30-te XX w., odbud. 1960 r. i w 2005 r.	ew. zab.
110	historyczny układ urbanistyczny	Lubień Kuj.	XV – XX w.	ew. zab.
	<u>zespół kościoła parafialnego :</u>			
111	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Najświętszego Serca Jezusa wraz z terenem przykościelnym	Lubień Kuj. Pl. Wolności 15	1884-1886	1994. 05. 11 – A/477
112	ogrodzenie kościoła		k. XIX w.	
113	starodrzew		XIX/XX w.	ew. zab.
114	plebania	Lubień Kuj. Pl. Wolności	k. XIX w.	ew. zab.
115	budynek gospodarczy I przy plebanii	14	k. XIX w.	ew. zab.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

116	budynek gospodarczy II przy plebanii		k. XIX w.	ew. zab.
117	ogrodzenie przy plebanii		k. XIX w.	ew. zab.
118	cmentarz parafialny rzymskokatolicki (nagrobki historyczne, starodrzew)	Lubień Kuj. DK 91/Gen. Tadeusza Kościuszki	XIX w. 2 poł.	ew. zab.
119	brama cmentarza	Lubień Kuj. DK 91/Gen. Tadeusza Kościuszki	ok. 1935	ew. zab.
120	ogrodzenie cmentarza	Lubień Kuj. DK 91/Gen. Tadeusza Kościuszki	ok. 1935	ew. zab.
121	cmentarz żydowski	Lubień Kuj. DK 91/Gen. Tadeusza Kościuszki	Ok. 1 poł. XIX w.	ew. zab.
	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>			
122	dwór	Lubień Kuj. 1 Maja 44	k. XVIII w. pocz. XX w.	1985. 09. 17 – A/1218/1-2
123	park dworski		XIX w. poł.	
124	fragmenty ogrodzenia	Lubień Kuj. 1 Maja 44	XIX/XX w.	ew. zab.
	<u>zespół folwarczny :</u>			
125	spichlerz	Lubień Kuj. 1 Maja 44	l. 20 XX w.	ew. zab.
126	wieża ciśnień	Lubień Kuj. 1 Maja 44	l. 20 XX w.	ew. zab.
127	stajnia koni cugowych	Lubień Kuj. 1 Maja 40	l. 20 XX w.	ew. zab.
128	stajnia koni roboczych i chlewnia	Lubień Kuj. 1 Maja 40C, 40D	l. 20 XX w.	ew. zab.
129	czworak	Lubień Kuj. Styczniowa 2	XIX/XX w.	ew. zab.
130	ośmiorak	Lubień Kuj. 1 Maja 13	ok. 1920 r.	ew. zab.
131	Dom Ob. Siedziba Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi	Lubień Kuj. 1 Maja 9	XIX/XX w.	ew. zab.
132	dom	Lubień Kuj. Kościuszki 5	XX w. pocz.	ew. zab.
133	dom (d. masarnia)	Lubień Kuj. Kościuszki 9	1914	ew. zab.
134	dom	Lubień Kuj. Kościuszki 15	XX w. 20-30 l.	ew. zab.
135	dom	Lubień Kuj. 1 Maja 4	k. XIX w.	ew. zab.
136	dom	Lubień Kuj. 1 Maja 8/6	k. XIX w.	ew. zab.
137	dom	Lubień Kuj. 1 Maja 14	pocz. XX w.	ew. zab.
138	dom murowano – drewniany	Lubień Kuj. 1 Maja 30/28	poł. XIX w.	ew. zab.
139	dom (d. poczta)	Lubień Kuj. 1 Maja 32	XIX w.	ew. zab.
140	dom drewniany	Lubień Kuj. Przejazd 2	XIX w. 3 ćw.	ew. zab.
141	gorzelnia	Lubień Kuj. Styczniowa 5	XX w. 20 lata	ew. zab.
142	dom	Lubień Kuj. Szkolna 3	1930	ew. zab.
143	dom	Lubień Kuj. Szkolna 4	ok. 1914 r.	ew. zab.
144	kapliczka przydrożna z figurą Chrystusa	Lubień Kuj. Szkolna	1955 r.	ew. zab.
145	dom	Lubień Kuj. Pl. Wolności 1 / Woj. Polskiego	przed 1920 r.	ew. zab.
146	dom	Lubień Kuj. Pl. Wolności 9	k. XIX w.	ew. zab.
147	dom	Lubień Kuj. Pl. Wolności 8	pocz. XX w.	ew. zab.
148	dom	Lubień Kuj. Pl. Wolności 17/Polna	pocz. XX w.	ew. zab.
149	dom	Lubień Kuj. Pl. Wolności 11	pocz. XX w.	ew. zab.
150	dom	Lubień Kuj. Pl. Wolności 13	pocz. XX w.	ew. zab.
151	dom	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 2	pocz. XX w.	ew. zab.
152	dom	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 11	pocz. XX w.	ew. zab.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

153	dom z oficyną	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 15	pocz. XX w.	ew. zab.
154	dom, ob. biblioteka	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 18	1925 r.	ew. zab.
155	dom	Lubień Kuj. Woj. Polskiego 24/26	1901 r.	ew. zab.
156	dom murowano – drewniany	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 25	poł. XIX w.	ew. zab.
157	dom	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 27	k. XIX w.	ew. zab.
158	dom	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 38	pocz. XX w.	ew. zab.
159	dom	Lubień Kuj. Woj. Polskiego 40/11 Listopada	1935 r.	ew. zab.
160	dom z dawnym warsztatem ślusarskim	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 40a	1935 r.	ew. zab.
161	dom	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 46	pocz. XX w.	ew. zab.
162	dom	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 54/Szkolna 1	pocz. XX w.	ew. zab.
163	młyn	Lubień Kuj. Wojska Polskiego 62	1912 – 1920 r.	ew. zab.
164	dom, ob. przychodnia	Lubień Kuj. Żwirki i Wigury 3	XX w. 30 lata	ew. zab.

Źródło: dane: Gminna ewidencja zabytków

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

Załącznik 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nr stan	Nr AZP	Nr na AZP	Funkcja	Kultura	Blizsza chronologia
1	Sosnowo	1	51-48	1	śląd osadnictwa		pradzieje
2	Sosnowo	2	51-48	2	osada	k. przeworska	
3	Rzegocin	1	51-48	3	punkt osadniczy		pradzieje
					punkt osadniczy		późne średniowiecze XIII-XIV w.
					punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
4	Rzegocin	2	51-48	4	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit
					punkt osadniczy	k. amfor kulistych	neolit
					osada	k. przeworska	OR
5	Rzegocin	3	51-48	5	punkt osadniczy		późne średniowiecze XIII-XIV w.
					punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
6	Rzegocin	4	51-48	6	punkt osadniczy	k. przeworska	
7	Sosnowo	3	51-48	11	śląd osadnictwa		pradzieje
					punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
8	Sosnowo	4	51-48	12	śląd osadnictwa		epoka kamienia
9	Sosnowo	5	51-48	13	osada	k. łużycka	
10	Gięcielewo	1	51-48	14	osada	k. łużycka	halsztat
					punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
11	Gięcielewo	2	51-48	15	śląd osadnictwa		epoka kamienia
					osada	k. przeworska	OR
12	Gięcielewo	3	51-48	16	osada		wczesne średniowiecze XI- XIII w.
13	Charchocin	1	51-49	10	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
14	Charchocin	2	51-49	11	osada	k. łużycka	Ha-La
					śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
15	Szewo	4	51-49	68	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
16	Szewo	3	51-49	72	?	?	?
17	Krzewie	1	52-48	1	osada	k. przeworska	OR
18	Błędowo	1	52-48	2	punkt osadniczy		epoka kamienia
19	Błędowo	2	52-48	3	punkt osadniczy		pradzieje
20	Rzeżewo - Morzyce	1	52-48	4	punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
21	Rzeżewo - Parcele	1	52-48	5	punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
22	Rzeżewo - Parcele	2	52-48	7	punkt osadniczy		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

23	Chwalibogowo	1	52-48	8	punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
24	Chwalibogowo	2	52-48	9	punkt osadniczy		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVII w.
25	Kłóbka	1	52-48	10	grodzisko/dwór		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVII w.
26	Błędowo	3	52-48	11	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
					punkt osadniczy		nowożytny XVI-XVII w.
27	Wiktorowo	1	52-48	12	śląd osadnictwa	k. pomorska	Ha-La
28	Kłóbka	2	52-48	13	śląd osadnictwa	k. łużycka	V okres epoki brązu/halsztat D
					osada		nowożytny XVI-XVII w.
29	Beszyń	1	52-49	1	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
30	Beszyń	2	52-49	2	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
31	Beszyń	3	52-49	3	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
32	Bilno	1	52-49	4	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
33	Bilno	3	52-49	5	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
34	Bilno	2	52-49	6	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
35	Gagowy	1	52-49	7	śląd osadnictwa		epoka brązu
36	Gagowy	2	52-49	8	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
37	Modlibórz	1	52-49	9	dwór obronny		nowożytny XVII w.
38	Modlibórz	2	52-49	10	śląd osadnictwa		epoka brązu
					osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
39	Modlibórz	3	52-49	11	śląd osadnictwa		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVII w.
40	Siemianki	1	52-49	12	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
41	Siemianki	2	52-49	13	osada		III okres wczesne średniowiecze
42	Siemianki	3	52-49	14	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.
43	Szatkowizna	1	52-49	15	śląd osadnictwa		neolit
44	Szewo Grabina	1	52-49	16	osada	k. łużycka	
					osada		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
45	Szewo Grabina	2	52-49	17	śląd osadnictwa	k. przeworska	
					osada		późne średniowiecze
					śląd osadnictwa		nowożytny
46	Szewskie Budy	1	52-49	18	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIII-XV w.
47	Szewskie Budy	2	52-49	19	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

48	Siemianki	4	52-49	20	śląd osadnictwa		neolit
49	Szewo	5	52-49	24	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
50	Szewo	6	52-49	25	śląd osadnictwa		epoka kamienia
					osada	k. przeworska	
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
51	Szewo	7	52-49	26	śląd osadnictwa		epoka kamienia
					śląd osadnictwa	k. przeworska	
					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
52	Szewo Grabina	3	52-49	27	śląd osadnictwa		neolit
					śląd osadnictwa	k. przeworska	
					osada		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
53	Szewo Grabina	4	52-49	28	śląd osadnictwa		pradzieje
					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					śląd osadnictwa		nowożytny
54	Szewo Grabina	5	52-49	29	osada		nowożytny
55	Szewo Grabina	6	52-49	30	śląd osadnictwa		pradzieje
					osada	k. łżycka	
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze
56	Beszyn	4	52-49	31	śląd osadnictwa		pradzieje
					śląd osadnictwa	k. łżycka	
					osada	k. przeworska	wczesny okres rzymski
					śląd osadnictwa		nowożytny
57	Beszyn	5	52-49	32	osada	k. łżycka	
58	Beszyn	6	52-49	33	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
59	Beszyn	7	52-49	34	śląd osadnictwa		epoka kamienia
					śląd osadnictwa	k. łżycka	
					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
60	Borek	1	52-50	1	śląd osadnictwa		neolit
61	Borek	2	52-50	2	osada		wczesne średniowiecze
62	Dziankowo	1	52-50	3	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XIII w.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

63	Dziankowo	2	52-50	4	dwór		późne średniowiecze XIV - XV w.
64	Dziankowo	3	52-50	5	osada		późne średniowiecze XV w.
65	Dziankowo	4	52-50	6	osada		późne średniowiecze XIV w.
66	Dziankowo	5	52-50	7	osada		późne średniowiecze XIV w.
67	Dziankowo	6	52-50	8	śląd osadnictwa		neolit
68	Dziankówkę	1	52-50	9	grodzisko		późne średniowiecze XIV - XV w.
69	Dziankówkę	2	52-50	10	osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
70	Dziankówkę	3	52-50	11	osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
71	Dziankówkę	4	52-50	12	osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
72	Dziankówkę	5	52-50	13	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
73	Dziankówkę	6	52-50	14	śląd osadnictwa		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
74	Dziankówkę	7	52-50	15	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XIII w.
75	Dziankówkę	8	52-50	16	osada		nowożytny XVI-XVIII w.
76	Dziankówkę	9	52-50	17	śląd osadnictwa		neolit
77	Dziankówkę	10	52-50	18	osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
78	Dziankówkę	11	52-50	19	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
79	Dziankówkę	12	52-50	20	osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
80	Dziankówkę	13	52-50	21	śląd osadnictwa		nowożytny XVII-XVIII w.
81	Wąwał	1	52-50	27	śląd osadnictwa		neolit
					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XIII w.
82	Wola Dziankowska	1	52-50	28	osada		wczesne średniowiecze VIII-IX w.
					osada		późne średniowiecze XV w.
83	Wola Dziankowska	2	52-50	29	osada		wczesne średniowiecze IX - X w.
					osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
84	Dziankowo	7	52-50	39	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
85	Dziankowo	8	52-50	40	śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					śląd osadnictwa		nowożytny
86	Dziankowo	9	52-50	41	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
87	Kaliska	1	53-48	2	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR
88	Kamienna	3	53-48	3	śląd osadnictwa		epoka kamienia
89	kobyła Łąka	1	53-48	4	śląd osadnictwa		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
90	Kukorek	1	53-	9	osada		neolit

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

			48				
91	Sławęcín	1	53-48	11	osada		nowożytny XVI-XVIII w.
92	Stępka	1	53-49	1	śląd osadnictwa	k. łużycka	III okres epoki brązu
					śląd osadnictwa	k. łużycka	V okres epoki brązu/halsztat C
93	Czaple Nowe	1	53-49	2	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
94	Czaple Nowe	2	53-49	3	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					śląd osadnictwa		halsztat C/D
					śląd osadnictwa	k. przeworska	OR
					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze VIII-IX w.
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
95	Czaple Nowe	3	53-49	4	śląd osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					śląd osadnictwa		halsztat C
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze XV w.
96	Czaple Nowe	4	53-49	5	śląd osadnictwa	k. łużycka	halsztat
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
					osada		nowożytny XVII-XVIII w.
97	Budy Dębowskie	1	53-49	6	śląd osadnictwa		nowożytny XVII w.
98	Dąbrowa	1	53-49	7	osada		nowożytny XVII-XVIII w.
99	Dąbrowa	2	53-49	8	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
100	Kolonia Narty	1	53-49	9	osada	k. trzciniecka	II okres epoki brązu
					osada	k. łużycka	halsztat D
101	Kolonia Narty	2	53-49	10	osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
102	Narty	1	53-49	11	cmentarzysko	k. przeworska	koniec okresu lateńskiego - IV w. n.e.
103	Narty	2	53-49	12	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
104	Narty	3	53-49	13	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XI- XII w.
					śląd osadnictwa		nowożytny XVII w.
105	Narty	4	53-49	14	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XI- XIII w.
106	Narty	5	53-49	15	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
107	Narty	6	53-49	16	osada	k. amfor kulistych	neolit
108	Nowa Wieś	1	53-49	17	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
109	Władysławowo	1	53-49	18	śląd osadnictwa		późny okres rzymski
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze/nowożytny XIV-XVI w.
110	Bardówka	1	53-49	19	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIII-XV w.
111	Lubień Kujawski	1	53-49	20	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

					śląd osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
					osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
112	Lubień Kujawski	2	53-49	21	osada		nowożytny XVIII w.
113	Wola Działkowska	2	53-50	1	osada		wczesne średniowiecze IX- X w.
					osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
114	Wola Działkowska	3	53-50	2	osada		późne średniowiecze XV w.
115	Wola Działkowska	4	53-50	3	osada		późne średniowiecze XV w.
116	Wola Działkowska	5	53-50	4	śląd osadnictwa		nowożytny XVI w.
117	Wola Działkowska	6	53-50	5	osada		nowożytny XVII-XVIII w.
118	Wola Działkowska	7	53-50	6	śląd osadnictwa		neolit
119	Janów	1	53-50	7	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XV w.
120	Wola Działkowska	9	53-50	8	osada		nowożytny
121	Gliznowo	1	54-48	1	osada	k. przeworska	OR
					osada		nowożytny XVI-XVIII w.
122	Gliznowo	2	54-48	2	śląd osadnictwa	k. trzciniecka	wczesna epoka brązu
					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze XII-XIII w.
					śląd osadnictwa		nowożytny XVI-XVIII w.
123	Gliznowo	3	54-48	3	osada		późne średniowiecze XIV w.
					osada		nowożytny XVI-XVIII w.
124	Gliznowo	4	54-48	4	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada		nowożytny XVI-XVIII w.
125	Gliznowo	5	54-48	5	osada		wczesne średniowiecze XIII w.
126	Gliznowo	6	54-48	6	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada	k. przeworska	OR
127	Gliznowo	7	54-48	7	osada		nowożytny XVII-XVIII w.
128	Gliznowo	8	54-48	8	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada		nowożytny XVI-XVIII w.
129	Gliznowo	9	54-48	9	osada		wczesne średniowiecze VIII-IX w.
					osada		nowożytny XVI-XVIII w.
130	Kamienna	4	54-48	10	osada		nowożytny XVI-XVII w.
131	Kamienna	5	54-48	11	osada		nowożytny XVI-XVII w.
132	Kamienna	6	54-48	12	osada		nowożytny XVI-XVII w.
133	Błonie	1	54-49	1	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
134	Kamienna	1	54-49	2	śląd osadnictwa		neolit

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lubień Kujawski na lata 2025-2028

135	Kamienna	2	54-49	3	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze
					śląd osadnictwa	?	?
136	Kołomia	1	54-49	4	śląd osadnictwa		neolit
137	Morzyce	1	54-49	5	osada		nowożytny XVIII w.

Źródło: Wojewódzka ewidencja zabytków